

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

VIKTORIJA ROŽKOVAITĖ
(BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR KRIMINOLOGIJA)

NEKALTUMO PREZUMPCIJA BAUDŽIAMAJAME PROCESU

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Dr. Egidijus Losis

Vilnius, 2023 m.

TURINYS

ĮVADAS	3
1. NEKALTUMO PREZUMPCIJOS SAMPRATA IR JOS REIKŠMĖ.....	9
2. NEKALTUMO PREZUMPCIJOS SEKMENYS IR SU JAIS SUSIJUSI PROBLEMATIKA BAUDŽIAMAJAME PROCESE.....	14
2.1 Asmuo gali būti pripažintas kaltu tik įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui	15
2.2 Procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos itin pamatuotai, ir nei viena iš jų negali būti traktuojama kaip bausmė, arba turėti bausmės elementų	36
2.3 Asmens kaltumą turi įrodyti baudžiamąjį persekiojimą vykdančios pareigūnai (įrodinėjimo naštos pasiskirstymas).....	44
2.4 In dubio pro reo principo problematika	50
IŠVADOS	55
PASIŪLYMAI	58
LITERATŪROS SĄRAŠAS	59
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBA	74
SANTRAUKA	76
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	77

IVADAS

Darbo aktualumas. Vienas iš kertinių principų, kuriuo vadovaujantis kuriamas baudžiamasis procesas ir jo atskirybės yra nekaltumo prezumpcija¹. Jos reglamentavimas tiek Lietuvos, tiek Tarptautiniuose teisės aktuose užtikrina kiekvieno asmens nekaltumą, nebent teismas pripažįsta priešingai. Toks nekaltumo principo įtvirtinimas leidžia įtariamajam ar kaltinamajam įvairiapusiškiau, sklandžiau ir realiai gintis nuo kaltinimą sąlygojančio baudžiamojo persekiojimo².

Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau - Konstitucija)³ ir Baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – BPK)⁴ yra svarbiausi Lietuvos teisės aktai, kurie reglamentuoja nekaltumo prezumpcijos principą. Tarptautiniame kontekste, nekaltumo prezumpcija yra įtvirtinta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – Konvencija)⁵, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje⁶, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje (toliau - Direktyva)⁷, bei kituose žmogaus apsaugą reglamentuojančiuose dokumentuose. 2016 metais Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba priėmė Direktyvą dėl nekaltumo prezumpcijos, kuri lėmė pokyčius Baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK)⁸: o būtent, BPK buvo tiesiogiai įtvirtintas *in dubio pro reo* principas.

Taigi, nekaltumo prezumpcija suprantama kaip garantija į asmens nekaltumą kol teismas pripažįsta priešingai. Literatūroje yra analizuojami vadinamieji šio principo sekmenys – asmuo yra laikomas nekaltu, kol jo kaltumas nėra įrodytas įstatymo nustatyta tvarka; asmuo gali būti pripažintas kaltu tik išsamiai ištyrus ir išnagrinėjus baudžiamąją bylą; procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos itin pamatuotai, ir nei viena iš jų negali būti traktuojama kaip bausmė, arba turėti bausmės elementų; procesiniuose dokumentuose iki nuosprendžio priėmimo, įtariamasis negali būti įvardijamas kaltu, turi būti vengiama formuluočių apie įrodytą įtariamojo

¹ Artūras Panomariovas, „Prezumpcija – formalioji įrodinėjimo priemonė“, iš *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai*, Raimundas Jurka ir kt. (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 285.

² Rima Ažubalytė, „Duomenų, gautų slaptomis tyrimo priemonėmis, leistinumai“, iš *Lietuvos teisės 2018 esminiai pokyčiai*, Vytautas Sinkevičius ir kt. (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019), 46.

³ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, LRS, žiūrėta 2021 m. kovo 30 d., <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.

⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, LRS, žiūrėta 2021 m. kovo 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr>.

⁵ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, LRS, žiūrėta 2021 m. kovo 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.

⁶ „Europos sąjungos pagrindinių teisių chartija“, eur-lex.europa, žiūrėta 2021 m. kovo 30 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=GA>.

⁷ „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016-343 „dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo““, eur-lex.europa, žiūrėta 2021 m. balandžio 3 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0343>.

⁸ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 21, 22, 44, 188, 189, 272 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. sausio 9 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/644f92e07f8311e89188e16a6495e98c>.

ar kaltinamojo kalte; visos pagrįstos abejonės ir neaiškumai turi būti vertinami įtariamojo naudai)⁹; draudžiama perkelti įtariamajam įrodinėjimo pareigą; remtis įtariamojo (kaltinamojo) prisipažinimu priimant apkatinamąjį nuosprendį, galima tik tada, jei toks prisipažinimas grindžiamas byloje surinktais įrodymais¹⁰.

Tačiau, visuomenėje vis labiau ryškėja nekaltumo prezumpcijos problema, kuomet dar neįsiteisėjus teismo nuosprendžiui, viešąja opinija įtariamasis jau yra nuteisiamas. Lietuva yra pralaimėjusi bylų Europos Žmogaus Teisių Teisme (toliau – EŽTT)¹¹, dėl nekaltumo prezumpcijos pažeidimų, taigi aukšti valstybės pareigūnai garsiai komentuodami visuomenei apie bylas, turi bendrą pareigą neįvardinti asmens kaip nusikaltėlio, kol jo kaltumas nebus įrodytas nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu¹². Tačiau žiniasklaida, ypač socialinė, ne visada laikosi nekaltumo prezumpcijos principo. Pvz., nuo 2019 metų, visuose Lietuvos žiniasklaidos portaluose, bei socialinėje medijoje buvo rašoma apie žiauriai merginą sumušusį 17-metį politikės sūnų¹³. Jo nuotraukos nusikaltėlio pavidalu buvo vaizduojamos ne tik žiniasklaidoje, bet ir socialiniuose tinkluose, taip sukeldamos didelį atgarsį visuomenėje. Tačiau net ir po pirmosios instancijos teismo nuosprendžio paskelbimo, teisėja buvo kritikuojama visuomenės, dėl pernelyg švelnios bausmės paskyrimo. Valstybei beliko spręsti klausimą dėl šios teisėjos apsaugos¹⁴, o Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT), grąžino šią bylą iš naujo nagrinėti Lietuvos Apeliaciniam Teismui.

Temos aktualumą lemia ir tai, kad 2017 m. kovo 17 d. nutarimu¹⁵, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) išaiškino, jog 189¹ straipsnio 1 dalyje nusikaltimo formulavimas vartojant neiginį - „turtas, kuris negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis“, nereiškia, kad asmens neįrodymas, kad jo turtas gautas teisėtomis pajamomis, leidžia teismui asmenį pripažinti kaltu, todėl kaltinamajam nėra perkeliama įrodinėjimo našta (*onus probandi*). Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad pripažinus asmenį kaltu, pagal šį straipsnį, teismas kartu su bausme, gali taikyti ir baudžiamojo poveikio priemonę - išplėstinį turto konfiskavimą,

⁹ Gintaras Goda, „Baudžiamojo proceso principai“, iš *Baudžiamojo proceso teisė*, Gintaras Goda, Marcellis Kazlauskas ir Pranas Kuconis (Vilnius: Valstybės įmonė registrų centras, 2011), 50-51.

¹⁰ R. Jurka ir kt., *Baudžiamojo proceso principai* (Vilnius: Eugrimas, 2009), 111-113.

¹¹ Pvz., „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. kovo 26 d. sprendimas byloje Butkevičius prieš Lietuvą (Nr. 48297/99)“, LRV, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., http://lrv-atstovas-ezit.lt/uploads/BUTKEVICIUS_2002_sprendimas.pdf.

¹² „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas byloje (Nr. 10/04-12/04-18/04)“, LRKT, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta539/content>.

¹³ „Merginą žiauriai sumušęs Jurbarko politikės sūnus bus teisiamas už nesunkų sveikatos sutrikdymą ir išprievartavimą“, *Delfi*, 2019 m. lapkričio 7 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/crime/mergina-ziauriai-sumuses-jurbarko-politikes-sunus-bus-teisiamas-uz-nesunku-sveikatos-sutrikdyma-ir-isprievartavima.d?id=82721373>.

¹⁴ „Garsiojoje Jurbarko byloje nuosprendį priėmusi teisėja sulaukė įžeidimų ir kreipsis į teisėsaugą“, *15min*, 2020 m. kovo 6, 2020, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimai/nelaimes/garsiojoje-jurbarko-byloje-nuosprendi-priemusi-teiseja-sulauke-izeidimu-ir-kreipsis-i-teisesauga-59-1286320?copied>.

¹⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas byloje (Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016)“, LRKT, žiūrėta 2023 m. kovo 9 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1679/content>.

kuris pagal baudžiamojo kodekso nuostatas, taikomas, kuomet kaltininkas baudžiamojo proceso metu nepagrindžia šio turto įsigijimo teisėtumo. Šis aspektas bus sprendžiamas Konstituciniame Teisme, vertinant, ar BK numatyto „išplėstinio turto konfiksavimo“ 1 dalies, 2 dalies 3 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtintai nekaltumo prezumpcijai¹⁶. Nekaltumo prezumpcijos problematika vis dar egzistuoja, ji aktuali ir ji nagrinėjama net nevyriausybinių organizacijų. Nevyriausybinių organizacijos nurodo, kad viena iš problemų yra įrodymų rinkimas, kadangi ikiteisminį tyrimą atliekantys pareigūnai ir ikiteisminiam tyrimui vadovaujantys prokurorai mano, kad gynyba gali ir turi pateikti prieštarigus įrodymus, tačiau teisininkai tai vertina kaip nekaltės įrodinėjimo naštos perkėlimą¹⁷.

Šio darbo autorė, darbe ypatingą dėmesį skirs jos nuomone, dar dviems šiai dienai aktualioms nekaltumo prezumpcijos taikymo problemoms.

Nors nekaltumo prezumpcija turi užtikrinti, kad iki nuosprendžio priėmimo asmuo procesiniuose dokumentuose nebūtų įvardintas kaltu, tačiau teismų praktikoje¹⁸ pastebima, kad atskirtose bendrininkavimo bylose, nuosprendyje yra pasisakoma, ne tik apie kaltinamojo asmens veiksmus atliekant nusikalstamą veiką, tačiau ir toje byloje neteisiamų jo bendrininkų (kurie taip pat gali būti ir nenustatyti arba mirę), veiksmus. Pažymėtina, kad tokiems asmenims baudžiamajame procese nėra užtikrinama teisė į gynybą bei rungimosi principai.

Kitas aktualus aspektas - nekaltumo prezumpcijos veikimas (neveikimas) parenkant ir taikant asmenims procesines prievartos priemones. Nekaltumo prezumpcija įpareigoja iki nuosprendžio priėmimo ypatingai pamatuotai taikyti asmeniui procesines prievartos priemones¹⁹. EŽTT praktikoje, (Lisovskij prieš Lietuvą Nr. 36249/14²⁰, Leonienė prieš Lietuvą Nr. 61264/17²¹), Lietuva vis dar pralaimi bylas dėl netinkamai taikomų kardomųjų priemonių, o tai gali turėti įtakos ir nekaltumo prezumpcijos principui.

¹⁶ „Konstitucinis Teismas vertins Baudžiamojo kodekso nuostatų, susijusių su išplėstinio turto konfiskavimu, atitiktį Konstitucijai“, LRKT, žiūrėta 2023 m. kovo 9 d., <https://lrkt.lt/lt/apie-teisma/naujienos/1331/konstitucinis-teismas-vertins-baudziamojo-kodekso-nuostatu-susijusiu-su-isplestiniu-turto-konfiskavimu-atitikti-konstitucijai:484>.

¹⁷ Mėta Aduvavičiūtė ir kt., „Presumption of Innocence: procedural rights in criminal proceedings“, *European Union agency for fundamental rights*, 2020, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/lithuania-2021-country-research-presumption-innocence_en.pdf.

¹⁸ Pvz., „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. spalio 31 d. sprendimas byloje Bauras prieš Lietuvą (Nr. 56795/13)“, LRV, žiūrėta 2023 m. sausio 8 d., http://lrv-atstovas-ezt.lt/uploads/BAURAS_2017_judgment.pdf.

Pvz., „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. vasario 23 d. sprendimas byloje Navalnyy ir Ofitserov prieš Rusiją (Nr. 46632/13)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. sausio 8 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-161060%22%5D%7D>.

Pvz., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 6 d. nutartis byloje (Nr. 2K-P-9/2009)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. vasario 28 d., <https://eteismai.lt/byla/102633777178686/2K-P-9/2009>.

¹⁹ Goda ir kt., *supra note*, 9: 51.

²⁰ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. gegužės 2 d. sprendimas byloje Lisovskij prieš Lietuvą (Nr. 36249/14)“, LRV, žiūrėta 2021 m. gegužės 15 d., http://lrv-atstovas-ezt.lt/uploads/LISOVSKIJ_2017_sprendimas.pdf.

²¹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. lapkričio 10 d. sprendimas byloje Leonienė prieš Lietuvą (Nr. 61264/17)“, LRV, žiūrėta 2021 m. gegužės 15 d., http://lrv-atstovas-ezt.lt/uploads/LEONIEN%C4%96_2020_sprendimas.pdf.

Darbe bus nagrinėjamos ir kitos aktualios problemos.

Tiriama problema susijusi su nekaltumo prezumpcijos principo įgyvendinimu praktikoje. Todėl darbe bus tiriamos nekaltumo prezumpcijos teorinė ir praktinė problematika, tame tarpe ir: ar bendrininkavimo inkriminavimas su mirusiais ir nenustatytais asmenimis, gali pažeisti nekaltumo prezumpcijos principą, tokių asmenų atžvilgiu? Ar BPK numatytos griežčiausios kardomosios priemonės – suėmimo taikymo pagrindai, neperžengia nekaltumo prezumpcijos principo ribų? Ar išplėstinio turto konfiskavimo taikymo sąlyga, jog kaltinamasis baudžiamojo proceso metu nepagrindžia konfiskuotino turto įsigijimo teisėtumo, neperkelia įrodinėjimo naštos kaltinamajam? Ar besiformuojanti viešoji opinija, kuri kuriama žiniasklaidos pagrindu, gali sukelti nekaltumo prezumpcijos pažeidimą?

Mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. R. Jurka, R. Ažubalytė²², A. Panomariovas²³, G. Goda²⁴ ir k.t. - tai vieni iš tų autorių, kurie Lietuvos mokslinėje doktrinoje, nekaltumo prezumpcijos principą detalai analizavo teorine ir praktine prasme. Bendrininkavimo su nenustatytu atveju problematiką Lietuvoje, savo moksliniame straipsnyje analizavo tik G. Skripkutė²⁵, o procesinių prievartos priemonių skyrimas ir taikymas aprašomas, G. Bučiūno, E. Gruodytės ir M. Šalčiaus mokslinėje literatūroje²⁶. Tačiau mokslinėje doktrinoje, mažai kalbama apie procesinės prievartos priemonės - suėmimo taikymo pagrindus, numatytus BPK 121 str. 2 d., 122 str. 1 d. 3 p., ir jų sąsają su nekaltumo prezumpcija, kadangi vadovaujantis šiomis BPK nuostatomis, teismas gali skirti suėmimą, kai byloje yra pakankamai duomenų, leidžiančių manyti, jog asmuo padarė nusikalstamą veiką ir jas darys ateityje.

Mokslinėje literatūroje taip pat stinga praktinės analizės sprendžiant bendrininkavimo inkriminavimą asmeniui klausimą, atsižvelgiant į nekaltumo prezumpciją. Teisėje vis dar yra keliamas klausimas ar bendrininkavimas su nenustatytu ar mirusiu bendrininku yra įmanomas. Konstitucinis Teismas iki šiol nėra priėmęs nutartimo dėl išplėstiniam turto konfiskavimui taikomų sąlygų atitikimo Konstitucijos 31 straipsniui. Kartu su socialinės medijos ir visuomenės informavimo priemonių vystymusi, jose pradėjo ryškėti galimai vyraujantis nekaltumo prezumpcijos principo pažeidimas. Ir toks reiškinys yra susijęs su visuomenės požiūriu į įtariamąjį kaip į nusikaltėlį. Kadangi tai dar tik besiformuojanti problema, teismų praktikoje ji nėra analizuojama.

²² Pvz., Jurka ir kt., *supra note*, 10.

²³ Pvz., Panomariovas, *supra note*, 1.

²⁴ Pvz., Goda ir kt., *supra note*, 9.

²⁵ Pvz., Greta Skripkutė, „Bendrininkavimo su nenustatytu asmeniu problematika Lietuvos teismų praktikoje“, *Teisė*, 116, 6 (2020), [file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/20258-Article%20Text-35822-1-10-20201006%20\(7\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/20258-Article%20Text-35822-1-10-20201006%20(7).pdf).

²⁶ Pvz., Gediminas Bučiūnas, Edita Gruodytė ir Marijus Šalčius, *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai kriminalistiniai ir praktiniai aspektai* (Vilnius: Registrų centras, 2017).

Tikslas - kompleksiškai ir sistemiškai išanalizavus nekaltumo prezumpcijos teisinį reguliavimą, teismų praktiką bei doktriną, nustatyti nekaltumo prezumpcijos turinį, bei taikymo problematiką baudžiamajame procese.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti nekaltumo prezumpcijos sampratą, bei reikšmę baudžiamajame procese.
2. Išnagrinėti pasirinktus nekaltumo prezumpcijos sekmenis ir su jais susijusią problematiką.

Baigiamojo darbo originalumas. Šiame darbe yra žvelgiama į probleminius nekaltumo prezumpcijos aspektus, kurie dar nėra pilnai ištyrinėti arba tik pradėjo ryškėti. Tokiu būdu siekiama labiau apibrėžti nekaltumo prezumpcijos ribas baudžiamajame procese. Tai gali būti reikšminga ne tik teisės taikytojui, bet ir teisėkūrai.

Tyrimo metodika. Rengiant šį darbą, pasitelkiamas *mokslinės literatūros analizės metodas* ir *dokumentų analizės metodas*, kuriais siekiama išnagrinėti nekaltumo prezumpcijos reglamentavimą Lietuvos ir Tarptautiniuose teisės aktuose, bei išanalizuoti nekaltumo prezumpcijos sampratą ir jos turinio elementus. Darbe naudojamas ir *sisteminis analizės metodas*, kuris leidžia įvertinti jau publikuotus mokslinius šaltinius, kuriuose kiti autoriai pateikia savo nuomones ir įžvalgas, bei atliktus tyrimus. Darbe pasitelkiamas ir *apibendrinimo metodas*, kuriuo pateikiamos apibendrintos išvados. Darbe naudojamas ir *empirinis baudžiamųjų bylų analizės metodas*. Šiuo metodu, analizuojamos LAT ir Apeliacinės instancijos teismo, bei EŽTT bylos, siekiant įvertinti nekaltumo prezumpcijos taikymą praktikoje ir atskleidžiant jos problematiką. Toks teorinis modelis padeda spręsti praktinius šio tyrimo uždavinius, bei patvirtinti arba paneigti iškeltas hipotezes²⁷.

Tyrimo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, sudaryta iš bendrosios ir specialiosios dalių, išvados, pasiūlymai, anotacija ir santrauka lietuvių bei užsienio kalbomis, literatūros sąrašas. Bendrojoje dalyje yra analizuojama nekaltumo prezumpcijos samprata, ne tik mokslinės literatūros, tačiau ir teisinio reglamentavimo lygmenyje, tuo pačiu nustatant jos turinį, paskirtį ir reikšmę baudžiamajame procese. Specialiojoje dalyje pasitelkiant mokslinę doktriną, tyrimais, bei teismų praktika, analizuojami šie nekaltumo prezumpcijos sekmenys: asmuo laikomas kaltu tik įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui; Procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos itin pamatuotai, ir nei viena iš jų negali būti traktuojama kaip bausmė, arba turėti bausmės elementų; Asmens kaltumą turi įrodyti baudžiamąjį persekiojimą vykdančios pareigūnai (įrodinėjimo naštos pasiskirstymas); Visos pagrįstos abejonės ir neaiškumai

²⁷ Justinas Sigitas Pečkaitis ir Irena Mačirinskienė, *Magistro baigiamojo darbo rengimo tvarka mokomasis leidinys* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008), 28, [file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/2138200%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/2138200%20(5).pdf).

turi būti vertinami įtariamojo naudai (*in dubio pro reo* principo problematika). Analizuojant šiuos sekmenis, žvelgiama į nekaltumo prezumpcijos turinio elementų problematiką baudžiamajame procese.

Ginamieji teiginiai.

Teismų praktikoje, byloje neteisiamų, mirusių, nenustatytų asmenų atžvilgiu inkriminuojamas bendrininkavimas su kaltinamuoju asmeniu, nepažeidžia nekaltumo prezumpcijos, jei apkaltinamajame nuosprendyje nepasisakoma dėl mirusių ir nenustatytų bendrininkų kaltės.

Žiniasklaidos pagrindu besiformuojanti viešoji opinija gali pažeisti nekaltumo prezumpciją, tik tuo atveju, jeigu tai turėtų įtakos teisėjų nešališkumui.

BPK numatyti suėmimo taikymo pagrindai neperžengia nekaltumo prezumpcijos ribų, kadangi „pagrįstas įtarimas“, nėra prilyginamas asmens kaltės pripažinimui nuosprendyje, nagrinėjant baudžiamąją bylą. Tai yra tiesiog kriterijus, į kurį reikia atsižvelgti skiriant kardomąsias priemones.

Kadangi kaltinamoji šalis turi pateikti įrodymus, kad turtas yra konfiskuotinas, reikalavimas kaltinamajam pagrįsti konfiskuotino turto teisėtumo įsigijimą, nereiškia įrodinėjimo naštos perkėlimo kaltinamajam.

1. NEKALTUMO PREZUMPCIJOS SAMPRATA IR JOS REIKŠMĖ

1770 m. antrasis JAV prezidentas Džonas Adamsas yra pasakęs, kad „Svarbiau yra ginti nekaltumą, o ne bausti už kaltę, nes kaltės ir nusikaltimai šiame pasaulyje yra tokie dažni, kad jų visų negalima nubausti“²⁸.

Lotyniškai žodis prezumpcija [lot. *Presumption*] reiškiantis - fakto pripažinimą teisiškai patikimu, kol neįrodyta priešingai²⁹. Nagrinėjant prezumpcijos sąvoką, A. Panomariovas nurodė, kad tai yra visuomenės sąmonės rezultatas, kuris įgavo ypatingą visuomeninių santykių regulatoriaus formą. Ir į pagalbą pasitelkiamas tuomet, kai reikia daryti išvadas apie tam tikrus faktus ribotomis sąlygomis, arba esant ribotam pažinimo lygiui.³⁰ Be kita ko, A. Panomariovas mano, kad prezumpcija baudžiamajame procese yra „fikcija“, kuri pasireiškia visuomenės susitarimu ir įvairiomis išlygomis³¹. Tačiau prezumpcija baudžiamajame procese, yra neatsiejama įrodinėjimo proceso dalis. Šioje teisės šakoje yra įtvirtinta įvairių prezumpcijų, kurios sėkmingai, o kartais ir ne, naudojamos praktinėje veikloje.³² Viena iš baudžiamojo proceso prezumpcijų yra nekaltumo prezumpcija, be kurios procesinės veiklos reguliavimas, tiriant ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas, teisinėje valstybėje būtų neįsivaizduojamas³³.

Pirmiausia, reikėtų paminėti, kad šalia nekaltumo prezumpcijos egzistuoja ir jos antipodas - kaltumo prezumpcija³⁴. Tačiau nereikėtų teigti, jog šios prezumpcijos prieštarauja viena kitai, veikiau jos yra skirtingos. Jeigu neegzistotų kaltumo prezumpcijos, tuomet apskritai negalima būtų pradėti baudžiamąjį procesą prieš įtariamąjį, o tuo labiau taikyti jam procesines prievartos priemones.

Nekaltumo prezumpcija yra baudžiamojo proceso principų sistemos dalis, kuri sudaryta iš visumos pamatinių nuostatų, kuriomis turi būti vadovaujama baudžiamajame procese³⁵. G. Goda baudžiamojo proceso principus nurodo kaip „idėjos, pamatinės nuostatos, lemiančios visų baudžiamojo proceso teisės normų turinį ir nusikalstamų veikų tyrimo bei baudžiamųjų bylų

²⁸ „Adams' Argument for the Defense: 3–4 December 1770“. National Archives. Žiūrėta 2023 m. vasario 4 d. <https://founders.archives.gov/documents/Adams/05-03-02-0001-0004-0016#LJA03d031n1>.

²⁹ Vytautas Kvietkauskas „Tarpautinių žodžių žodynas“, (Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985), 103.

³⁰ Panomariovas, *supra note*, 1: 275.

³¹ Artūras Panomariovas „Tiesos paieškos priemonė – fikcija, baudžiamojo proceso pavyzdžiu“, iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*, Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt., (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 58, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16779/9789955193227.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

³² *Ibid.*, 272

³³ Gintaras Goda, „Nekaltumo prezumpcijos principo reikšmė suėjus baudžiamosios atsakomybės taikymo senačiai“, *Teisė*, 107 (2018): 24, [file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/11679-Article%20Text-13896-1-10-20180702%20\(13\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/11679-Article%20Text-13896-1-10-20180702%20(13).pdf).

³⁴ Karolis Jovaišas, „Kaltės įrodinėjimas baudžiamajame procese: problemos ir paradoksai“, *Teisė*, 82 (2012): 225, <https://www.journals.vu.lt/teise/article/view/128/96>.

³⁵ Goda ir kt., *supra note*, 9: 48.

nagrinėjimo tvarką, parodančios baudžiamojo proceso institutų esmę ir paskirtį³⁶. Pagrindiniai baudžiamųjų procesinių teisinių santykių subjektų teisėtų interesų užtikrinimo mechanizmų elementai yra įstatymų nustatyti baudžiamojo proceso principai, kaip atspirties taškai formuojant visą rinkinį, taip pat atskirus mechanizmus ir kiekvieno iš jų turinį. Todėl akivaizdu, kad nekaltumo prezumpcija kartu su kitais principais sudaro baudžiamojo proceso sistemos pagrindą.

Tačiau A. Panomariovas nurodo, kad nekaltumo prezumpcija yra vienas iš tų principų maksimumų, kurių pagrindu konstruojamas visas baudžiamasis procesas ir jo atskirybės³⁷. Jeigu nekaltumo prezumpcija neegzistuos baudžiamajame procese, tuomet nebūtų ir gynybos pirmenybės galimybių. Tokiu atveju baudžiamasis procesas taptų įprastine, standartine teisminių ginčų nagrinėjimo procedūra, tokia kaip civilinis procesas, kuriame kiekviena proceso šalis privalo įrodinėti faktų bei juos pagrindžiančių savo teiginių teisingumą, o tai reiškia, kad įrodinėjimo našta tenka tam, kuris tvirtina, o ne tam kuris neigia.³⁸

Nagrinėjant nekaltumo prezumpciją, užsienio autoriai pabrėžia, kad pakankamai sunku būtų rasti kitą tokį principą, kuris turėtų tokią svarbią praktinę reikšmę apsaugoti ir užtikrinti asmens garbei ir orumui teisėms ir laisvėms. Be to nekaltumo prezumpcija kartu su kitais principais yra neatsiejama teisingo baudžiamojo proceso sampratos dalis.

Konstitucinėje jurisprudencijoje nekaltumo prezumpcija yra nurodyta, kaip viena svarbiausių teisingumo vykdymo demokratinėje teisinėje valstybėje garantijų, pamatinis teisingumo vykdymo baudžiamųjų bylų procese principas ir svarbi žmogaus teisių ir laisvių garantija³⁹. Nekaltumo prezumpcija neatskiriamai susijusi su kitų žmogaus konstitucinių teisių ir laisvių, taip pat įgytų teisių, gerbimu ir apsauga⁴⁰.

Istoriškai, supratimas apie nekaltumo prezumpciją kaip apie svarbų baudžiamojo proceso principą, atsirado XVIII amžiuje. Per Didžiąją Prancūzijos revoliuciją, priimtoje 1798 m. „Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje“, šio principo samprata buvo išreikšta taip: „kiekvienas pilietis laikomas nekaltu, kol jis nėra pripažintas kaltu, ir jei manoma, kad būtina jį suimti, bet koks perteklinis griežtumas, kurio nereikėtų taikyti asmenybei, turi būti griežtai baudžiamas įstatymu“. Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, nekaltumo prezumpcijos principas buvo įtvirtintas kituose svarbiuose asmens apsaugą užtikrinančiuose tarptautiniuose dokumentuose:

³⁶ Goda ir kt., *supra note*, 9: 47.

³⁷ Panomariovas, *supra note*, 1: 285.

³⁸ *Ibid.*, 288.

³⁹ Pvz., „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. liepos 7 d. nutarimas byloje (Nr. 22/2008-31/2008-9/2010-35/2010)“, LRKT, žiūrėta 2023 m. vasario 3 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta154/content>.

Pvz., „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas byloje (Nr. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04)“, LRKT, žiūrėta 2023 m. vasario 15 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta277/content>.

⁴⁰ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarimas byloje (Nr. 11/2017-5/2018)“, LRKT, žiūrėta 2023 m. vasario 7 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1927/content>.

Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau- JTO) Visuotinėjs žmogaus teisių deklaracijos 11 straipsnyje, Konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje, JTO Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnyje, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 48 straipsnyje⁴¹. Šiuose tarptautiniuose dokumentuose įtvirtinta ta pati norma, nurodanti, kad kiekvienas kaltinamas asmuo yra laikomas nekaltu, kol jo kaltumas nėra įrodytas pagal įstatymą, o būtent, įrodytas viešajame teismo procese.

Visiškai akivaizdu, kad nukrypstant nuo sąlygos, kad teisingumą vykdo tik teismas, tai neišvengiamai lems nekaltumo prezumpcijos kaip garantijos į asmens teises baudžiamajame procese, prasmės praradimą. Nekaltumo prezumpcijos principas yra vienas iš kelių principų, kuris baudžiamajame procese įgauna ypatingą prasmę, todėl baudžiamojo proceso teisės moksle yra smulkiai nagrinėjamas. Šis principas yra įtrauktas į daugelio valstybių Konstitucijas ir baudžiamojo proceso įstatymus.

Kalbant apie nekaltumo prezumpciją Lietuvos nacionaliniu lygiu, Konstitucinėje doktrinoje Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas nekaltumo prezumpcijos turinys: „Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu“⁴². BPK šis principas įtvirtintas 44 straipsnio 6 dalyje, kuri numato, kad „Kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamasis ar kaltinamas asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltumas neįrodytas šio Kodekso nustatyta tvarka ir nepripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Visos abejonės ir (ar) neaiškumai dėl nusikalstamos veikos padarymu kaltinamo asmens kaltės ar kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai, kurių, išnaudojus visas proceso veiksmų galimybes, neįmanoma pašalinti baudžiamojo proceso metu, vertinami nusikalstamos veikos padarymu kaltinamo asmens naudai“⁴³. Tačiau pažymėtina, kad iki 2018 m. birželio 30 d. BPK 21, 22, 44, 188, 189, 272 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymo⁴⁴ įsigaliojimo, 44 straipsnio 6 dalies nuostata buvo išdėstyta taip: „Kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamasis ar kaltinamas asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas šio Kodekso nustatyta tvarka ir nepripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu“⁴⁵. Tokį reikšmingą papildymą baudžiamojo proceso kodekse lėmė 2016 m. kovo 9 d. priimta Europos Parlamento ir tarybos direktyva (ES) 2016/343 dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti

⁴¹ Gintaras Goda, „Nekaltumo prezumpcija: įtvirtinimas Lietuvos teisėje ir kai kurie turinio aspektai“, *Teisė*, 44 (2002): 42, <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367185660745/J.04~2002~1367185660745.pdf>

⁴² „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note*, 3.

⁴³ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 4.

⁴⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 21, 22, 44, 188, 189, 272 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas“, *supra note*, 8.

⁴⁵ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, Suvestinė redakcija nuo 2018-01-01 iki 2018-06-30, LRS, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/mzDDKxsOMb>.

nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo⁴⁶. Šioje direktyvoje nustatytos bendros būtiniausios taisyklės dėl teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme ir tam tikrų nekaltumo prezumpcijos baudžiamajame procese aspektų. Direktyvos 6 straipsnio 2 dalyje nurodyta, jog valstybės narės turi užtikrinti padėties vertinimą įtariamojo ar kaltinamojo naudai, jeigu kyla abejonių dėl jo kaltės ar išsteisinimo.⁴⁷ Tokiu Direktyvos reikalavimu, siūloma baudžiamąjo proceso įstatyme įtvirtinti *in dubio pro reo* principą, kuris nuosekliai yra taikomas Lietuvos teismų praktikoje, nurodant, kad visos ikiteisminio tyrimo ar bylos nagrinėjimo teisme metu nepašalintos abejonės ir aiškumai dėl nusikalstamos veikos padarymu įtariamojo ar kaltinamojo asmens kaltės ar kitų aplinkybių tyrinčių reikšmės bylą išspręsti teisingai, turi būti vertinamos įtariamojo ar kaltinamojo asmens naudai⁴⁸.

Tačiau siekiant įgyvendinti nekaltumo prezumpciją praktikoje, teismai turi atkreipti dėmesį į veiksnius, kurie gali pakenkti faktų nustatymo proceso sąžiningumui. Vykdydami baudžiamąją justiciją, teismai yra įpareigoti atidžiai saugoti, kad principas nesusilpnėtų, ir kad asmens kaltė būtų nustatyta įrodymais, o ne pagrįstomis abejonėmis.⁴⁹ Todėl ne tik teisės moksle, tačiau ir teisinėje praktikoje, egzistuoja nekaltumo prezumpcijos turinys, kuris atskleidžia įvairius šio principo veikimo aspektus⁵⁰.

T. Vaigentas yra išskyręs kelias nuostatas, kurios apima nekaltumo prezumpciją: draudimas valstybės atstovams įvardyti asmenį kaltu prieš tai, kai asmens kaltumas yra nustatomas įprastu baudžiamuoju procesu, bei draudimą taikyti asmens padėtį sunkinančias priemones, kai tai negali būti pateisinama nesiremiant asmens kaltumo prezumpcija; įpareigojimas organizuoti baudžiamąjį procesą tokiu būdu, kad traukiamiems atsakomybėn asmenims būtų taikomi tik tokie apsunkinimai, kurie galėtų būti pateisinami, net jei paaiškėtų, kad šis asmuo nekaltas.⁵¹

Tačiau, kai kurie lietuvių autoriai išskiria šiuos, kaip pagrindinius nekaltumo prezumpcijos principo turinio elementus, kitaip dar vadinamus sekmenimis: *pirma*, be įsiteisėjusio apkaltinamojo teismo nuosprendžio, joks asmuo negali būti laikomas kaltu. Šiame aspekte didelis dėmesys atkreipiamas ir į teisėsaugos, bei kitus valstybės pareigūnus, kurie informuodami

⁴⁶ „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016-343 „dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo““, *supra note*, 7.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ „Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodekso 20, 21, 22, 188 ir 189 straipsnių pakeitimo ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto“, LRS, žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=qjs00f6og&documentId=e32e8f900fca11e88a05839ea3846d8e&category=TAK>.

⁴⁹ Aaron Diaz, „Restoring the presumption on innocent: protecting a defendant’s right to a fair trial by closing the door on 404(B) evidence“, *St. Mary’s Law Journal*, 51, 4, (2019): 1002-1003, <https://web-s-ebscobhost-com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=10&sid=fa749fb0-0e8f-4411-92ee-4b928d638db6%40redis>.

⁵⁰ Goda ir kt., *supra note*, 9: 50.

⁵¹ Thomas Weigend, „Assuming that the Defendant Is Not Guilty: The Presumption of Innocence in the German System of Criminal Justice“, *Criminal Law and Philosophy*, 8,2 (2014): 297.

visuomenę apie nusikalstamų veikų tyrimą, dar nesant apkaltinamajam teismo nuosprendžiui, negali pateikti informacijos taip, kad visuomenei susidarytų įspūdis, jog įtariamojo kaltumu nėra abejojama. *Antra*, asmuo gali būti pripažintas kaltu tik išsamiai ištyrus ir išnagrinėjus baudžiamąją bylą. *Trečia*, procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos itin pamatuotai, ir nei viena iš jų negali būti traktuojama kaip bausmė, arba turėti bausmės elementų. *Ketvirta*, procesiniuose dokumentuose iki nusprendžio priėmimo, įtariamasis negali būti įvardijamas kaltu, turi būti vengiama formuluočių apie įrodytą įtariamojo ar kaltinamojo kaltę. *Penkta*, visos pagrįstos abejonės ir neaiškumai turi būti vertinami įtariamojo naudai (*in dubio pro reo principas*).⁵²

Kituose baudžiamojo proceso šaltiniuose galime surasti dar papildomų nekaltumo prezumpcijos turinio elementų: draudžiamą įrodinėjimo pareigą perkelti įtariamajam /kaltinamajam (*onus probandi*), kadangi įrodinėti asmens kaltumą turi ikiteisminį tyrimą atliekantys pareigūnai, o ne tvirtintojai, bei remtis įtariamojo (kaltinamojo) prisipažinimu priimant apkatinamąjį nuosprendį, galima tik tada, jei toks prisipažinimas grindžiamas byloje surinktais įrodymais⁵³.

Apibendrinus tai, kas išdėstyta, pasakytina, kad nekaltumo prezumpcija yra efektyvus ir teisingo baudžiamojo proceso dalis, svarbi žmogaus teisių ir laisvių garantija. Nekaltumo prezumpcija įtvirtinta tarptautinių teisės aktų mastu, kuriuose atsispindi jos samprata siaurąją prasme- kiekvienas asmuo yra laikomas nekaltu, kol jo kaltumas nėra įrodytas teismo nuosprendžiu. Tačiau toks abstraktus nekaltumo prezumpcijos apibrėžimas tarptautiniuose dokumentuose neatskleidžia plačiosios šio principo sampratos, kuri yra reikalinga taikant šį principą praktikoje. Plačioji nekaltumo prezumpcijos samprata atsiskleidžia nekaltumo prezumpcijos principo turinyje, kuris rašytine forma nėra įtvirtintas teisės aktuose.

⁵² Goda ir kt., *supra note*, 9.

⁵³ Jurka ir kt., *supra note*, 10.

2. NEKALTUMO PREZUMPCIJOS SEKMENYS IR SU JAIS SUSIJUSI PROBLEMATIKA BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ

Nustatyti faktą, jog asmuo padaręs nusikalstamą veiką buvo pripažintas kaltu teismo nuosprendžiu, nereiškia, kad nekaltumo prezumpcija negali būti pažeista kitais aspektais. Nekaltumo prezumpcijos pažeidimas gali būti konstatuojamas teismui nustačius bent vieną, šio principo turinio pažeidimų. Todėl šioje darbo dalyje, bus apžvelgiami nekaltumo prezumpcijos turinio elementai ir analizuojami tų elementų probleminiai aspektai, kurie šiai dienai tik pradeda ryškėti, arba mokslinėje doktrinoje nėra pakankamai išnagrinėti.

Asmuo gali būti pripažintas kaltu tik išsamiai ištyrus ir išnagrinėjus baudžiamąją bylą. Nekaltumo prezumpcija draudžia apkaltinamąjį nuosprendį grįsti abejonėmis ir prielaidomis. Todėl teismo nuosprendis, turi būti įtikinamas ir nekelti jokių abejonų dėl jame padarytų išvadų pagrįstumo, o nusikalstamos veikos aplinkybės, įrodymai bei teismo išvados nuosprendyje turi būti išdėstomi nuosekliai ir sudaryti logišką visumą. Nuosprendis privalo būti teisėtas ir pagrįstas. Teisėtu jis laikomas, kuomet priimtas ir surašytas laikantis baudžiamojo ir baudžiamojo proceso įstatymų. Nuosprendžio pagrįstumas turi atsispindėti jo išvadose. Išvados dėl nusikalstamo įvykio, nusikalstamos veikos sudėties, kaltinamojo kaltumo arba nekaltumo, paskiriamos bausmės ir kitų nuosprendyje sprendžiamų klausimų turi būti pagrįstos išsamiai ir nešališkai ištirtais bei teisingais įvertintais įrodymais.⁵⁴ Taigi, apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas spėlionėmis, išankstiniu teisėjų nusistatymu, arba teisminio nagrinėjimo metu nepatikrintais duomenimis, priešingu atveju bus pažeista nekaltumo prezumpcija.

Procesiniuose dokumentuose iki nuosprendžio priėmimo, įtariamasis negali būti įvardijamas kaltu, turi būti vengiama formuluočių apie įrodytą įtariamojo ar kaltinamojo kaltę, kadangi tai yra tik teismo prerogatyva. EŽTT jurisprudencijoje pripažįstama, kad ir baudžiamąjį persekiojimą vykdančys subjektai taip pat privalo paisyti nekaltumo prezumpcijos principo ir vengti pernelyg kategoriškų formuluočių. Nekaltumo prezumpcijos pažeidimą sukelia ne tik pažodinis asmens kaltumo konstatavimas, bet ir kitokie sprendimą priimančios institucijos (pareigūno) motyvai, samprotavimai, iš kurių matyti, kad asmuo laikomas kaltu.⁵⁵ Todėl turi būti esminis skirtumas tarp aiškaus teismo paskelbimo, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, nors dar nėra galutinio teismo nuosprendžio ir teiginio, kad kažkas įtariamasis padaręs nusikalstamą veiką (t.y vadinamasis įtarimo būklės aprašymas). Pirmuoju sprendimu nekaltumo prezumpcija yra

⁵⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 6 d. nutartis byloje (Nr. 2K-249-942/2022)“, LAT, žiūrėta 2023 m. vasario 20 d., https://www.lat.lt/data/public/uploads/2023/01/lat_aktuali_praktika_gruodis_2022.pdf.

⁵⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. balandžio 14 d. sprendimas byloje Didu prieš Rumuniją (Nr. 34814/02)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. vasario 21 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%7B%22001-92175%22%7D%7D>.

pažeidžiama, o antrasis teiginys, EŽTT ne kartą yra pripažinęs, kad atitinka Konvencijos 6 straipsnį.⁵⁶

Remtis įtariamojo (kaltinamojo) prisipažinimu priimant apkaltinamąjį nuosprendį, galima tik tada, jei toks prisipažinimas grindžiamas byloje surinktais įrodymais. Istoriniame kontekste, buvo manoma, kad asmens prisipažinimas yra „įrodymų karalienė“. Tačiau dabar, demokratinėse valstybėse, kaltinamojo prisipažinimas nėra laikomas „įrodymų karaliene“, kadangi teismas, priimant nuosprendį baudžiamosiose bylose, vadovaujasi *in dubio pro reo* principu. O tai reiškia, kad nesant kitų asmens kaltę įrodančių įrodymų, kaltinamojo prisipažinimas nesudaro prielaidų priimti apkaltinamąjį nuosprendį.⁵⁷

Todėl nekaltumo prezumpcija gali būti pažeista, jei teismas remsis tik įtariamojo prisipažinimu, nesant byloje kitų kaltinamojo kaltę įrodančių duomenų. Pažymėtina, kad tokius duomenis teismas nustato tik išsamiai ir nešališkai ištyrus bylą: „[...] *tik kaltinamojo prisipažinimas nėra pagrindas apkaltinamajam nuosprendžiui priimti, o sprendimą dėl to, ar asmuo padarė kaltinime nurodytą nusikalstamą veiką, priima teismas tik po to, kai išsamiai ir nešališkai išnagrinėja visas bylos aplinkybes*“⁵⁸. Tačiau jei paaiškės, kad byloje yra nustatytas provokacijos faktas, t.y tokie įrodymai yra gauti provokacijos būdu, visi, provokacijos metu surinkti įrodymai negali būti leistini ir turi būti pripažinti neteisėtais. Kadangi paties kaltinamojo prisipažinimas, nepaneigia provokacijos fakto ir jo padarinių.⁵⁹

2.1 Asmuo gali būti pripažintas kaltu tik įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui

Šis nekaltumo prezumpcijos aspektas griežtai apriboja, jog asmuo yra pripažįstamas kaltu tik įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Vadinas, po nuosprendžio priėmimo, jis būtinai turi įsiteisėti. Ir tai nėra tik formalus neesminis pastebėjimas, kadangi tarp nuosprendžio priėmimo ir įsiteisėjimo dienos gali praeiti pakankamai daug laiko, nes nuosprendis gali būti skundžiamas apeliacine tvarka.⁶⁰ Kitas šio nekaltumo prezumpcijos elemento svarbus aspektas yra vieši

⁵⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 26 d. nutartis byloje (Nr. 2K-236-648/2020)“, LAT, žiūrėta 2023 m. vasario 20 d., https://www.lat.lt/data/public/uploads/2020/12/lat_aktuali_praktika_lapkritis_2020.pdf.

⁵⁷ Gintaras Goda, „Poligrafas (melo detektorius) kaip įrodinėjimo priemonė baudžiamajame procese“, *Teisė*, 76 (2010): 42, <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367172965112/J.04~2010~1367172965112.pdf>.

⁵⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 16 d. nutartis byloje (Nr. 2K-337/2008)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. vasario 23 d., <https://eteismai.lt/byla/176356053472284/2K-337/2008>.

⁵⁹ Aurelijus Gutauskas, „Nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, kvalifikavimo ypatumai teismų praktikoje“, *Jurisprudencija*, 20, 2 (2013): 784, (<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/10721/979-1841-3-PB.pdf?sequence=3>).

⁶⁰ Goda ir kt., *supra note*, 9: 51.

pasisakymai apie asmens kaltumą. Konstitucinis Teismas, savo nutarimuose dažnai pabrėžia, kad „ypač svarbu, kad nekaltumo prezumpcijos laikytųsi valstybės institucijos ir pareigūnai, kad viešieji asmenys, kol asmens kaltumas padarius nusikaltimą nebus įstatymo nustatyta tvarka įrodytas ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, apskritai susilaikytų nuo asmens įvardijimo kaip nusikaltėlio“⁶¹. Dėl šių aspektų, galima teigti, kad šis nekaltumo prezumpcijos sekmuo yra glaudžiai susijęs ne tik su baudžiamajame procese dalyvaujančiais, bei jį atliekančiais asmenimis, tačiau ir su visuomene. Todėl šiai dienai, vienas iš pastebimų šio nekaltumo prezumpcijos sekmens probleminių aspektų, yra tiesiogiai susijęs su visuomene, t.y galimybė visuomenės opinijai pažeisti nekaltumo prezumpciją.

Tačiau prieš pradėdant nagrinėti šią problemą, pirmiausia reikėtų pažymėti, kad baudžiamasis procesas yra vienintelis procesas, kuriame gali būti priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis ir asmuo gali būti pripažintas kaltu. Vis tik, egzistuoja tokios veikos, kurios gali būti konstatuotos ir civiliniu ir baudžiamuoju procesu, pavyzdžiui tyčinis bankrotas (BK 209 str.). Civilinėje teisėje tarp šalių kilę nesutarimai, pirmiausia yra sprendžiami derybų būdu, o ne iš karto kreipiantis į teismą⁶². Tačiau jeigu civilinėje byloje, teismo nuosprendžiu pripažįstamas tyčinis bankrotas, ar tokiu teismo sprendimu galima remtis baudžiamajame procese ir iš karto pripažinti asmenį kaltu?

Nors iš pažiūros atrodo, kad tiek baudžiamajame procese tiek civiliniame procese, vyksta bylos nagrinėjimas, kuriame dažniausiai dalyvauja dvi šalys, tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad šių procesų paskirtys yra skirtingos. Civilinio proceso paskirtis yra kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių (CPK 2 str.)⁶³, o baudžiamojo - išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas (BPK 1 str.)⁶⁴. Vien tai, kad šių procesų paskirtis skiriasi, jau drįstama abejoti, kad civiline tvarka išnagrinėtas ir priimtas teismo nuosprendis, gali pripažinti asmenį kaltu.

Lietuvos teismai pažymi, kad dėl skirtingų įrodymų vertinimo, civilinėje teisėje tyčinis bankrotas ne visada gali būti pripažįstamas nusikalstamu. Vien tai, kad tyčinis bankrotas yra konstatuojamas teismui civilinio proceso tvarka išnagrinėjus įmonės bankroto bylą, jokių būdu

⁶¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27d., nutarimas byloje (Nr. 3/2015-13/2015-15/2015)“, LRKT, žiūrėta 2023 m. balandžio 26 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1619/content>;

„Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas byloje (Nr. 10/04-12/04-18/04)“, *supra note*, 12.

⁶² „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2015 m. kovo 27 d. nutartis byloje (Nr. 1A-248-518/2015)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. balandžio 6 d., <https://eteismai.lt/byla/134574411164275/1A-248-518/2015>.

⁶³ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas“, LRS, žiūrėta 2023 m. balandžio 6 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>.

⁶⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 4.

nelemia nusikalstamo bankroto kaip baudžiamosios teisės kategorijos. „Dėl įrodymų vertinimo skirtumų civiliniame ir baudžiamajame procesuose, bankroto procesas civilinėje teisėje ne visais atvejais sudaro galimybes nustatyti visas teisiškai reikšmingas baudžiamosios bylos aplinkybes ir tyčinį bankrotą pripažinti nusikalstamu“⁶⁵.

Vienoje byloje apeliaciniu skundu nuteistoji nurodė, kad esant tokiai situacijai, kai civilinėje byloje yra konstatuotas bankroto procesas, pagal baudžiamosios bylos duomenis turi būti nustatytas privalomas elementas - nemokumas. Jo nenustačius, negalima daryti išvados ir apie būtinajį objektyvųjį požymį - padarinių, buvimo egzistavimą. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad, „[...] pirmosios instancijos teismas skundžiamame nuosprendyje visai neatskleidė nuteistosios tyčios turinio ir kryptingumo, tai yra nenurodė kokie įrodymai pagrindžia teismo išvadą, kad nuteistoji A. L. suprato, jog ji kaip UAB „J.“ vienintelė akcininkė 2014 m. birželio 3 d. priimdama sprendimą išsimokėti dividendus, sąmoningai blogai valdo įmonę (pažeidžia elementarius protingumo ir rūpestingumo reikalavimus). Paminėtina tai, kad Lietuvos Respublikos BK 209 straipsnyje įtvirtinta norma negali būti taikoma automatiškai dėl kiekvieno fakto, kai neturint galimybės patenkinti visų kreditorių reikalavimų įmonei buvo iškelta bankroto byla, nes šiuo atveju kreditorių teisėtų interesų užtikrinimas pirmiausia yra ne baudžiamosios teisės, bet civilinės teisės normų uždavinys“⁶⁶. Taigi, pastebima, kad būtent baudžiamajame, o ne civiliniame procese yra nustatomi nusikalstamos veikos objektyvieji požymiai, kurie yra reikšmingi sprendžiant asmens kaltės klausimą.

Dar vienoje byloje apeliantas teigė, kad pirmosios instancijos teismas jo kaltę padarius nusikalstamą veiką grindė vadovaujantis įsiteisėjusia teismo nutartimi, kuria įmonės bankrotas pripažintas tyčiniu. Jo nuomone, pagal Lietuvos Respublikos BPK 20 straipsnį, teismo nutartis civilinėje byloje negali būti laikoma tiesioginiu jo kaltės įrodymu, kadangi vadovaujantis BPK normomis, turi būti iširtos nusikalstamos veikos aplinkybės ir tik tuomet spręsti klausimą dėl nusikaltimo sudėties buvimo.⁶⁷ Sutiktina su tokiu apelianto argumentu, kadangi vienas iš nekaltumo prezumpcijos turinio elementų suponuoja, kad teismo nuosprendis privalo būti teisėtas ir pagrįstas. O tokiu jis gali būti tik išsamiai išnagrinėjus ir ištyrus byloje esančius įrodymus. Šioje byloje skundą išnagrinėjęs teismas nurodė, kad priimant nuosprendį, buvo remiamasi byloje surinktais įrodymais „iš dalies paties nuteistojo V. K. parodymais, liudytojo G. A. parodymais, Kauno apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos, VĮ Registrų centro, VSDFV Kauno skyriaus

⁶⁵ „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2017 m. kovo 6 d. nuosprendis byloje (Nr. 1A-229-197/2017)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. balandžio 6 d., <https://eteismai.lt/byla/215062482284516/1A-229-197/2017>.

⁶⁶ „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2016 m. lapkričio 21 d. nuosprendis byloje (Nr. 1A-582-453/2016)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d., <https://eteismai.lt/byla/255439995274919/1A-582-453/2016>.

⁶⁷ „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nuosprendis byloje (Nr. 1A-377/2011)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d., <https://eteismai.lt/byla/117949652391319/1A-377/2011>.

pateiktais dokumentais, specialistų išvadomis, nustatyta, kad UAB (duomenys neskelbtini) direktorius V. K. akivaizdžiai blogai organizavo įmonės darbą, o nuo 2004 m. visai jo neorganizavo, buhalterinė apskaita bendrovėje buvo vykdoma pažeidžiant įstatymų reikalavimus, esant sunkiai bendrovės ekonominei būklei bei turint įsiskolinimus, bendrovės direktorius V. K. tyčia priėmė bendrovei nenaudingus ir netgi žalingus sprendimus – nuo 2002 m. rugpjūčio 30 d. iki 2005 m. liepos 21 d. iš bendrovės sąskaitų, nuo 2003 m. liepos 9 d. iki 2004 m. gegužės 20 d. iš bendrovės kasos paėmė dideles pinigų sumas bei jas pasisavino. Tokia nuteistojo V. K. veika nulėmė UAB (duomenys neskelbtini) bankrotą ir didelės žalos kreditoriams susidarymą“⁶⁸.

Baudžiamojoje byloje esančių duomenų visuma, padeda nustatyti kaltės buvimo arba nebuvimo faktą. Tačiau tokią teismų praktiką, jog be civilinėje byloje priimtos teismo nutarties, reikalinga dar ir baudžiamajame procese rinkti iš ištirti visus įrodymus, nereikėtų suprasti kaip minėtos teismo nutarties nereikšmingumą, sprendžiant asmens kaltės klausimą. Civilinėje byloje nustatytais faktais taip pat reikėtų vadovautis baudžiamajame procese, kadangi tai gali būti svarbios aplinkybės, vertinant asmens pareikštų kaltinimų pagrįstumą. „*Nepagrįstas ir kasatorės argumentas, kad teismai neturėjo atsižvelgti į tai, kaip sprendimai Dž. G. (T.) išmokėti dividendus ir sudengti neišmokėtą dividendų sumą su jos skoliniu įsipareigojimu įmonei buvo vertinami civilinėje byloje (konkrečiai – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. birželio 3 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-298-701/2016). Šioje civilinėje byloje kasacinio teismo išsakyta pozicija neabejotinai yra svarbi aplinkybė, į kurią teismas privalėjo vienaip ar kitaip atsižvelgti tikrindamas Dž. G. (T.) pareikštų kaltinimų pagrįstumą“⁶⁹.*

Iš esmės panašus aspektas pastebimas ir drausminės bylos nagrinėjimo metu, kuomet yra priimamas sprendimas dėl tarnybinio patikrinimo. Lietuvos Respublikos Vidaus tarnybos statuto įstatyme nurodoma, kad tarnybinio patikrinimo metu paaiškėjus, jog pareigūno tarnybinis nusizengimas ar pareigūno vardo pažeminimas turi nusikalstamos veikos požymių, tarnybinis tyrimas turi būti sustabdomas ir perduodamas tirti kompetetingai institucijai⁷⁰. Tokiu atveju turi būti pradėtas ikiteisminis tyrimas, o vėliau prokurorui nusprendus jį perduoti į teismą, teisėjai sprendžia dėl asmens kaltės padarius jam inkriminuojamą nusikalstamą veiką.

Tačiau LAT yra pažymėjęs, kad tarnybinis patikrinimas negali būti siejamas su galimybe patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Byloje sprendžiant klausimą ar asmuo padarė

⁶⁸ „Lietuvos Apeliacinio Teismo nuosprendis byloje (Nr. 1A-377/2011)“, *supra note*, 67.

⁶⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 9 d. nutartis byloje (Nr. 2K-172-788/2019)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d., <https://eteismai.lt/byla/24289491744347/2K-172-788/2019?word=2k-92/2005>.

⁷⁰ „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. balandžio 8 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.210318/asr>.

nusikalstamą veiką numatytą BK 228 str. (piktnaudžiavimas), teismas konstatavo, kad valstybės tarnautojo vardo pažeminimas automatiškai dar nereiškia didelės žalos, kaip nusikalstamo piktnaudžiavimo požymio.⁷¹

Todėl tarnybiniame patikrinime nustatytos faktinės aplinkybės, dėl galimai nusikalstamos veikos požymių, iš esmės yra pagrindas pradėti ikiteisminį tyrimą, tačiau pačios savaime tokios faktinės aplinkybės, negali leisti iš karto teismui pripažinti asmenį kaltu. Tai galima susieti ir su civiliniu procesu, kurio metu civiline tvarka išnagrinėję bylą teisėjai gali nustatyti nusikalstamos veikos požymius, tačiau tokių įrodymų pagrįstumo tikrinimas ir vertinimas atitenka baudžiamajam procesui.

Ir nors asmens kaltumas gali būti pripažįstamas tik baudžiamajame procese ir tik teismo nuosprendžiu, baudžiamojo kodekso VI skyriuje yra numatyta galimybė atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. BK 38 str. nurodyta, kad asmuo, padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, gali būti atleistas teismo nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius su nukentėjusiuoju. BK 40 str. nurodyta, kad asmuo, padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, teismo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą.⁷² Kodekso VI skyriuje yra numatyti ir kiti atvejai, kuomet asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės: kai asmuo ar nusikalstama veika prarado pavojingumą, kai yra lengvinančių aplinkybių, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas, kai asmuo pripažintas pranešėju ir dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo. Pažymėtina, kad visų šių straipsnių viena iš taikymo sąlygų yra asmens padarymas baudžiamąjį nusižengimą ar nusikaltimą.⁷³

Iš pirmo žvilgsnio atrodo logiška, jog kodekse yra numatyta galimybė atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, pirmą kartą padarius baudžiamąjį nusižengimą ar nusikaltimą. Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas yra nurodęs, kad *„Nuosprendžio, kuriuo asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ir nutraukiama baudžiamoji byla, rezoliucinėje dalyje teismas kaltinamąjį atleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės, sprendime nurodo baudžiamąjį įstatymą, pagal kurį kvalifikavo padarytąją veiką, atleidimo pagrindą ir nutraukia baudžiamąją bylą, nurodo skiriamas baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonės, panaikina procesines prievartos priemones. Nutraukiant baudžiamąją bylą, sprendimas kaltinamąjį*

⁷¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 17 d. nutartis byloje (Nr. 2K-325/2014)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d. <https://eteismai.lt/byla/52806956978641/2K-325/2014>.

⁷² „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. balandžio 28 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555>.

⁷³ *Ibid.*

*pripažinti kaltu nepriimamas*⁷⁴. Lietuvos Teismų praktikoje iki šiol yra laikomasi nuostatos, jog nuosprendis, kuriuo asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ir nutraukiama byla, nėra apkaltinamasis, juo asmuo nėra pripažįstamas kaltu dėl baudžiamajame įstatyme nurodytos veikos padarymo ir jam neskiriama bausmė⁷⁵. „Atsižvelgiant į nurodytą teisinį reguliavimą bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimus, teisėjų kolegija konstatuoja, kad nusprendus taikyti BK 40 straipsnio nuostatas, pirmosios instancijos teismo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje nepagrįstai nurodytas sprendimas pripažinti E. Š. kalta padarius nusikalstamą veiką, numatytą BK 281 straipsnio 2 dalyje, nes kaip buvo minėta, nuosprendžio, kuriuo nutraukiama byla, rezoliucinėje dalyje nėra numatyta imperatyvo pripažinti asmenį kaltu dėl nusikaltimo padarymo, t. y. nutraukiant bylą sprendimas kaltinamąjį pripažinti kaltu nepriimamas. Todėl Vilniaus regiono apylinkės teismo Švenčionių rūmų 2022 m. spalio 20 d. nuosprendis keistinas dėl netinkamai pritaikyto baudžiamojo įstatymo“⁷⁶. Todėl elementariai kyla klausimas, kaip asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis net nėra pripažįstamas kaltu?

BK nuostatose įtvirtinančiose asmens atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės nurodyta, jog asmens nusikalstamos veikos padarymas pirmą kartą ir visiškai kaltės prisipažinimas, padarius nusikalstamą veiką - yra vienos iš tų sąlygų, kuriomis remiantis, teismas gali atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. Be to, teisės literatūroje atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąvoka yra aiškinama kaip teismo priimtas sąlyginis arba besąlyginis sprendimas atsisakyti bausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį⁷⁷. Todėl, jau vien tai suponuoja, jog nusikalstamos veikos nepadarusiam asmeniui, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nėra taikomas, kadangi tik kaltas asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės.

Tačiau kaip matoma, teismas atriboja sąvoką „padarė nusikalstamą veiką“ nuo sąvokos „kaltas“. A. Baranskaitės nuomone, kadangi BK 38 str. įtvirtinta formuluoatė „asmuo, padaręs nusikalstamą veiką“, nėra tapati ir lygiareikšmė Konstitucijos 31 straipsnyje įtvirtintai sąvokai „Kaltas“, gali suponuoti išvadą, jog ji savaime nereiškia oficialaus asmens kaltumo konstatavimo teisme⁷⁸.

⁷⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 3 d. nutarimas Nr.3 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“, infollex, žiūrėta 2023 m. balandžio 28 d., <https://www.infollex.lt/tp/35537>.

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 15 d. nutartis, byloje (Nr. 2K- 586/2005), infollex, žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d., <https://www.infollex.lt/tp/56356>.

⁷⁶ Vilniaus Apygardos Teismo 2023 m. kovo 7 d. nuosprendis, byloje (Nr. 1A-74-312/2023), infollex, žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d., <https://www.infollex.lt/tp/2148241>.

⁷⁷ Jonas Prapiestis, „Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės samprata“, iš *Lietuvos Baudžiamoji teisė bendroji dalis 2 knyga*, Gintaras Švedas, Armantas Abramavičius, Jonas Prapiestis (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2020), 15.

⁷⁸ Agnė Baranskaitė, „Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos“, *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, 11, 113 (2008): 69. <https://www.infollex.lt/tp/2148241https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367162840525/J.04~2008~1367162840525.pdf>.

Sutiktina su tokia V. Baranskaitės nuomone, kadangi susidaro situacija, jog asmuo teismo nėra pripažintas kaltu, tačiau teismas sprendžia tokio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą. Todėl manoma, kad pirmiausia teismas turėtų pripažinti asmenį kaltu, o tik tuomet spręsti klausimą dėl asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės.

Nekaltumo prezumpcijos pažeidimo klausimas, šiai dienai yra nagrinėjamas ir bylos nutraukimo suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties taikymo terminui, kontekste. BK 95 str. yra nurodyta, jog asmeniui padariusiam nusikalstamą veiką, negali būti priimtas apkaltinamasis nuosprendis, jeigu yra suėjęs baudžiamosios atsakomybės taikymo senaties terminas. Šį aspektą, savo disertacijoje nagrinėjo E. Riaubaitė, kuri pasiūlė idėją, kaip galima būtų spręsti bylos nutraukimo dėl senaties teisme suderinamumo su nekaltumo prezumpcija, klausimą. E. Riaubaitė siūlė pakeisti BPK nuostatas, jose nurodant, kad pasibaigus senaties terminams, byla būtų nutraukiama tik ją išnagrinėjus iš esmės - nuosprendžiu. Toks pasiūlymas išplaukia iš to, jog neišnagrinėjus bylos iš esmės ir ją nutraukus dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties, asmuo netenka teisės būti išteisinamam. Todėl gaunasi tokia situacija, jog nutraukus bylą, yra konstatuojama asmens kaltė padarius nusikalstamą veiką, net neištyrus visų įrodymų, o tai prieštarauja nekaltumo prezumpcijai.⁷⁹

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2016 m. birželio 27 d. priėmė baudžiamajam procesui reikšmingą nutarimą, kuriuo minėtą klausimą išsprendė iš dalies. Teismas pripažino, kad nutraukiant bylą teismo nutartimi ir neišsprendus teismui klausimo ar kaltinamasis pagrįstai buvo kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, kurioje įtvirtintas teisinės valstybės principas. Tokį sprendimą teismas grindė tuo, kad net ir nepripažinto kaltu kaltinamojo reputacijai yra pakenkta, todėl išnagrinėjus bylą ir nustatčius, kad asmuo nepadarė nusikalstamos veikos, turi būti jo atžvilgiu priimtas išteisinamasis teismo nuosprendis.⁸⁰

Atsižvelgiant į šį nutarimą, buvo priimti BPK 3 str. pakeitimai, kuriais įtvirtinta nuostata, jog suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui byla turi būti nutraukta nuosprendžiu arba priimtas išteisinamasis nuosprendis „*ir jei kaltinamasis reikalauja tęsti baudžiamąjį procesą, teismas baigia nagrinėti bylą ir nuosprendžiu nutraukia baudžiamąją bylą arba priima išteisinamąjį nuosprendį.*“⁸¹ Toks įstatymo pakeitimas, padarė svarbų pokytį, jog kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo, turi teisę būti išteisintam. Tačiau Konstitucinis Teismas neišsprendė kitos dalies problemos, t.y nustatčius, kad asmuo padarė

⁷⁹ Eglė Riaubaitė, „Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis baudžiamojoje teisėje“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012), 139.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, byloje (Nr. 3/2015-13/2015-15/2015), *supra note*, 61.

⁸¹ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3, 233, 235, 254, 303, 305, 307, 309, 327, 331, 387, 444 ir 451 straipsnių pakeitimo įstatymas“, LRS, žiūrėta, 2023 m. balandžio 29 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/82ba8680cad011e782d4fd2c44cc67af?jfwid=2r1mjc5c>.

nusikalstamą veiką ir suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui, bylą nutraukiama nepriėmus apkaltinamojo nuosprendžio.

Esant tokiai situacijai, kuomet teismas nustato, jog asmuo padarė nusikalstamą veiką, padidėja rizika pažeisti nekaltumo prezumpciją. Nekaltumo prezumpcija užtikrina, kad asmuo būtų pripažintas kaltu tik apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu. Tačiau nuosprendyje nutraukti bylą suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui, teismas vis tiek turi pasisakyti apie tai, kad asmuo pagrįstai buvo kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką. Todėl teismas, turi galvoti, kaip suformuoti teiginį, kad asmuo pagrįstai kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, tačiau tuo pačiu metu ir nekonstatuoti asmens kaltės padarius nusikalstamą veiką. G. Godos nuomone, tokioje situacijoje, motyvuojant teismo baigiamąjį aktą, kyla rizika pažeisti nekaltumo prezumpciją⁸².

Kalbant apie asmens pripažinimą kaltu, įstatymuose yra nustatytos tam tikros nagrinėjimo teisme ribos. BPK 255 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad „byla teisme nagrinėjama tik dėl tų kaltinamųjų ir tik dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduota nagrinėti teisiama jame posėdyje“⁸³. Vadinasi, teismas sprendžia kaltės klausimą tik dėl tų asmenų, kuriems šioje byloje buvo pareikšti įtarimai ir atlikti kiti procesiniai veiksmai.

Tačiau kai nusikalstamą veiką padaro bendrininkai, pasitaiko atvejų, kuomet prokurorai proceso greitumo ar kitais tikslais atskiria bylas bendrininkų atžvilgiu (BPK 170 straipsnio 4 dalies 1 punktas). Teismas vienoje iš šių bylų priimančias nuosprendį ir inkriminuojant bendrininkavimą, pasisako ir apie kito bendrininko padarytą nusikalstamą veiką, nors šioje byloje jis nėra kaltinamas. Tokiu atveju, asmeniui nėra užtikrinama teisė gintis teisingo bylos nagrinėjimo metu. Todėl tikslinga išanalizuoti, ar nėra pažeidžiama nekaltumo prezumpcija, kuomet teismas inkriminuoja bendrininkavimą, mirusiųjų ir nenustatytų asmenų atžvilgiu, bei atskirose bylose teisiamų asmenų atžvilgiu, kadangi visi šie asmenys byloje nėra kaltinami.

EŽTT nurodo, kad sudėtingame baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja keli asmenys negalintys būti teisiami kartu, teismo nuosprendyje nuorodos į trečiųjų asmenų, kurie vėliau gali būti teisiami atskirai, dalyvavimą nusikalstamoje veikoje, gali būti būtinos, vertinant kaltę tų, kurie yra teisiami. Teismai privalo kuo tiksliau nustatyti bylos aplinkybes, reikšmingas kaltinamojo teisei atsakomybei įvertinti, tame tarpe ir faktus susijusius su trečiųjų asmenų dalyvavimu.⁸⁴ Tačiau pirmiausia, trečiųjų asmenų dalyvavimą nusikalstamoje veikoje, reikėtų

⁸² Goda, *supra note*, 33: 33.

⁸³ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 4.

⁸⁴ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. vasario 27 d. sprendimas byloje Karaman prieš Vokietiją (Nr. 17103/10)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. kovo 11 d., [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-141197%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-141197%22]}).

paminėti, tik jei tai yra neišvengiama. Byloje *Bauras prieš Lietuvą* EŽTT nurodė, kad „Teismas taip pat pažymi, kad vienas iš pagrindinių įrodymų prieš DA buvo jo laiškas, kuriame jis prisipažino įvykdęs žmogžudystę ir apkaltino pareiškėją įsakius jį įvykdyti tą žmogžudystę. Tokiomis aplinkybėmis bylą prieš DA nagrinėjantys teismai vargu ar galėjo vengti paminėti tariamą pareiškėjo dalyvavimą žmogžudystėje. Atitinkamai Teismas turi įvertinti, ar buvo taikomos apsaugos priemonės, užtikrinančios, kad procedūroje prieš DA priimti sprendimai nepakenktų vēlesnio proceso prieš pareiškėją teisingumui“⁸⁵.

Tokiu atveju, jeigu faktai apie trečiųjų asmenų dalyvavimą yra būtini teismo nuosprendyje, teismas turėtų vengti suteikti daugiau informacijos, nei būtina vertinant tų asmenų, kurie kaltinami vykstančiame procese, teisinei atsakomybei įvertinti⁸⁶.

Pirmosios instancijos teismo nuosprendyje, kuriame X buvo pripažintas kaltu, teismas pavartojo tokias formuluotes „Laikotarpiu nuo 2009 m. balandžio 15 d. iki 2009 m. liepos 13 d. [...] [X] ir O., bendradarbiaudami su N., kuri organizavo nusikaltimą ir įsakė jį įgyvendinti, pasirašė [trisdešimt šešis] sutarties priedus [...] numatė [...] kainą, kurią visi nusikaltimo partneriai sąmoningai sumažino be jokio ekonominio poreikio, palyginti su kaina, už kurią „Kirovles“ būtų galėjusi parduoti savo produkciją, tiekdamą tiesiogiai VLK klientams“, „N. nusikalstamam planui įgyvendinti O., veikdamas su juo susitaręs, 2009 m. kovo mėnesį sukūrė ribotos atsakomybės bendrovę „OOO VLK“, taip palengvindamas nusikaltimo padarymą“⁸⁷, ir pan. Pareiškėjai N ir O teigė, kad nuosprendyje jie buvo vadinami X „nusikaltimo partneriais“ ir buvo aiškiai atpažįstami pagal jų inicialus ir pareigų pavadinimus, todėl jų atžvilgiu buvo pažeista nekaltumo prezumpcija. EŽTT teismas konstatavo, kad „[...] apygardos teismas 2012 m. gruodžio 24 d. sprendimą dėl X suformulavo taip, kad nekiltų jokių abejonių nei dėl pareiškėjų tapatybės, nei dėl jų dalyvavimo nusikaltime, už kurį X buvo nuteistas. Nors minėtas apygardos teismas [...] negalėjo pripažinti pareiškėjų kaltais tame procese, tačiau savo išvadas apie jų dalyvavimą darant nusikalstamą veiką išsakė tokiais terminais, kurie negali būti apibūdinami kaip tik žalingi“⁸⁸.

Kitas svarbus aspektas dėl faktų formulavimo buvo išaiškintas 2009 m. birželio 25 d. Teismų praktikos apžvalgoje, nurodant, kad nuosprendyje, negali būti formuluočių, kuriomis būtų konstatuojama kitų asmenų kaltė padarius nusikalstamas veikas, išskyrus jau nuteistų ar atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės asmenų⁸⁹. „Teisėjų kolegija atkreipia teismo dėmesį į tai, kad naikinamame apkaltinamajame teismo nuosprendyje (nustatomojoje ir aprašomojoje dalyse)

⁸⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje (Nr. 56795/13)“, *supra note*, 18.

⁸⁶ „Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje (Nr. 17103/10)“, *supra note*, 84.

⁸⁷ „Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje (Nr. 46632/13)“, *supra note* 18.

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ „2009 m. birželio 25 d. Baudžiamosios proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga“, LAT, žiūrėta 2023 m. kovo 12 d. <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/baudziamuju-bylu-apzvalgos/68>.

*padaryta išvada ir dėl asmens R. K., dėl kurio baudžiamoji byla ikiteisminio tyrimo metu buvo išskirta ir kuriam nebuvo surašytas kaltinamasis aktas, dalyvavimo kartu su I. P. ir M. B. sumušant nukentėjusiuosius E. G. ir A. J., taip iš esmės pažeidžiant ir BPK 255 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad byla teisme nagrinėjama tik dėl tų kaltinamųjų ir dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduota nagrinėti teisiama jame posėdyje*⁹⁰.

Kitoje byloje teismas konstatavo kad „Nagrinėjamoje byloje abiejų instancijų teismų nuosprendžiuose (nustatomojoje ir aprašomojoje dalyse) padarytos išvados ir dėl D. A., dėl kurio byla ikiteisminio tyrimo metu buvo išskirta, dalyvavimo su nuteistaisiais S. L., A. B. ir A. Ž. padarant šiems inkriminuotas veikas, iš esmės taip pažeidžiant pirmiau minėtą BPK 255 straipsnio 1 dalies nuostatą. Pagal teismų praktiką nuosprendyje negali būti formuluočių, liudijančių apie dar nuteistų, nuo baudžiamosios atsakomybės neatleistų ir toje byloje neteisiamų asmenų kaltę padarius nusikalstamą veiką⁹¹.

Tačiau BPK 255 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta norma, nedraudžia teismams, sprendžiant kaltinamojo kaltės klausimą, analizuoti kitų asmenų elgesio atitikties teisės aktų reikalavimams⁹². „Nepagrįstai nukentėjusiųjų kasaciniame skunde teigiama ir tai, kad, spręsdamas kito asmens kaltumo nusikalstamos veikos padarymu klausimą, teismas negali analizuoti nukentėjusio asmens elgesio, taip pat šio elgesio atitikties teisės aktų reikalavimams. Tokia analizė svarbi sprendžiant daugelį bylos klausimų, pavyzdžiui, kaltininko kaltumo, jo atsakomybės, bausmės dydžio ir kitus klausimus. Būtinybė analizuoti nukentėjusio asmens elgesio atitiktį teisės aktuose nustatytiems reikalavimams kyla ne tik autoavarijų, bet ir, pavyzdžiui, darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimų, būtinosios ginties ribų peržengimo ir panašiose bylose. Ši analizė visiškai nereikia, kad tokiu atveju sprendžiamas nukentėjusiojo kaltumo klausimas ir kad nustatytus, jog nukentėjusysis pažeidė teisės aktų reikalavimus, jis už tai baudžiamas⁹³.

Taigi, teismas turi subalansuotai surašyti apkaltinamąjį nuosprendį, ir išdėstyti jame veikos kvalifikavimui svarbias aplinkybes, atskiriant byloje nusikaltimo konstatavimą kaltinamųjų asmenų atžvilgiu ir bendrininkų (kartu byloje neteisiamų) neteisėtų veiksmų aprašymą. Nuosprendyje formuojant teiginius apie kaltinamojo bendrininkavimą, negali būti formuojami teiginiai apie byloje neteisiamų asmenų veiksmus, kurie neoficialiai juos nuteistų. Pasak EŽTT

⁹⁰ „2009 m. birželio 25 d. Baudžiamosios proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga“, *supra note*, 89.

⁹¹ „Lietuvos Aukščiausio Teismo 2020 m. liepos 17 d. nutartis baudžiamosioje byloje (Nr. 2K-174-511/2020)“, LAT, žiūrėta 2023 m. kovo 1 d. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2020/09/lat_aktuali_praktika_liepa-rugpjutis_2020.pdf.

⁹² „2009 m. birželio 25 d. Baudžiamosios proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga“, *op. cit.*

⁹³ „Lietuvos Aukščiausio Teismo 2005 m. sausio 11 d. nutartis byloje (Nr. 2K-2/2005)“, Teisesgidas, žiūrėta 2023 m. kovo 1 d. <https://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=27659>.

tokie teiginiai neturi peržengti „įtarimo būklės aprašymo“. Turi būti daromas esminis skirtumas tarp aiškaus teismo paskelbimo, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, nesant galutiniam nuosprendžiui, ir teiginio, kad kažkas tiesiog įtariamas padaręs nusikaltimą⁹⁴.

Tačiau net ir formuojant nuosprendyje teiginius apie asmenis, kurie byloje nėra kaltinami, neperžengiant įtarimo būklės aprašymo, LAT yra išaiškinęs, kad nustatomojoje nuosprendžio dalyje, aprašant nusikalstamą veiką, kai jie yra žinomi, galima parašyti „su asmeniu, kurio byla išskirta“⁹⁵. „Nagrinėjamu atveju Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 12 d. nutartyje aprašant kaltinimus, pagal kuriuos buvo nuteisti V. M., K. Z. ir D. P. M., V. P. pavardė neminama, įvardijant jį asmeniu, kurio byla išskirta. Nutarties 18 punkte iš tiesų nurodoma, jog „iš bylos medžiagos matyti, kad nuteistieji V. M., K. Z. ir D. P. M. buvo pasiskirstę vaidmenimis, kiekvienas atliko tam tikras užduotis, jų veiksmai buvo susiję vienas su kitu: iš Kolumbijos kilę asmenys buvo susitarę su asmeniu (V. P.), kurio byla išskirta, gabenti į Lietuvą akmenis anglyse paslėptą kokainą.“ [...] Aptariamoje kasacinėje nutartyje V. P. kaltė nėra konstatuojama, šia nutartimi V. P. bylą nagrinėję pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai, sprendami dėl jo kaltės, nesirėmė. V. P. veiksmai LAT nutartyje aprašomi siekiant aiškiau atskleisti kitų asmenų – V. M., K. Z. ir D. P. M. – veiksmų pobūdį ir tarpusavio ryšį. Šiuo atveju nėra pagrindo konstatuoti, kad nekaltumo prezumpcija buvo pažeista“⁹⁶.

Analizuojant bendrininkavimą su nenustatytais asmenimis galima pastebėti, kad čia teismų praktika laikosi tos pačios nuostatos, jog nuosprendyje yra neišvengiama aprašyti ir nenustatyto asmens veiksmus, kadangi tik tokiu būdu, kaltinamajam asmeniui galima inkriminuoti bendrininkavimą. „Plenarinė sesija taip pat pažymi, kad nėra teisinga ir apeliacinės instancijos teismo išvada, kad pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu pripažinus, jog L. P. bendrininkavo su nenustatytu asmeniu, pažeidžiama šio asmens nekaltumo prezumpcija – jis taip pat pripažintas kaltu, nors jam nebuvo pareikšti įtarimai ir nebuvo atlikti kiti procesiniai veiksmai. [...] Plenarinė sesija konstatuoja, kad šioje byloje nenustatyto asmens veiksmų aprašymas kaltinamajame akte ir apkaltinamajame nuosprendyje buvo neišvengiamas formuluojant L. P. inkriminuojamas faktines aplinkybes ir tai, kad pirmosios instancijos teismas pripažino, jog L. P. bendrininkavo su šiuo asmeniu, sietina tik su jos kaltumo

⁹⁴ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. sausio 10 d. sprendimas byloje Vulakh iki kt. prieš Rusiją (Nr. 33468/03)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. kovo 2 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%5B%22001-108500%22%5D%5D>.

⁹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 26 d. nutartis byloje (Nr. 2K-190/2011)“, Eteismai, žiūrėta 2021 m. kovo 1 d., <https://eteismai.lt/byla/55707004275237/2K-190/2011>; „Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-174-511/2020)“, *supra note*, 91.

⁹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 22 d. nutartis byloje (Nr. 2K-257-697/2022)“, LAT, žiūrėta 2023 m. vasario 20 d. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2023/01/lat_aktuali_praktika_gruodis_2022.pdf.

*klausimo išsprendimu. Nenustatytam asmeniui apkaltinamasis nuosprendis nepriimtas, todėl jo nekaltumo prezumpcija nepažeista*⁹⁷.

Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad šioje byloje, tiek kaltinamoji tiek nenustatytas asmuo buvo bendravykdytojai. Pagal BK 26 straipsnio 1 dalies nuostatą, bendrininkai atsako tik už vykdytojo padarytas nusikalstamas veikas⁹⁸. Todėl, kuomet nusikalstamą veiką padaro bendrininkai, o bylos jų atžvilgiu yra atskiriamos, nesant nuteistų nusikaltimo vykdytojų, neįmanoma nagrinėti padėjėjo vaidmenį atlikusio asmens byla. Padėjėjo byla gali būti nagrinėjama tik išsprendus nusikaltimo vykdytojo (-jų) atsakomybės klausimą, kadangi padėjėjo veiksmų baudžiamojo teisinio vertinimo klausimas neatsiejamas su kitų bendrininkų veiksmų baudžiamuoju teisiniu vertinimu ir negali būti nagrinėjamas atskirai nuo kitos bylos nagrinėjimo rezultatų⁹⁹. Todėl kyla klausimas, ar gali būti teisiami bendrininkai atlikę organizatoriaus, kurstytojo ar padėjėjo vaidmenį, jeigu vykdytojas yra nenustatytas ar miręs asmuo, ir jo atžvilgiu nebuvo priimtas teismo nuosprendis?

Teismų praktikoje pasitaiko tokių atvejų, kai vienas iš bendrininkų, kuris yra vykdytojas, dar iki apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo ir įsiteisėjimo miršta. Tačiau tai negali būti laikoma aplinkybe, dėl kurios negalima kito (-ų) bendrininko (-ų) baudžiamoji atsakomybė. Tokiais atvejais kiti bendrininkai (padėjėjas, organizatorius, kurstytojas) gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn ir jų atžvilgiu gali būti priimtas apkaltinamasis nuosprendis.¹⁰⁰ Tačiau čia svarbu nepažeisti nekaltumo prezumpcijos. Pagal BPK 3 straipsnį, mirusiojo asmens atžvilgiu baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, o pradėtas turi būti nutrauktas¹⁰¹. Todėl vykdytojo atžvilgiu teismas negali priimti nuosprendžio, kadangi ikiteisminis tyrimas turi būti nutrauktas. Teismas priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį bendrininkų atžvilgiu, negali jį grįsti mirusiojo asmens kaltais veiksmais, kurie reikštų, kad asmuo yra kaltas nusikalstamos veikos padarymu. Teismas konstatuodamas faktines veikos aplinkybes, negali peržengti jau anksčiau minėto „įtarimo būklės“ aprašymo. *„Šiuo atveju itin svarbu nepažeisti nekaltumo prezumpcijos principo, t. y. jog tokiais atvejais apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas mirusiojo asmens kaltais veiksmais, iš esmės reiškiančiais, kad asmuo yra kaltas nusikalstamos veikos padarymu. Kartu pažymėtina, kad ši aplinkybė nepaneigia galimybės teismams konstatuoti faktinių veikos padarymo aplinkybių. [...] tačiau toks konstatavimas turi neperžengti asmens „įtarimo būklės“ aprašymo ir tapti asmens kaltumo pripažinimu. [...] Taiigi ir nagrinėjamoje byloje ta aplinkybė,*

⁹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-P-9/2009)“, *supra note*, 18.

⁹⁸ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas“, *supra note*, 72.

⁹⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 2 d. nutartis byloje (Nr. 2K-520/2014)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 2 d. <https://eteismai.lt/byla/262485650015873/2K-520/2014>.

¹⁰⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 24 d. nutartis byloje (Nr. 2K-7-70-895/2018)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 2 d., <https://eteismai.lt/byla/44116959278655/2K-7-70-895/2018>.

¹⁰¹ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 4.

kad D. K. atžvilgiu nebuvo priimtas apkaltinamasis nuosprendis (jo atžvilgiu ikiteisminis tyrimas nutrauktas įtariamajam mirus), savaime nėra laikytina aplinkybe, šalinančia kito bendrininko R. I. baudžiamąją atsakomybę. Būtent, kaip minėta, teismai nagrinėjamoje byloje nustatė ir objektyviuosius, ir subjektyviuosius R. I. bei D. K. bendrininkavimo požymius. [...] Išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad teismai, pripažindami R. I. kaltu dėl bendrininkavimo su D. K. rengiantis nužudyti J. F., V. N., L. S. ir A. Ū. bei nužudant J. F. ir V. N., nevartojo tokių formuluočių, kurios reikštų D. K. kaltę darant šią nusikalstamą veiką. Būtent šioje byloje mirusio asmens veiksmų aprašymas kaltinamajame akte ir apkaltinamajame nuosprendyje buvo neišvengiamas formuluojant R. I. inkriminuojamas faktines aplinkybes ir tai, kad teismai pripažino, jog R. I. bendrininkavo su šiuo asmeniu, sietina tik su jo kaltumo klausimo išsprendimu. Mirusiam asmeniui apkaltinamasis nuosprendis nepriimtas, todėl jo nekaltumo prezumpcija nepažeista“¹⁰².

Vis gi, tais atvejais, kai nusikalstama veika padaryta su nustatytu ir gyvu asmeniu ir jeigu bendrininkų atžvilgiu byla nebūtų išskiriama, teismui būtų paprasčiau nuosprendyje pasisakyti dėl bendrininkų kaltės, nebijant pažeisti nekaltumo prezumpcijos. EŽTT yra išreiškęs reikalavimą neišskirti bylų, tam, kad *res judicata* nebūtų siejama su faktais pripažintais byloje, kurioje asmenys nebuvo šalimis¹⁰³. Priešingu atveju gali būti pažeista ne tik nekaltumo prezumpcija, tačiau kaltinamajam nebus suteikta teisė gintis, o įrodymai bus nepatikrinti rungimosi principu. Nepaisant to, teismai nagrinėjantys atskirtas bylas, turi išlikti suderinamiems, kadangi bet kokios prieštaringos išvados susijusiose bylose, gali pakenkti abiejų teismo priimtų sprendimų pagrįstumui¹⁰⁴. LAT praktikoje pažymima, kad įrodymais yra laikomi tokie duomenys, kurie gauti įstatymų nustatyta tvarka. Teismas pripažinti duomenis įrodymais gali tik juos patikrinus BPK nurodytais proceso veiksmais, ir išnagrinėjus teisiamejame posėdyje. Būdent įrodymais teismas vadovaujasi ir daro išvadas dėl nusikalstamos veikos būvimo ar nebuvimo, veiką padariusio asmens kaltumo ar nekaltumo ir kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai teisingai išspręsti.¹⁰⁵ Todėl nėra aišku, ar teismas sprenddamas kaltinamojo kaltę, gali remtis jo bendrininko byloje nuosprendžiu priimtais įrodymais.

Šiame darbo skyriuje jau buvo nustatyta, kad teismo nuosprendyje aprašomi kitoje byloje kaltinamojo asmens baudžiamąjį įstatymų uždrausti veiksmai, savaime neleidžia konstatuoti, kad tokio asmens atžvilgiu buvo pažeista nekaltumo prezumpcija. Tačiau, pažymima, jog labai svarbu tokiems procesiniams sprendimams nesuteikti prejudicinės reikšmės nagrinėjant kitą bylą ir

¹⁰² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-7-70-895/2018)“, *supra note*, 100.

¹⁰³ „Eurpos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje (Nr. 46632/13)“, *supra note*, 18.

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 7 d. nutartis byloje (Nr. 2K-47-697/2023)“, Liteko, žiūrėta 2023 m. balandžio 2 d., <https://liteko.teismai.lt/viesaspresdimupaieska/tekstas.aspx?id=4978ddc9-431a-4d97-ae50-e063ce90093f>.

sprendžiant kitų asmenų (bendrininkų) kaltumo klausimus¹⁰⁶. Štai vienoje baudžiamojoje byloje, nuteistasis skundė pirmosios instancijos teismo sprendimą, pažymėdamas, kad apkaltinamojo nuosprendžio priėmimas nuteistojo R.P atžvilgiu, buvo priimtas tik dėl to, kad jo bendrininkų P.J ir V.F. atžvilgiu išskirtoje baudžiamojoje byloje buvo priimtas apkaltinamasis nuosprendis, kuriame buvo pasisakyta ir apie nuteistojo R.P veiksmų vertinimo ir net kaltės. Tačiau Apeliacinis teismas nurodė, kad pirmosios instancijos teismas tik vertino nuteistojo bendrininkų byloje įrodymų turinį, nagrinėjamos baudžiamosios bylos kontekste. „Pirmosios instancijos teismas priimdamas skundžiamą nuosprendį nesirėmė P.J. ir V.F priimtais nuosprendžiais ir juose nustatytomis aplinkybėmis kaip įrodymais, o vertino tik minėtų asmenų ir liudytojų duotų parodymų turinį, nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje surinktų įrodymų ir nustatytų faktinių aplinkybių kontekste. Nagrinėjamoje byloje pirmosios instancijos teisme P. J. ir V. F. taip pat buvo apklausti kaip liudytojai. Apklausiant minėtus asmenis buvo perskaityti ir jų parodymai duoti jų atžvilgiu nagrinėjant baudžiamąją bylą, kuriuos jie patvirtino. Taigi, atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, apelianų teiginiai dėl nuteistojo R. P. išankstinio pripažinimo kaltu ar P. J. ir V. F. atžvilgiu priimtų procesinių sprendimų prejudicinės reikšmės suteikimo, atmetami kaip nepagrįsti“¹⁰⁷. Su tokiu Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžiu, vėliau sutiko ir kasacinį skundą nagrinėjęs LAT, pažymėdamas, kad baudžiamojoje byloje įrodymais pripažintos nusikalstamos veikos aplinkybės, buvo nustatytos įvertinus bylos įrodymų visetą, o būtent, palyginus ir sugretinus teisėtai būdais gautus duomenis, išsamiai išnagrinėjus aplinkybes, turėjusias reikšmės teisingam bylos išsprendimui¹⁰⁸.

Pažymėtina teismų pozicija, dėl bylų atskyrimo proceso - jis, pats savaime, kuomet BPK įtvirtintos nuostatos tai leidžia, nereiškia, kad tokiu atveju proceso dalyviai praranda galimybę teisme patikrinti kitoje byloje tirtus įrodymus¹⁰⁹. Teismai, nepriklausomai nuo bendrininkų byloje priimto nuosprendžio (ar tai būtų baudžiamasis įsakymas, ar atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ir pan.), nagrinėdami naują bylą, net ir susijusią su tuo pačiu įvykiu, vis tiek privalo tirti ir vertinti nagrinėjamojoje byloje esančius įrodymus, tačiau juos lyginant su

¹⁰⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 8 d. nutartis byloje (Nr. 2K-56-788/2019)“, Liteko, žiūrėta 2023 m. balandžio 2 d. <https://liteko.teismai.lt/viesaspredimupaieska/tekstas.aspx?id=ed06abd1-6489-47fe-9ca9-945ed7e1c30e>.

¹⁰⁷ „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2022 m. gegužės 4 d. nuosprendis byloje (Nr. 1A-157-1020/2022)“, Liteko, žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d., <https://liteko.teismai.lt/viesaspredimupaieska/tekstas.aspx?id=f16b8379-e1b1-4707-8c5c-6b2b6f4eeda1>.

¹⁰⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-47-697/2023)“, *supra note*, 105.

¹⁰⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 18 d. nutartis byloje (Nr. 2K-44/2014)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d., <https://eteismai.lt/byla/13652818612684/2K-44/2014>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo“ 2017 m. birželio 30 d. nutartis byloje (Nr. 2K-180-976/2017)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d., <https://eteismai.lt/byla/84869250938500/2K-180-976/2017>.

bendrininkų byloje priimtą sprendimą grindžiamais įrodymais. Tokiu atveju, nuosprendis nebus priimtas ir pagrįstas kitos bylos įrodymais, tačiau ir nebus abejojama abiejų nuosprendžių pagrįstumu. „[...] M. V., R. G., T. B. ikiteisminiai tyrimai buvo išskirti, [...] jų bylos, esant BPK numatytiems pagrindams, pabaigtos baudžiamaisiais įsakymais. [...] Kaip matyti iš nagrinėjamos bylos medžiagos, nuteistieji buvo apklausti teisme, dalyvaujant gynybai, jų parodymai buvo tiriami ir vertinami kartu su kitais byloje ištirtais įrodymais, taigi byloje nenustatyta nei teisinių, nei faktinių prielaidų, kurios leistų daryti išvadą, kad šią bylą nagrinėjantys teismai būtų susaistyti anksčiau priimtų baudžiamųjų įsakymų ir apkaltinamojo nuosprendžio, ir tai lemtų neteisingo, nepagrįsto teismo sprendimo nagrinėjamoje byloje priėmimą“¹¹⁰.

Pereinant prie kito nekaltumo prezumpcijos aspekto nagrinėjimo, kuris glaudžiai susijęs su visuomene, reikėtų paminėti, jog apskritai aktualių įvykių nušvietimas spaudoje yra Konvencijos 10 straipsnyje garantuojamos žodžio laisvės įgyvendinimas - „Kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus. Tai teisė laisvai laikytis savo nuomonės, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas, valdžios pareigūnų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų“¹¹¹. Todėl Konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta norma, kad joks asmuo negali būti laikomas kaltu, kol jo kaltė nėra įrodyta pagal įstatymą, negali trukdyti valdžios institucijoms informuoti visuomenę apie vykdomus baudžiamuosius tyrimus. Tačiau reikalaujama, kad jos tai darytų su visu diskretiškumu ir apdairumu, kurio reikia, kad būtų gerbiama ir nepažeista nekaltumo prezumpcija.¹¹² Konstitucinis teismas taip pat savo nutarime yra pabrėžęs, kad valstybės institucijos ir pareigūnai turi gerbti nekaltumo prezumpciją. Viešieji asmenys apskritai turėtų susilaikyti nuo asmens įvardijimo kaip nusikaltėlio tol, kol asmens kaltė padarius nusikalstamą veiką nebus įrodyta nustatyta tvarka t.y kol teismas jo nepripažins kaltu įsiteisėjusiu nuosprendžiu. Priešingu atveju gali būti pažeistas žmogaus orumas ir garbė, pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės.¹¹³

EŽTT iš viso buvo nagrinėjamos keturios bylos prieš Lietuvą, kuriose pareiškėjai teigė, jog viešųjų asmenų ir valstybės pareigūnų pasisakymai žiniasklaidoje apie pareiškėjus ir jų padarytas nusikalstamas veikas, sukėlė nekaltumo prezumpcijos pažeidimą pareiškėjų atžvilgiu. Tačiau tik vienoje iš šių bylų, teismas pripažino, kad buvo pažeista Konvencijos 6 straipsnio 2 dalis. Byloje *Butkevičius prieš Lietuvą* EŽTT teismas konstatavo, jog 1997 ir 1998 metais Seimo pirmininko žiniasklaidoje išsakyti teiginiai, kad jis neabejoja, kad pareiškėjas paėmė kyšį, ėmė

¹¹⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo“ nutartis byloje (Nr. 2K-180-976/2017)“, *supra note*, 109.

¹¹¹ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *supra note*, 5.

¹¹² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1995 m. vasario 10 d., sprendimas byloje *Allenet De Ribemont prieš Prancūziją* (Nr. 15175/89)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d., [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57914%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57914%22]}).

¹¹³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas byloje (Nr. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04)“, *supra note*, 39.

pinigus „žadėdamas nusikalstamas paslaugas“ ir buvo „kyšio ėmėjas“, vertinami kaip valstybės pareigūno pareiškimai, dėl pareiškėjo kaltės, kurie skatino visuomenę tikėti jo kaltumu ir suformavo nuomonę dėl nusikaltamos veikos faktų anksčiau, negu juos įvertino kompetetingos teisminės institucijos.¹¹⁴

Byloje *Kuvikas prieš Lietuvą* EŽTT teismas pažymėjo, jog vien tik pareiškėjui argumentuoti nekaltumo prezumpcijos pažeidimą pasakymu, kad žiniasklaidoje buvo išspausdinti straipsniai, kurie turėjo neigiamą poveikį bylos nagrinėjimo teisingumui, neužtenka, kadangi turi būti pateikiami konkretūs straipsniai. „Teismas pažymi, kad nėra įrodymų apie valstybės pareigūnų teiginius, paskelbtus spaudoje, dėl kurių galėtų kilti nekaltumo prezumpcijos ar teismo nešališkumo klausimai pareiškėjo byloje, ypač atsižvelgiant į tai, kad dėl pareiškėjui pateiktų kaltinimų sprendė profesionalūs teisėjai, o ne prisiekusieji“¹¹⁵.

Byloje *Gečas prieš Lietuvą*, teismas atmetė pareiškimo dalį, kurioje pareiškėjas teigė, jog jo bylos viešinimas spaudoje prilygo nekaltumo prezumpcijos principo pažeidimui. Motyvuodamas teismas nurodė, kad šių klausimų pareiškėjas nekėlė apeliaciniame skunde, o tai reiškia, kad pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 ir 4 dalis pareiškėjas nepasinaudojo vidaus teisinėmis gynybos priemonėmis.¹¹⁶

Kitoje byloje EŽTT teismas nurodė, kad „[...]Teismas taip pat pastebi, kad vidaus reikalų ministro ir policijos generalinio komisaro atsistatydinimas praėjus penkioms dienoms po nelaimingo atsitikimo negali būti vertinamas kaip pareiškėjo kaltės pripažinimas. [...] Policijos generalinis komisaras 2007 m. lapkričio 8 d. duodamas interviu spaudai, Prezidentės atstovė spaudai tą pačią dieną duotame pareiškime ir 2007 m. lapkričio 9 d. laikraščiu komentarus pateikę politikai išreiškė savo nuomonę, kas turėtų prisiimti politinę atsakomybę už įvykį ir bendrą situaciją kelių eismo saugumo srityje, tačiau jie konkrečiai neaptarė pareiškėjo baudžiamosios atsakomybės. Teismas mano, kad teiginiai [...] negalėjo būti vertinami kaip pažeidžiantys pareiškėjo teisę į nekaltumo prezumpciją. [...] Teismas pastebi, kad 2007 m. lapkričio 8 d. vidaus reikalų ministro viešame pareiškime pareiškėjo atvejis nebuvo konkrečiai aptartas, o buvo tiesiog teigiama, kad „ne pirmą kartą policijos pareigūnai, kurie turėtų sustabdyti Kelių eismo taisyklių pažeidimus, padarė baisių avarių“. Nors šis pareiškimas reiškė, kad pareiškėjas „sukėlė“ 2007 m. lapkričio 7 d. eismo įvykį, teismas pažymi, kad iki pareiškimo pateikimo pareiškėjas prisipažino vairavęs automobilį, todėl jo dalyvavimo nelaimingame atsitikime ginčyti nepavyko. [...] Teismas mano, kad ministro pareiškimas, vertinant kontekste, negali būti suprantamas kaip pareiškėjo

¹¹⁴ „Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje (Nr. 48297/99)“, *supra note*, 11.

¹¹⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. birželio 27 d. sprendimas byloje *Kuvikas prieš Lietuvą* (Nr. 21837/02)“, LRV, žiūrėta 2023 m. vasario 21 d., http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/KUVIKAS_2006_sprendimas.pdf.

¹¹⁶ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. liepos 17 d. sprendimas byloje *Gečas prieš Lietuvą* (Nr. 418/04)“, LRV, žiūrėta 2023 m. vasario 21 d., http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/GECAS_2007_sprendimas.pdf.

kaltė dėl nusikalstamos veikos, kurios padarymu jis buvo įtariamas, pareiškimas taip pat negalėjo turėti įtakos teismams, nagrinėjantiems bylą prieš pareiškėją“¹¹⁷.

Atsižvelgiant į tai, kad praėjo daugiau nei 10 metų nuo paskutinės EŽTT bylos prieš Lietuvą, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl žiniasklaidoje publikuotų valstybės pareigūnų bei aukšto rango asmenų pasisakymus apie tam tikrus nusikaltimus, ir tai, kad nekaltumo prezumpcijos pažeidimas buvo nustatytas tik vienoje byloje, galime teigti, kad šiai dienai pareigūnai moka išvengti viešo asmens apkaltinimo nusikaltimu, į savo kalbą įtraukdami formuluotes pvz., „asmuo įtariamas“, „galimai padaręs nusikaltimą“¹¹⁸. Kita vertus, dėl asmens teisinių žinių stokos, ir ribotos gynybos, tam tikri galimi nekaltumo prezumpcijos pažeidimo atvejai liko nenagrinėti. Tačiau viena garsi Jurbarko byla ir su ja susijusios pasekmės priverčia susimąstyti ar šiandieninėje demokratinėje valstybėje, su nekaltumo prezumpcija nelabai derančios žiniasklaidos antraštės ir turinys turi įtakos visuomenės opinijai, ir jos galimybei pažeisti nekaltumo prezumpciją?

2020 metais, įvykio metu buvęs nepilnametis, pirmosios instancijos teisme buvo teisiamas už nepilnametės seksualinį prievartavimą, nesunkų sveikatos sutrikdymą, bei pasikėsinimą išžaginti. Ši byla sukėlė rezonansinį visuomenės bei žiniasklaidos susidomėjimą.¹¹⁹ Ikteisminis tyrimas, bei teisminis procesas buvo plačiai aptariami žiniasklaidos priemonėse ir socialinėje medijoje. Socialinių tinklų komentaruose, net buvo grasinama įtariamajam nepilnamečiui, o kai kurių portalų komentaruose buvo atskleistos nepilnamečio ir jo tėvų tapatybės¹²⁰. Jo nuotraukomis, nusikaltėlio pavidalu, buvo dalinamasi žiniasklaidoje ir socialiniuose tinkluose, apie šią bylą buvo kalbama ir televizijos laidoje, kurioje visuomenės žinomas žmogus dar be teismo sprendimo vadino įtariamojo šeimą nusikaltėliais, pabrėždamas, kad jam visiškai nusispjauti, kad už tokį pasisakymą kažkas turės pretenzijų¹²¹. Teisingumo ministras viešai pažadėjo, kad nukentėjusios šeima gaus nemokamą teisinę pagalbą,¹²² o šalies prezidentas teigė, kad tokie nusikaltimai neturėtų būti stebimi pro pirštus ir buvo nuvykęs pas nukentėjusiąją į ligoninę¹²³.

¹¹⁷ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. sausio 24 d. sprendimas byloje Paulikas prieš Lietuvą (Nr. 57435/09)“, LRV, žiūrėta 2023 m. vasario 21 d., http://lrv-atstovas-ezt.lt/uploads/PAULIKAS_2017_judgment.pdf.

¹¹⁸ Adušavičiūtė ir kt., *supra note*, 17: 20.

¹¹⁹ „Merginą žiauriai sumušęs Jurbarko politikės sūnus bus teisiamas už nesunkų sveikatos sutrikdymą ir išprievartavimą“, *Delfi*, 2019 m. lapkričio 7 d., [Merginą žiauriai sumušęs Jurbarko politikės sūnus bus teisiamas už nesunkų sveikatos sutrikdymą ir išprievartavimą - DELFI](https://www.delfi.lt/mergina-ziuriai-sumusęs-jurbarko-politikės-sūnus-bus-teisiamas-uz-nesunku-sveikatos-sutrikdyma-ir-isprievartavima-Delfi).

¹²⁰ „Ministras žada pagalbą Jurbarko žiauriai sumuštos merginos artimiesiems, įtariamasis – laisvėje“, *15min.*, 2019 m. gegužės 30 d., [Ministras žada pagalbą Jurbarko žiauriai sumuštos merginos artimiesiems, įtariamasis – laisvėje | 15min.lt](https://www.15min.lt/ministras-zada-pagalba-jurbarko-ziuriai-sumusotos-merginos-artimiesiems-itariamasis-laisveje).

¹²¹ „Nuo...Iki...“, *lnk.*, 2021 m. liepos 27 d., <https://lnk.lt/nuo-iki-2021/111567>.

¹²² „Ministras žada pagalbą Jurbarko žiauriai sumuštos merginos artimiesiems, įtariamasis – laisvėje“, *op. cit.*

¹²³ „Nausėda pasisakė apie Jurbarko įvykį: niekas neturi nieko išsisukti, visi turi gauti pagal nuopelnus“, *LRT*, 2019 m. birželio 12 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1068577/nauseda-pasisake-apie-jurbarko-ivyki-niekas-neturi-nieko-issukti-visi-turi-gauti-pagal-nuopelnus>.

Pirmosios instancijos teismo sprendimu, kaltinamasis buvo pripažintas kaltu ir jam teismas paskyrė laisvės atėmimą 3 metams 4 mėnesiams, bausmės vykdymą atidedant trejiems metams¹²⁴. Toks apylinkės teismo sprendimas sukėlė didelį visuomenės pasipiktinimą, ne tik dėl brutalaus nusikaltimo, bet ir dėl įtakingų kaltinamojo tėvų. Po tokio sprendimo, nuosprendį priėmusi ir Tauragės apylinkės teisme didžiausią teisinį stažą turinti teisėja sulaukė įžeidimų socialiniuose tinkluose viešuose įrašuose ir grasinimų elektroniniu paštu. Pati teisėja nurodė, kad dėl to kreipsis į teisėsaugą.¹²⁵ LAT šią bylą iš naujo grąžino nagrinėti Klaipėdos apygardos teismui, kadangi pirmosios instancijos teisme buvo nepagrįstai taikomas sutrumpintas įrodymų tyrimas, o jo pagrindu, nepagrįstai sutrumpinta ir nuteistajam skirta bausmė. Šios klaidos neištaisė ir apeliacinis teismas, todėl LAT iš naujo grąžino bylą nagrinėti Klaipėdos apygardos teismui¹²⁶. 2023 m. kovo 17 d. Klaipėdos apygardos teismas paskelbė nuosprendį, kuriuo nuteistajam skirta laisvės atėmimo bausmė buvo padidinta¹²⁷.

Ši byla turi panašumų su jau minėta EŽTT byla *Paulikas prieš Lietuvą*. Ji taip pat sulaukė didelio rezonansinio visuomenės susidomėjimo, apie kaltinamąjį buvo rašoma žiniasklaidoje, kurioje jis buvo vadinamas „vaikų žudiku“ ir „žmogumi sukėlusiu siaubingą avariją“. Tačiau dėl publikacijų žiniasklaidoje, šioje byloje teismas pasisakė, kad „[...] publikacijose vartojama kalba buvo griežta ir nedviprasmiška – pareiškėjas buvo vadinamas „vaikų žudiku“ ir „žmogumi, sukėlusiu siaubingą avariją“, [...] tokios kalbos vis dėlto galėjo turėti įtakos visuomenės suvokimui apie pareiškėjo kaltę. Tačiau Teismas pabrėžia, kad kaltinimus pareiškėjui nustatė profesionalūs teisėjai, kurie dėl savo profesinio pasirengimo ir patirties nebūtų paveikti žiniasklaidos. [...] Be to, trijų jurisdikcijos lygių nacionaliniai teismai priėmė gerai motyvuotus sprendimus, pagrįstus kelių liudytojų parodymais, ekspertų išvadomis ir kitais įrodymais. [...] Atitinkamai, byloje nėra duomenų, leidžiančių manyti, kad teisėjai, vertinę pareiškėjo pateiktus argumentus ir nagrinėję jam pareikštus kaltinimus, būtų paveikti kokios nors publikacijos spaudoje“¹²⁸.

Čia reikėtų atkreipti dėmesį, kad nekaltumo prezumpcija yra įtvirtinta ir žiniasklaidos veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo, 19 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog „Draudžiama skleisti informaciją, pažeidžiančią

¹²⁴ „Nepilnametę žiauriai sumušęs jurbarkietis sulaukė teismo nuosprendžio dienos“, *mlaikas*, 2020 m. vasario 27 d., <https://www.mlaikas.lt/naujiena/kriminalai-ir-nelaimes/nepilnamete-ziauriai-sumuses-jurbarkietis-sulauke-teismo-nuosprendzio-dienos>.

¹²⁵ „Garsiojoje Jurbarko byloje nuosprendį priėmusi teisėja sulaukė įžeidimų ir kreipsis į teisėsaugą“, *15min*, 2020 m. kovo 6 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/garsiojoje-jurbarko-byloje-nuosprendi-priemusi-teiseja-sulauke-izeidimu-ir-kreipsis-i-teisesauga-59-1286320?copied>.

¹²⁶ „Lietuvos Aukščiausiasis Teismas grąžino iš naujo nagrinėti nepilnametės iš Jurbarko sumušimo ir prievartavimo bylą“, *LRT*, 2021 m. gegužės 5 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1402673/lietuvos-auksciausiasis-teismas-grazino-is-naujo-nagrineti-nepilnametes-is-jurbarko-sumusimo-ir-prievartavimo-byla>.

¹²⁷ „Prokurorai apsisprendė dėl Jurbarko smurtautojo: pasakė, kodėl Aukščiausiojo Teismo jam nebus“, *15min*, 2023 m. balandžio 21 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/prokurorai-apsisprende-del-jurbarko-smurtautojo-pasake-kodel-auksciausiojo-teismo-jam-nebus-59-2041504>.

¹²⁸ „Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje (Nr. 57435/09)“, *supra note*, 117.

nekaltumo prezumpciją ir kliudančią teisminės valdžios nešališkumui¹²⁹. Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodekse 31 straipsnyje nurodyta, kad „Žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai privalo laikytis nekaltumo prezumpcijos. Žmogų kaltu gali pripažinti tik teismas įsiteisėjęsiu sprendimu arba nuosprendžiu“¹³⁰.

Jurbarko byloje, žiniasklaida, kai kurių straipsnių pavadinimuose įtariamąjį vadina „Sužverėjusiu Jurbarko gimnazistu“¹³¹, „Prievartautoju“¹³², „Smurtautoju“¹³³, o straipsnių turinyje nurodomi ir kaltinamojo duomenys (vardas, pavardė), todėl čia negali kilti visuomenei jokių abejonių, apie kokį asmenį yra kalbama. Be to, tokio pobūdžio straipsniai yra viešinami, nors byloje dar nėra priimto įsiteisėjęsio teismo nuosprendžio, kadangi pirmosios instancijos teismo sprendimas buvo skundžiamas aukštesnės instancijos teismams. Primintina, kad nekaltumo prezumpcija galioja iki kol byloje nebus priimto teismo nuosprendžio, kuris yra nebeskundžiamas. Vadinasi, tokiais pareiškimais žiniasklaida iš anksto informuoja visuomenę, kad asmuo yra kaltas, o tai akivaizdžiai nedera su nekaltumo prezumpcija.

Tačiau šią situaciją vertinant teismų praktika, nekaltumo prezumpcijos principas būtų pripažintas pažeistu, jeigu būtų objektyvių duomenų, kad teismas priėmė šališką sprendimą. EŽTT teismas pažymi, kad „jei vyksta audringa spaudos kampanija, susijusi su teismo procesu, atveju lemiamas dalykas yra ne subjektyvūs kaltinamojo nuogąstavimai dėl išankstinio nusistatymo nebūvimo, kurio reikalauja iš bylų nagrinėjančių teismų, kad ir kaip jie būtų suprantami, bet tai, ar konkrečiomis bylos aplinkybėmis kaltinamojo baimė gali būti laikoma objektyviai pagrįsta“¹³⁴. Tačiau net ir po intensyvaus neigiamo bylos viešinimo, teisingas bylos nagrinėjimas vis tiek gali būti surengtas. Demokratinėje valstybėje rezonansinės baudžiamosios bylos neišvengiamai sulauks žiniasklaidos komentarų, tačiau tai negali reikšti, kad bet koks žiniasklaidos komentaras neišvengiamai pažeis kaltinamojo teisę į teisingą teismą.¹³⁵

¹²⁹ „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. vasario 23 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.280580>.

¹³⁰ „Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas“, etikoskomisija, žiūrėta 2023 m. vasario 23 d., <https://www.etikoskomisija.lt/teisine-informacija/etikos-kodeksai/item/215-visuomenes-informavimo-etikos-kodeksas>.

¹³¹ „Sužverėjusio Jurbarko gimnazisto likimas paaiškės dar šiemet“, *Ve*, 2021 m. spalio 4 d., <https://ve.lt/kriminalai/suzverejusio-jurbarko-gimnazisto-likimas-paaiskes-dar-siemet>

¹³² „Jurbarko prievartautojo byloje – šokiruojančios detalės: dar iki policijos atvykimo pareiškė, jog jį išsuks“, *Irytas*, 2023 m. vasario 1 d., <https://www.irytas.lt/jurbarko-prievartautojo-byloje-sokiruojancios-detales-dar-iki-policijos-atvykimo-pareiške-jog-ji-issuks> ([Irytas.lt](https://www.irytas.lt)).

¹³³ „Jurbarko smurtautojui bausmė nebegali būti sušvelninta. O ar gresia įkalinimas?“ *15 min.*, 2023 m. vasario 1 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimairnelaimes/jurbarko-smurtautojo-byloje-paskutiniai-akordai-59-2002804>

¹³⁴ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. gruodžio 20 d., sprendimas byloje G.C.P. prieš Rumuniją (Nr. 20899/03)“, fra.europa., žiūrėta 2023 m. vasario 24 d., <https://fra.europa.eu/en/databases/criminal-detention/taxonomy/term/70>.

¹³⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 18 d., sprendimas byloje Mustafa Kamal MUSTAFA (ABU HAMZA) prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 31411/07)“, žiūrėta 2023 m. vasario 24 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-103112%22%5D%7D>.

Reikėtų pažymėti, kad žiniasklaida gali daryti įtaką ne tik teismo nešališkumui, bet ir liudytojams. Tokiu atveju, nekaltumo prezumpcijos pažeidimas galėtų būti pripažįstamas, jeigu būtų nustatyti objektyvūs duomenys kaip liudytojui pasireiškė žiniasklaidos poveikis: „*Kasatorius skunde nenurodė jokių objektyvių aplinkybių, kaip dėl žiniasklaidoje pateiktos inf m. ormacijos galėjo būti paveikti abiejų instancijų teismai ar bylos liudytojai*“¹³⁶.

Kalbant apie socialinę mediją ir joje esančius visuomenės pasisakymus, tai yra žmogaus teisė savo įsitikinimus laisvai reikšti, ir ji įtvirtinta LR Konstitucijos 25 straipsnio 1 dalyje. Tačiau diskutuojant visuomenėje svarbiais bendrojo intereso klausimais, tame tarpe ir aptariant vykstančius teisinius procesus, turi būti gerbiamos kitų asmenų teisės (garbė ir orumas, dalykinė reputacija ir pan.)¹³⁷. Tačiau LAT teismo teisėjas A. Gutauskas pastebi, kad visuomenė yra linkusi teisti ir nepaisyti visų aplinkybių¹³⁸ ir tai labai atsispindi garsioje Jurbarko byloje. Įvertinti ar socialiniuose tinkluose išreikšta visuomenės nuomonė, kad įtariamasis yra tikrai kaltas ir tuo neabejojama, nors dar tik vyksta ikiteisminis procesas, pažeidžia nekaltumo prezumpciją – problematiška. Nors Konstitucija kaip pagrindinis šalies įstatymas galioja kiekvienam Lietuvos piliečiui ir joje įtvirtintos nekaltumo prezumpcijos nuostatos, turi laikytis visi, kitavertus, Lietuvos teismai pažymi, kad iki apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo pirmiausia nekaltumo prezumpcijos turi laikytis teismai, pareigūnai ir oficialūs asmenys¹³⁹. Tame tarpe ir žiniasklaida, kadangi tai yra nurodyta jos veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose. Konkrečiai apie visuomenę ir visuomenės nekaltumo prezumpcijos pažeidimą, nei Lietuvos teismų praktikoje nei EŽTT nėra kalbama. Todėl darbo autorės nuomone, teisiškai konstatuoti, kad visuomenė pažeidė nekaltumo prezumpciją, galima būtų tik tuo atveju, jeigu tai turėtų įtakos teisminiam procesui. Reikėtų vertinti, ar tam tikri žmonių pasisakymai socialinėje medijoje, įtariamojo nuotraukų viešinimas kaip nusikaltėlio, padarė įtakos teisėjo nešališkumui nagrinėjant bylą ir priimant sprendimą. Jurbarko byloje, prokuratūra priėmė sprendimą nebeskusti Klaipėdos apygardos teismo 2023 m. kovo 17 d. sprendimą, kuriuo nuteistajam paskirta didesnė galutinė laisvės atėmimo bausmė, tačiau jos vykdymas atidėtas 3 metams, atsižvelgiant į užsitęsusį procesą, per kurį nuteistasis naujų nusikalstamų veikų nepadarė, nukentėjusioji ir nuteistasis susitarė dėl žalos atlyginimo.¹⁴⁰ Ir nors apeliacinės instancijos teismas laisvės atėmimo bausmę padidino, tačiau vertinti, kad taip teismai pasielgė įtakoti viešosios opinijos, būtų neteisinga. Vis gi, Aukščiausiasis, o po ko ir Apeliacinės

¹³⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 17 d. nutartis byloje (Nr. 2K-217/2011)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. vasario 25 d., <https://eteismai.lt/byla/275006044117848/2K-217/2011>.

¹³⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 14 d. nutartis byloje (Nr. 2K-217-511/2016)“, eteismai, žiūrėta 2023 m. vasario 27 d., <https://eteismai.lt/byla/181391812750982/2K-217-511/2016>.

¹³⁸ „Nekaltumo prezumpcija, ką turime žinoti kiekvienas?“, *kauno.diena*, 2022 m. rugpjūčio 17 d., [Nekaltumo prezumpcija: ką turime žinoti kiekvienas? | KaunoDiena.lt](https://www.kauno.diena.lt/straipsniai/nekaltumo-prezumpcija-ka-turime-zinoti-kiekvienas?).

¹³⁹ „Lietuvos Aukščiausiasis Teismas grąžino iš naujo nagrinėti nepilnametės iš Jurbarko sumušimo ir prievartavimo bylą“, *supr note*, 126.

¹⁴⁰ *Ibid.*

instancijos teismai nustatė, kad nuteistajam buvo skirta mažesnė bausmė atsižvelgiant į tai, kad nepagrįstai buvo taikomas sutrumpintas įrodymų tyrimas. Todėl nemanoma, kad teisėjams pakeičiant bausmės dydį, įtakos turėjo visuomenės reakcija. Be to, būtent Lietuvoje būtų sudėtinga, paveikti teismo sprendimą, kadangi nacionaliniai teismai, kuriuos sudaro profesionalūs teisėjai, skirtingai nei prisiekusiųjų nariai¹⁴¹, turi atitinkamą išsilavinimą, leidžiantį atsispirti bet kokiai pašalinei įtakai¹⁴². Priimdamas sprendimą teisėjas remiasi savo vidiniu įsitikinimu, kuris pagrįstas išsamiai ištirtais ir įvertintais įrodymais, išvengti prielaidų būti įtakotam visuomenės nuomonės.

Apibendrinant tai kas išdėstyta, konstatuotina, kad apkaltinamasis teismo nuosprendis, kuriuo asmuo yra pripažįstamas kaltu, gali būti priimtas tik baudžiamajame procese. Kituose teisės procesuose priimti sprendimai yra pagrindas pradėti baudžiamąjį procesą, tačiau teismų pareiga vis tiek lieka ištirti ir įvertinti visus byloje esančius įrodymus, kurie leistų teismui priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą dėl asmens kaltumo. Apkaltinamojo teismo nuosprendžio problema nekaltumo prezumpcijos atžvilgiu kyla atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, kadangi tokiu atveju, nuosprendyje teismas nekonstatuoja asmens kaltės padarius nusikalstamą veiką. Ir nors atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, pagal BK nuostatas gali būti taikomas tik nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, tokia teismų praktika, leidžia nepripažinti asmens kalto padarius nusikalstamą veiką, tačiau sprendžia tokio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą. Teismas pripažinęs, kad asmuo buvo kaltinamas pagrįstai, tačiau nutraukus bylą suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui, negali pasisakyti apie asmens kaltę padarius nusikalstamą veiką, o tai padidina riziką pažeisti nekaltumo prezumpciją formuluojant tokį nuosprendį. Svarbu pažymėti, kad ir asmens įvardijimas kaltu, teismo nuosprendyje, kuriame yra teisiamas jo bendrininkas, tačiau ne jis pats, taip pat neatitinka nekaltumo prezumpcijos principo. Be kita ko, nuosprendyje negalima remtis vien tik tais faktais, kurie buvo pripažinti įrodymais, byloje, kurioje asmuo nebuvo kaltinamas, kadangi kiekvienoje bendrininkų atžvilgiu atskirtoje byloje, teismas privalo iš naujo tirti įrodymus, tokiu būdu bus užtikrinta asmens teisė į teisingą teismą ir gynybą. Tačiau įrodymai, turi būti vertinami jau bendrininkų byloje ištirtų įrodymų kontekste, tokiu būdu užtikrinant teismo priimtų sprendimų pagrįstumui. Nekaltumo prezumpcijos probleminis aspektas pastebimas ir žiniasklaidos informavime visuomenę apie rezonansines bylas, ir visuomenės reakcija į tai socialiniuose tinkluose. Vertinant teoriškai, žiniasklaida pažeidžia nekaltumo prezumpciją, kadangi ji įvardija asmenį kaltu, nors dar nėra

¹⁴¹ Kai kuriose pasaulio šalyse veikia prisiekusiųjų teismas, kuris sudarytas iš kelių atsitiktinai pasirinktų asmenų (prisiekusiųjų), kurie dalyvauja teismo procese. Jo metu teisėjo kompetencija yra nuspręsti, ar įrodymai priimtini, o prisiekusieji sprendžia, ar įrodymai yra įtikinami.

¹⁴² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. rugpjūčio 30 d. sprendimas byloje Mircea Dumitrescu prieš Rumuniją (Nr. 14609/10)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. vasario 27 d., [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-158626%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-158626%22]}).

įsiteisėjęs teismo nuosprendis, to asmens atžvilgiu. Vertinant teismų praktiką, toks žiniasklaidos išsireiškimas nors ir turi įtaką visuomenės nuomonei, tačiau nesant objektyviems duomenims, kad tai turėjo įtakos teisėjų nešališkumui, nekaltumo prezumpcija nepažeidžiama.

2.2 Procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos itin pamatuotai, ir nei viena iš jų negali būti traktuojama kaip bausmė, arba turėti bausmės elementų

Procesinės prievartos priemonės tai įstatyme numatytos priemonės, kurios suvaržo žmogaus teises, tačiau jas valstybės subjektai taiko siekiant procesinių tikslų¹⁴³. Kitaip tariant, toks valstybinių priemonių nustatymas yra skirtas užtikrinti teisėtvarką valstybėje ir visuomenėje ir yra taikomas tokiems subjektams, kurie tyčia arba dėl savo neapdairumo pažeidžia ar bando pažeisti įstatymus.

Baudžiamojo proceso kodekso XI ir XII skyriuje yra išskirtos dvi procesinės prievartos priemonių grupės t.y kardomosios priemonės (BPK 119-139 str.), ir kitos procesinės prievartos priemonės (BPK 140-163 str.). Esminis šių dviejų grupių skirtumas yra tas, kad kardomosios priemonės yra taikomos išimtinai tik įtariamajam ar kaltinamajam, o kitos procesinės prievartos priemonės gali būti taikomos ir kitiems asmenims, kurie ikiteisminiame tyrime neturi jokio proceso dalyvio statuso¹⁴⁴.

Suėmimas arba kitaip dar vadinamas kardomasis kalinimas yra pati griežčiausia kardomoji priemonė ir tai yra akivaizdu, kadangi ji tiesiogiai yra susijusi su asmens laisvės suvaržymu. Todėl nepagrįstas ir pernelyg dažnas suėmimo skyrimas veikia nekaltumo prezumpciją. Dėl šios priežasties EŽTT suformulavo labai aiškas sąlygas, kada suėmimas gali būti taikomas ir pateisinamas. Pirma, turi būti įrodoma, kad negalima buvo skirti švelnesnės priemonės¹⁴⁵, antra, suėmimas visuomet turi būti tvirtai pagrįstas, t.y argumentai, kuriais grindžiamas suėmimo taikymas, negali būti bendri ir abstraktūs¹⁴⁶ ir trečia, teismai turėtų taikyti griežtesnį įrodymų pakankamumo standartą dėl trukdymo ikiteisminiam tyrimui, galimam pabėgimui ar galimam pakartotiniam nusižengimui įrodyti¹⁴⁷.

¹⁴³ Goda, *supra note*, 9: 220.

¹⁴⁴ Bučiūnas, Gruodytė ir Šalčius, *supra note*, 26: 238.

¹⁴⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. gegužės 4 d. sprendimas byloje Ambruszkiewicz prieš Lenkiją (Nr. 38797/03)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. kovo 4 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-75344%22%5D%7D>.

¹⁴⁶ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. liepos 24 d. sprendimas byloje Smirnova prieš Rusiją (Nr. 48183/99)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. kovo 4 d., <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-61262%22%5D%7D>.

¹⁴⁷ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. liepos 26 d. sprendimas byloje Ilijkov prieš Bulgariją (Nr. 33977/96)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. kovo 4 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59613%22%5D%7D>.

Tačiau net ir nustatčius minėtas sąlygas byloje, kardomasis kalinimas negali viršyti protingo termino. Besitęsiantis suėmimas konkrečioje byloje, gali būti pateisinamas tik nustatčius bylos aplinkybes, kurios leistų teigti, kad egzistuoja valstybės interesas, kuris, įvertinus nekaltumo prezumpcijos principą, pateisina nukrypimą nuo pagarbos asmens laisvei taisyklės¹⁴⁸. Todėl praktiškai galima įvardinti, kad nekaltumo prezumpcija leidžia taikyti suėmimą ir pratęsti jo terminą, tik jeigu tai yra neišvengiamai būtina

Be kta ko, reikėtų atkreipti dėmesį, kad LR BPK 121 str. 2 d. numatyta viena iš suėmimo taikymų sąlygų, jog „Kardomosios priemonės gali būti skiriamos tik tuo atveju, kai yra pakankamai duomenų, leidžiančių manyti, kad įtariamasis padarė nusikalstamą veiką“¹⁴⁹. Ši sąlyga leidžia daryti prielaidą, kad suėmimas yra skiriamas tik tam asmeniui, kurio kalte padarius nusikalstamą veiką neabejojama, kadangi yra pakankamai tai įrodančių duomenų. O tai prieštarauja nekaltumo prezumpcijai, kadangi asmuo laikomas nekaltu kol jo kaltė nėra pripažįstama įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Be to, praktikoje pasitaiko atveju, kai net ir po suėmimo asmuo yra išteisinamas, vadinasi tokia procesinė prievartos priemonė buvo paskirta neteisėta, nesant pakankamai duomenų, leidžiančių manyti, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką. BPK 122 str. 1 d. 3 p. numatytas dar vienas suėmimo pagrindas t.y pagrįstas manymas, kad įtariamasis darys naujas nusikalstamas veikas¹⁵⁰. Nors asmuo dar nėra nuteistas, tačiau jau yra svarstoma, kad asmuo gali daryti naujas nusikalstamas veikas. Todėl tikslinga išanalizuoti, ar šiu suėmimo taikymo sąlygų, numatytų BPK, dispozicijos neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnyje įtvirtintai nekaltumo prezumpcijai.

Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punkte nurodyta, kad asmens laisvė gali būti atimta, kuomet yra pagrįstai įtariama, kad asmuo padarė nusikaltimą, ar, kai pagrįstai manoma, jog būtina užkirsti kelią padaryti nusikaltimą, arba manoma, jog asmuo, padaręs tokį nusikaltimą, gali pabėgti¹⁵¹. Vadinasi BPK numatyta kardomųjų priemonių taikymo sąlyga - pagrįstas manymas, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, konvencijoje yra įvardijama kaip pagrįstas įtarimas. EŽTT sąvoką „pagrįstumas“ įvardija kaip esminę apsaugos nuo savavališko sulaikymo ir sulaikymo dalimi. Pagrįstas įtarimas reiškia, kad byloje yra pakankamai faktų ar informacijos, kuri objektyvų stebėtoją įtikintų, kad įtariamasis asmuo galėjo padaryti nusikaltimą¹⁵².

¹⁴⁸ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1992 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas byloje Tomasi prieš Prancūziją (Nr. 12850/87)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. kovo 5 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57796%22%5D%7D>.

¹⁴⁹ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 4.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *supra note*, 5.

¹⁵² „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. balandžio 6 d. sprendimas byloje Labita prieš Italiją (Nr. 26772/95)“, Hudoc., žiūrėta 2023 m. kovo 6 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58559%22%5D%7D>.

LR BPK 121 straipsnio 2 dalyje nurodytas duomenų pakankamumo kriterijus, kaip kardomosios priemonės taikymo sąlyga, yra vertinamasis požymis, kurį kiekvienu atveju įvertina teismas. Todėl teismui sprendžiant suėmimo klausimą ir vertinant įtarimo „pagrįstumą“, baudžiamąjį persekiojimą vykdančios institucijos, turi pateikti bent kai kuriuos faktus ar informaciją, kuri galėtų įtikinti teismą, kad asmuo pagrįstai įtariamas padaręs nusikaltimą¹⁵³.

Štai byloje *Ilgar Mammadov v Azerbaidžanas* pareiškėjas skundėsi, kad jis buvo suimtas ir sulaikytas nesant „pagrįstų įtarimų“, kad jis padarė nusikalstamą veiką. Teismas nustatė Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punkto pažeidimą ir pažymėjo, sprendžiant klausimą dėl pareiškėjo kardomosios priemonės skyrimo, teismui nebuvo pateikti liudytojų parodymai ar kita konkreti informacija, dėl kurios būtų galima įtarti pareiškėją įvykdžius nusikalstamą veiką. Bylos medžiaga nebuvo nei pateikta nacionaliniams teismams, nei jų peržiūrėjo, siekiant patikrinti, ar egzistuoja „pagrįstas įtarimas“¹⁵⁴. Kitoje byloje, *Rasul Jafarov v Azerbaidžanas*, teismas taip pat konstatavo Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punkto pažeidimą, kadangi pareiškėjas negalėjo būti pagrįstai įtariamas padaręs nusikalstamą veiką – „neteisėtą verslumą“. Teismas rėmėsi praktika, jog įtarime faktai, kuriais remiamasi, turi būti pagrįstai laikomi nusikalstamu elgesiu pagal vidaus teisę. Todėl negali būti „pagrįsto įtarimo“, jei veiksmai, atlikti prieš sulaikytą asmenį, jų padarymo metu nebuvo nusikaltimas. Teismas pažymėjo, kad pareiškėjų įtarimuose, trūko tam tikro lygio nuoseklumo, tvarkos ir aiškumo. Aprašymą sudarė vienas sakinyss, apimantis apie vieną spausdinto teksto puslapį. Iš šio aprašymo matyti, kad pareiškėjas buvo kaltinamas tuo, kad 2010–2014 m. laikotarpiu valdė nevyriausybinę organizaciją, kuri nebuvo įregistruota valstybinėje įstaigoje, ir 2010–2014 m. gavo tam tikras dotacijas, kurių neįregistravo Teisingumo ministerijoje, kaip to reikalauja įstatymas. Finansinė ir kita veikla, susijusi su dotacijos lėšomis, buvo laikoma „neteisėta verslo veikla“, nes dotacijos nebuvo įregistruotos. Teismas pažymėjo, kad, priešingai nei komercinėms organizacijoms, vidaus teisės aktai nedraudžia nekomercinėms organizacijoms veikti be valstybinės registracijos, o pareiškėjas nurodė dotacijų neįregistravimo priežastį - iki 2014 m. vasario mėn. nebuvo taikoma asmenų gautų dotacijų registravimo tvarka. Vyriausybė net nebandė paneigti šio teiginio ar pateikti priešingos informacijos. Tačiau Teismas pažymėjo net ir darant prielaidą, kad tokia procedūra buvo taikoma ir kad pareiškėjas jos nesilaikė, Teismas lieka neįtikintinas, kad toks nusižengimas galėjo sukelti pagrįstą įtarimą, kad pareiškėjas

¹⁵³ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. kovo 27 d. sprendimas byloje Fox, Campbell ir Hartley prieš Didžiąją Britaniją (Nr. 12383/86)“, žiūrėta 2023 m. kovo 6 d., [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57722%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57722%22]}).

¹⁵⁴ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. gegužės 29 d. sprendimas byloje Ilgar Mammadov prieš Azerbaidžaną (Nr. 15172/13)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. kovo 6 d., [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-193543%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-193543%22]}).

padarė nusikalstamą veiką. Šalia tokio įtarimo, byloje nebuvo liudytojų parodymų, dokumentų ar kitų duomenų, kurie galėtų būti pagrindas įtarti, kad pareiškėjas vykdė nusikalstamą veiklą.¹⁵⁵

Įtikinti teismą, kad asmuo pagrįstai įtariamas padaręs nusikaltimą, gali byloje esantys objektyvūs liudytojų (t.y. stebėtojų) parodymai ir kiti duomenys. Byloje *Shannov v Latvia* Teismas nustatė, kad pirminis įtarimas pareiškėjui buvo pagrįstas keturių nukentėjusiųjų parodymais ir neįvardyto „liudytojo“ parodymais. Todėl tokių įrodymų pakanka, jog pareiškėjui kiltų „pagrįstas įtarimas“ teismų praktikos prasme“¹⁵⁶. Kitoje byloje, Teismas pažymėjo, jog pats įtariamasis pripažino, kad kai jo transporto priemonę sustabdė policijos pareigūnas ir pareikalavo pateikti dokumentus, pareigūno rankose po šio nurodymo davimo atsidūrė ne tik dokumentai, bet ir 50 Eur. banknotas. Kitas pareigūnas, buvęs tarnybiniame automobilyje nurodė, kad jo kolega 50 Eur. banknotą kartu su vairuotojo pažymėjimu atsinešė į tarnybinį automobilį. Teisėjų kolegijos vertinimu, tokios faktinės aplinkybės trečiojo asmens – objektyvaus stebėtojo – požiūriu yra pakankamos susidaryti įspūdžiui, kad įtariamasis galimai padarė jam inkriminuojamą nusikalstamą veiką, t. y. galimai davė policijos pareigūnui kyšį, siekdamas išvengti administracinės atsakomybės už transporto priemonės vairavimą esant neblaiviam. Vadinas, egzistavo būtinoji laikino sulaikymo sąlyga, t. y. pagrįstas įtarimas.¹⁵⁷

Tačiau vertinant „pagrįstą“ įtarimą nekaltumo prezumpcijos prasme, atrodo, jog teisėtas suėmimas yra taikomas tik tam asmeniui, kurio nekaltumu yra neabejojama, kadangi byloje yra pakankamai duomenų įrodančių įtariamojo kaltę.

Pirmiausia, reikėtų prisiminti anksčiau darbe minėtą EŽTT teismų praktiką, jog turi būti daromas esminis skirtumas tarp aiškaus teismo paskelbimo, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, nors dar nėra galutinio teismo nuosprendžio, ir įtarimo būklės aprašymo, kuris yra tiesiog teiginys, nurodantis, kad asmuo įtariamas padaręs nusikaltimą. Pastarasis nepažeidžia nekaltumo prezumpcijos.¹⁵⁸

Toliau, nekaltumo prezumpcija preziūuoja, kad teismas pripažindamas asmenį kaltu, prieš tai turi ištirti visus byloje esančius duomenis, ir juos pripažinti įrodymais. Tačiau EŽTT yra išaiškinęs, kad faktai, keliantys įtarimą, neturi būti tokio pat lygio kaip tie, kurie būtini apkaltinamajam nuosprendžiui ar net kaltinimui pagrįsti, kuris pateikiamas kitame baudžiamojo

¹⁵⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. kovo 17 d. sprendimas byloje Rasul Jafarov v Azerbaidžanas (Nr. 69981/14)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. kovo 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22itemid%22:%5B%22001-161416%22%5D%7D>.

¹⁵⁶ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. lapkričio 24 d. sprendimas byloje Shannov prieš Latviją (Nr. 32214/03)“, stradalex, žiūrėta 2023 m. kovo 7 d., https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_71092-01.

¹⁵⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 29 d. nutartis byloje (Nr. E3K-3-124-403/2018)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 25 d., <https://eteismai.lt/byla/264568491157976/e3K-3-124-403/2018>.

¹⁵⁸ „Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje (Nr. 33468/03)“, *supra note*, 94.

proceso etape¹⁵⁹. Lietuvos teismų praktikoje taip pat aiškinama, kad įtarimo pareiškimui nekeliama tapatūs apkaltinamojo nuosprendžio priėmimui įrodymų pakankamumo reikalavimai¹⁶⁰. Vadinas, pagrįstas įtarimas yra žemesnis standartas nei įrodymai, kuriais pripažįstama asmens kaltė. Todėl teismas skirdamas procesinę prievartos priemonę ir vertindamas įtarimo pagrįstumą, duomenų, esančių byloje nevertina kaip įrodymų, jog asmuo padarė nusikalstamą veiką, kadangi tai vyksta vėlesnėje proceso stadijoje. Be to, tai patvirtina ir atvejai, kad net ir po suėmimo asmuo gali būti išteisinamas.

EŽTT laikosi tokios pozicijos, kad norint jog asmuo būtų nuteistas, ir norint asmenį patraukti baudžiamajon atsakomybėn, yra taikomi skirtingi įrodinėjimo standartai. Siekiant nuteisti asmenį, yra taikomas įrodinėjimo standartas - bet kokių pagrįstų abejonų dėl asmens nekaltumo pašalinimas. Tačiau siekiant pradėti baudžiamąjį procesą prieš asmenį, pakanka tiesiog pagrįsto įtarimo, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką.¹⁶¹ Tokia taisykle yra vadovujamasi ir skiriant asmeniui suėmimą.

LAT savo praktikoje laikosi principinių nuostatų, kad išteisinamojo nuosprendžio priėmimas ar ikiteisminio tyrimo nutraukimas savaime nėra pripažįstamas pagrindu konstatuoti, kad baudžiamosios bylos iškėlimas, kardomosios priemonės pritaikymas bei kiti procesiniai veiksmai buvo neteisėti ab initio¹⁶².

Vienoje LAT civilinėje byloje, ieškovas teigė, kad ikiteisminio tyrimo metu jam skirta procesinė prievartos priemonė - suėmimas buvo paskirta nesant padaryto nusikaltimo įrodymų, kadangi buvo remiamasi nepatikimais liudytojo parodymais, kurie vėliau teisme nebuvo pripažinti įrodymais. Teisėjų kolegija nustatė, kad byloje priėmus išteisinamąjį nuosprendį, nereiškia, kad taikant suėmimą, įtarimas buvo nepagrįstas. *„Tai, kad vėliau procese asmuo išteisinamas dėl nusikaltimo, įtarimu kuriuo buvo grindžiama jam taikyta procesinės prievartos priemonė, dėl kaltinamųjų įrodymų stokos, nepaneigia pagrįsto įtarimo buvimo ankstesnėje proceso stadijoje. Šiuo atveju įtarimai ieškovui buvo grindžiami, be kita ko, liudytojo A. Č. parodymais. Nors šio liudytojo parodymai ir nebuvo pakankami tam, kad ieškovui kiltų baudžiamoji atsakomybė, tačiau kartu su kitais byloje esančiais įrodymais, tarp jų liudytojų A. S., J. Z., V. A. parodymais, sudarė*

¹⁵⁹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. vasario 8 d. sprendimas byloje John Murray prieš Didžiąją Britaniją (Nr. 18731/91)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. kovo 8 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57980%22%5D%7D>;

„Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. lapkričio 28 d. sprendimas byloje Merabishvili prieš Gruziją (Nr. 72508/13)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. kovo 8 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-178753%22%5D%7D>.

¹⁶⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 19 d. nutartis byloje (Nr. 3K-3-395-469/2015)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 25 d., <https://eteismai.lt/byla/251376736998263/3K-3-395-469/2015>.

¹⁶¹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. birželio 20 d. sprendimas byloje Lavrechov prieš Čekiją (Nr. 57404/08)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. kovo 8 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-120969%22%5D%7D>.

¹⁶² *Ibid.*

*pagrindą pagrįstai įtarti ieškovą padarius nusikaltimą ir pradėti jo baudžiamąjį persekiojimą, siekiant nustatyti, ar šis įtarimas pasitvirtins*¹⁶³. Todėl atsižvelgiant į valstybės teisėtą interesą, tinkamai vykdyti baudžiamąjį procesą, teismui paskyrus pagrįstą suėmimą, tolesniame baudžiamajame procese, turi būti įvertintas pagrįstai įtariamojo asmens kaltumas arba nekaltumas.

Be kita ko, nustačius pagrįstą įtarimą, kad asmuo galėjo padaryti nusikalstamą veiką, skiriant suėmimą, turi būti nustatyti ir kiti procesinės prievartos priemonės taikymo pagrindai, numatyti BPK 122 straipsnyje. Šio straipsnio 4 dalies dispozicijoje nurodyta, kad kai pagrįstai manoma, kad įtariamasis darys naujus nusikaltimus, suėmimas gali būti paskirtas, jei yra duomenų, jog asmuo, įtariamasis padaręs vieną ar kelis labai sunkius ar sunkius nusikaltimus arba Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso atitinkamuose straipsniuose numatytus apysunkius nusikaltimus, iki nuosprendžio priėmimo gali padaryti naujų labai sunkių, sunkių ar šioje dalyje nurodytų apysunkių nusikaltimų, taip pat jei yra duomenų, kad būdamas laisvėje asmuo, įtariamasis grasinimu ar pasikėsinimu padaryti nusikaltimą, gali tą nusikaltimą padaryti.¹⁶⁴ Tačiau reikėtų įvertinti, sąvokos „pagrįstai manyti“ reikšmę, kokie duomenys pagrįstai leistų taikyti suėmimą, kadangi išankstinis teismo nusistatymas ir manymas, kad asmuo būdamas laisvėje darys naujas nusikalstamas veikas gali pažeisti nekaltumo prezumpciją.

Viena iš teismo užduočių yra ne tik išspręsti asmens kaltumo klausimą, tačiau ir užkirsti kelią naujų nusikalstamų veikų padarymui. Teismų praktikoje yra laikoma, kad asmens teistumas, jo vaidmuo padarant nusikaltimą, pragyvenimo lėšų gavimas iš nusikalstamos veikos, nukentėjusiųjų, liudytojų parodymai, bei kiti duomenys, gali sudaryti pagrįstą manymą, kad asmuo gali padaryti bent vieną iš BPK 122 straipsnio dalyje nurodytų nusikaltimų¹⁶⁵.

Pagrįstas manymas, kad asmuo darys nusikalstamas veikas, nes jo pragyvenimo lėšos gaunamos iš nusikalstamų veikų, gali būti tik turtinio pobūdžio nusikaltimuose. Lietuvos teismai pažymi, kad šis aspektas taikomas asmenims, kurie būdami laisvėje nedirbo ir/ar nebuvo registruoti užimtumo tarnyboje: *„nusikalstamas veikas, kurių padarymu kaltinamas, E. L. galimai padarė turėdamas neišnykusį ar įstatymų numatyta tvarka nepanaikintą teistumą (nusikaltimai įvykdyti praėjus vos pusmečiui po jam paskirtos bausmės atlikimo), praeityje jis teistas net dešimt kartų. Be to, atsižvelgiant į tai, kad tiek anksčiau E. L. įvykdytos nusikalstamos veikos, tiek nusikaltimai, dėl kurių šiuo metu [...] yra nagrinėjama baudžiamoji byla [...], yra nukreipti į finansinės naudos siekį, bei į tai, jog būdamas laisvėje jis nedirbo ir nebuvo registruotas darbo*

¹⁶³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutartis byloje (Nr. E3K-3-353-313/2019)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 26 d., <https://eteismai.lt/byla/78229874429521/e3K-3-353-313/2019>.

¹⁶⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 4.

¹⁶⁵ „Kauno apygardos Teismo 2020 m. rugpjūčio 5 d. nutartis byloje (Nr. 1S-589-919/2020)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 27 d., <https://eteismai.lt/byla/264924793190671/1S-589-919/2020>; „Kauno apygardos teismo 2019 m. birželio 7 d. nutartis byloje (Nr. 1s-436-493/2019)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 27 d., <https://eteismai.lt/byla/260415895883458/1s-436-493/2019>.

biržoje, darytina išvada, jog kaltinamasis yra linkęs neteisėtai būdais siekti finansinės naudos ir, būdamas laisvėje, gali daryti naujus nusikaltimus. Šios aplinkybės leidžia pagrįstai manyti, kad E. L. padaryti nusikaltimai yra neatsitiktinis įtariamojo elgesys ir sudaro pagrįstą pagrindą manyti, kad kaltinamasis būdamas laisvėje ir toliau gali daryti teisės pažeidimus¹⁶⁶. Pastebimas aspektas, kad teismai, atsižvelgdami į kaltinamųjų galimybę neteisėtai būdais, būnant laisvėje, siekti finansinės naudos, pirmiausia įvertina kaltinamųjų teistumus¹⁶⁷. Vienoje Apeliacinio teismo nutartyje teismas taip pat pažymėjo, kad kaltinamasis praeityje, per gana trumpą laikotarpį buvo teistas keturis kartus, teistumas neišnykęs, be to iki sulaikymo niekur nedirbo, neturėjo legalaus pragyvenimo šaltinio, iš nusikalstamos veikos galimai gaudavo lėšų pragyvenimui, todėl tai sudarė teismui pagrindą manyti, kad būdamas laisvėje kaltinamasis gali daryti naujus nusikaltimus¹⁶⁸.

Apie tai, kad vertinant įtariamojo galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, yra atsižvelgiama į tai, ar asmuo jau anksčiau yra daręs tokio pobūdžio nusikalstamas veikas, bei ar asmens pragyvenimo šaltinis yra nusikalstamu būdu gautos lėšos, patvirtina ir 2016 metais, atliktas Žmogaus teisių ir stebėjimo instituto tyrimas „Suėmimas: Policijos, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo teisėjų požiūris“. Šiame tyrime teisėjai net išsakė priekaištą prokurorams, jog ne visada jie pateikia tikslią informaciją apie asmens teistumus, todėl teisėjams sprendžiant įtariamojo suėmimo klausimą, tenka patiems tikrinti tokią informaciją.¹⁶⁹

Asmens teistumas yra išskiriamas kaip vienas pagrindinių aspektų, kuris leidžia teismui susidaryti pagrįstą manymą, kad skiriant švelnesnę kardomąją priemonę, asmuo toliau gali daryti nusikalstamas veikas. Štai Klaipėdos apygardos teismas nurodė, kad net geroji kaltinamojo asmenybė, jog kaltinamasis turi nuolatinę gyvenamąją vietą, pragyvenimo šaltinį, šeimyninę padėtį, neįtikina teismo, kad asmuo būdamas laisvėje nedarys naujų nusikalstamų veikų. Kaltinamasis anksčiau teistas, nusikaltęs esant nusikaltimų recidyvui, o atsižvelgiant į tai, darytina išvada, jog kaltinamasis gali daryti naujus BPK 122 straipsnio 4 dalyje nurodytus nusikaltimus.¹⁷⁰ Kitoje byloje teismas nurodė, kad „*nėra pagrindo teigti, kad A. J. darys naujus nusikaltimus, ir atsižvelgus į jo asmenybę: neteistas, turi nuolatinę gyvenamąją vietą. Nors oficialiai nedirba,*

¹⁶⁶ „Kauno apygardos Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutartis byloje (Nr. 1S-55-593/2019)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 27 d., <https://eteismai.lt/byla/183572239593882/1S-55-593/2019>.

¹⁶⁷ Pvz., „Vilniaus apygardos Teismo 2020 m. vasario 25 d. nutartis byloje (Nr. 1S-64-574/2020)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 28 d., <https://eteismai.lt/byla/212142159580657/1S-64-574/2020?word=network%20solutions%20llc>; Pvz., „Vilniaus apygardos Teismo 2020 m. rugpjūčio 26 d. nutartis byloje (Nr. 1S-214-891/2020)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 28 d., <https://eteismai.lt/byla/27041352226993/1S-214-891/2020>.

¹⁶⁸ „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2011 m. kovo 4 d. nutartis byloje (Nr. 1S-55/2011)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 28 d., <https://eteismai.lt/byla/198829903178244/1S-55/2011?word=1S-55/2011>.

¹⁶⁹ Aušra Širvinskienė, *Suėmimas: Policijos, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo teisėjų požiūris. Tyrimas*, (Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2013), 42 https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Suemimas-praktiku-pozioris_LT_Galutinis.pdf.

¹⁷⁰ „Klaipėdos apygardos Teismo 2018 m. gruodžio 27 d. nutartis byloje (Nr.1S-136-462/2018)“, Eteismai, žiūrėta, 2023 m. kovo 29 d., <https://eteismai.lt/byla/267258244029605/1S-136-462/2018?word=1S-136-462/2018>.

tačiau yra duomenų, kad uždarbiauja statybose¹⁷¹. Analogiškoje byloje, teismas nurodė, kad atsižvelgiant į įtariamojo asmenybę, nėra pagrindo teigti, jog jis darys naujas nusikalstamas veikas: teistumas išnykęs, gyvena pas tėvus, oficialiai nedirba, bet yra duomenų, kad uždarbiauja statybose¹⁷².

Atkreiptinas dėmesys, kad kaltinamajam paskirtos švelnesnės kardomosios priemonės pažeidimas taip pat sudaro teismui pagrindą manymą, kad asmuo būdamas laisvėje gali daryti naujas nusikalstamas veikas. „Tikslinga pažymėti, jog šiame baudžiamajame procese V. J. jau buvo taikytos ir švelnesnės kardomosios priemonės, tačiau jos nebuvo efektyvios ir naujų nusikalstamų veikų rizika sustabdyta tik tada, kai kaltinamajam buvo paskirta šiuo metu taikoma griežčiausia kardomoji priemonė. [...] Šios aplinkybės patvirtina kaltinamojo polinkį nusikalsti ir sudaro pagrindą manyti, jog būdamas laisvėje jis gali daryti naujas nusikalstamas veikas“¹⁷³. Ir ši aplinkybė nebūtinai turi būti nustatyta toje pačioje nagrinėjamojoje byloje. Teismas vertiną visą bendrą kaltinamojo charakteristiką nepriklausomai nuo to, kurioje byloje kaltinamasis buvo pažeidęs kardomąją priemonę: „įtariamojo atžvilgiu Kauno apygardos teisme nagrinėjamoje byloje paskirtos švelnesnės kardomosios priemonės – užstatas ir intensyvi priežiūra teigiamos įtakos įtariamojo elgesiui nepadare, kadangi asmuo padarė naują baudžiamąjį nusižengimą, be to, šiuo metu yra kaltinamas naujų nusikalstamų veikų, tame tarpe ir sunkaus nusikaltimo, padarymu. Šios aplinkybės leidžia pagrįstai manyti, kad M. M. padaryti nusikaltimai yra neatsitiktinis jo elgesys ir sudaro pagrįstą pagrindą manyti, kad kaltinamasis būdamas laisvėje ir toliau gali daryti teisės pažeidimus“¹⁷⁴.

Apibendrinus tai kas išdėstyta, pasakytina, kad vertinant BPK numatytas suėmimo taikymo sąlygas nekaltumo prezumpcijos kontekste, jos negali reikšti išankstinio asmens nuteisimo. Teismas skirdami suėmimą, netiria duomenų kaip įrodymų, nesprendžia asmens kaltės klausimo, o įvertina jų pagrįstumą įtarti žmogų, galimai padarius nusikalstamą veiką. Todėl, „pagrįstas įtarimas“ yra kriterijus taikyti procesinę prievartos priemonę asmeniui, o ne pripažinti asmenį kaltu padarius nusikaltimą. Analizuojant BPK 122 straipsnyje 1 dalies 3 punkte nurodytą suėmimo taikymo sąlygą - pagrįstą manymą, kad asmuo darys naujus nusikaltimus, teismų praktika parodo, kad toks pagrįstas manymas kyla įvertinus faktais bei duomenimis paremtą asmens charakteristiką bei gyvenimo būdą: asmens neišnykęs teistumas, pakartotinas nusikalstamų veikų darymas,

¹⁷¹ „Vilniaus apygardos Teismo 2007 m. rugpjūčio 5 d. nutartis byloje (Nr. 1S-369-209-2007)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 29 d., <https://eteismai.lt/byla/276721376816663/1S-369-209-2007?word=1S-369-209-2007>.

¹⁷² „Klaipėdos apygardos Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis byloje (Nr. 1K-103-113/2007)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 29 d., <https://eteismai.lt/byla/217357692566289/1K-103-113/2007?word=1K-103-113/2007>.

¹⁷³ „Vilniaus apygardos Teismo 2019 m. spalio 23 d. nutartis byloje (Nr. 1S-363-574/2019)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 29 d., <https://eteismai.lt/byla/38401612797619/1S-363-574/2019?word=1S-363-574/2019>.

¹⁷⁴ „Kauno apygardos teismo nutartis byloje (Nr. 1s-436-493/2019)“, *supra note*, 165.

duomenys apie švelnesnės kardamosios priemonės pažeidimus, nusikalstamų veikų, kurios nukreiptos siekiant gauti finansinės naudos darymas, neturėjimas legalaus pragyvenimo šaltinio.

2.3 Asmens kaltumą turi įrodyti baudžiamąjį persekiojimą vykdančys pareigūnai (įrodinėjimo naštos pasiskirstymas)

Nekaltų asmenų apsauga nuo neteisėto nuteisimo, aiškiai yra pagrindinis nekaltumo prezumpcijos tikslas. Todėl prokuratūrai tenka didelė įrodinėjimo našta, kad būtų sumažinta neteisėto nuteisimo rizika.¹⁷⁵ Ir tai yra logiška, kadangi gynybos pusė neturi techninių, procesinių, o kai kurios ir materialinių galimybių pateikti teismui įtikinamų, nekaltumą patvirtinančių duomenų, priešingai nei valstybės vardu veikianti kaltinimo pusė¹⁷⁶.

Įrodinėjimo pareiga (lot. *onus probandi*) yra imperatyvas kylantis iš nekaltumo prezumpcijos, kuris draudžia įrodinėjimo pareigą perkelti įtariamajam/ kaltinamajam ir kurį suformulavo dar romėnų teisininkai¹⁷⁷.

Apskritai įrodinėjimas kaltinamajam yra teisė, bet ne pareiga, kadangi įrodinėti turi baudžiamąjį persekiojimą vykdančys pareigūnai. Neigdamas savo kaltę, įtariamasis arba kaltinamas neprivalo pateikti ar nurodyti duomenų, kurie leistų daryti išvadą, ar jo nekaltumo prielaida yra teisinga. Tai privalo daryti už bylą atsakingi pareigūnai.¹⁷⁸ Todėl nekaltumo prezumpcija pažeidžiama, kai įrodinėjimo našta perkeliama iš kaltinimo į gynybą¹⁷⁹.

Pripažįstama, kad įrodinėjimo našta perkeliama iš kaltinimo į gynybą, tokiais atvejais, kai teismas dėl tam tikrų bylos aplinkybių, kurios teisme net nebuvo patvirtintos įrodymais, surinktais per rungimosi procesą, prašo kaltinamojo pasiaiškinti. „*Reikalaujant iš pareiškėjo pateikti paaiškinimą, nors jiems nepavyko nustatyti jo atžvilgiu įtikinamos „vienintelės, neabejotinos išvados“, teismai įrodinėjimo našta perkėlė nuo kaltinimo į gynybą*“¹⁸⁰. Jeigu pareigą įrodinėti turintys valstybės pareigūnai ir institucijos nesurenka neabejotinų įtariamąjo (kaltinamojo) kaltės įrodymų, kaltinamasis teismo proceso metu negali būti pripažįstamas kaltu ir turi būti išteisinamas.

¹⁷⁵ David Hamer, „A Dynamic Reconstruction of the Presumption of Innocence“, *Oxford Journal of Legal Studies*, 31, 2 (2011): 420, https://www.researchgate.net/profile/David-Hamer-2/publication/259886389_A_Dynamic_Reconstruction_of_the_Presumption_of_Innocence/links/58eab9260f7e9b978f840be0/A-Dynamic-Reconstruction-of-the-Presumption-of-Innocence.pdf.

¹⁷⁶ Dovilė Gaidelytė, „Probleminiai nekaltumo prezumpcijos aspektai įrodinėjant jauno pilnamečio nepakankamą socialinę brandą“, *Socialinių mokslų studijos*, 5, 3 (2013): 957, [file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/%23%23common.file.namingPattern%23%23%20\(31\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/%23%23common.file.namingPattern%23%23%20(31).pdf).

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ Jurka ir kt., *supra note*, 10: 112.

¹⁷⁹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. kovo 20 d. sprendimas byloje Telfner prieš Austriją (Nr. 33501/96)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. vasario 10 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-59347%22%7D>.

¹⁸⁰ *Ibid.*

Ir nors LAT vadovaujasi taisykle, kad kaltinamasis savo nekaltumo įrodinėti neprivalo ir įrodymų naštos jam perkelti negalima¹⁸¹, tačiau BK nuostatų formuluotės susijusios su neteisėtu praturtėjimu bei turto konfiskavimu, kelia abejonių ar įrodinėjimo našta nėra perkeliama kaltinamajam.

2017 m. Konstituciniame Teisme pareiškėjai ginčijo, jog BK 189¹ str. 1 dalis neatitinka Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalies,¹⁸² ir tokiu būdu įrodinėjimo našta yra perkeliama kaltinamajam. BK 189¹ straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad „*Tas, kas turėjo nuosavybės teise didesnės negu 500 MGL vertės turtą, žinodamas arba turėdamas ir galėdamas žinoti, kad tas turtas negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis, baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų*“¹⁸³. Ginčijamasis aspektas kyla, dėl šio straipsnio pačios formuluotės: „turtas negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis“. Pareiškėjai argumentavo, kad būtent toks nusikaltimo formulavimas vartojant neiginį, neišvengiamai sukuria situaciją, kad pajamų neteisėtumas yra nustatomas tik remiantis oficialiai gaunamų pajamų stoka ir kaltinamojo nesugebėjimu įtikinamai pagrįsti, kad pajamos yra pakankamos turimam turtui įgyti. Todėl išvada apie pajamų neteisėtumą yra grindžiama prielaida, jog viskas kas negalėjo būti įgyta teisėtomis pajamomis, yra laikoma neteisėtų įgijimu. O baudžiamojoje justicijoje, toks faktų nustatymo būdas, gali būti vertinamas kaip nekaltumo prezumpcijos pažeidimas: įrodinėjimo naštos perkėlimu iš kaltinančiosios šalies, besiginančiajai, ir asmens kaltumo nustatymas vadovaujantis tik prielaidomis.¹⁸⁴

LAT yra išaiškinę, kad įrodyti, jog asmuo turėjo nuosavybės teise turtą, kuris negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis, turi kaltinančioji šalis¹⁸⁵. Pagal BPK 42 straipsnį, būtent prokuroro (kaltinamoji šalis), veikla yra valstybinis kaltinimas, kurį prokuroras palaikydamas, turi įrodyti, kad nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo yra tikrai kaltas¹⁸⁶. Nagrinėjant pareiškėjų argumentus, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad BK 189¹ straipsniu nėra reguliuojamas šios nusikalstamos veikos įrodinėjimo procesas. Jis yra reguliuojamas BPK normomis, o pagal jas, būtent prokuroras turi įrodinėti kaltinamojo kaltumą. Teismas turi išsamiai išnagrinėti bylą,

¹⁸¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 4 d. nutartis byloje (Nr. 2K-619/2012), Eteismai, žiūrėta 2023 m. balandžio 27 d., <https://eteismai.lt/byla/59085397860016/2K-619/2012>.

¹⁸² „Lietuvos Respubliko Konstitucinio Teismo nutarimas byloje (Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016)“, *supra note*, 15.

¹⁸³ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 4.

¹⁸⁴ „Lietuvos Respubliko Konstitucinio Teismo nutarimas byloje (Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016)“, *op. cit.*

¹⁸⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 9 d. nutartis byloje (Nr. 2K-274-511/2015)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 31 d., <https://eteismai.lt/byla/137962905912755/2K-274-511/2015?word=2K-274-511/2015>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 19 d. nutartis byloje (Nr. 2K-111-677/2016)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 31 d., <https://eteismai.lt/byla/196733699532392/2K-111-677/2016?word=2K-111-677/2016>.

¹⁸⁶ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 4.

įvertinti įrodymus ir jais pagrįsti nuosprendį. Įtariamasis gali įgyvendinti teisę į gynybą, ginčyti jam pateiktus įrodymus, tačiau jis neprivalo įrodyti, kad nebuvo padaryta neteisėto praturtėjimo nusikalstama veika.¹⁸⁷

Aiškinant formuluotę - „turtas negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis“, LAT ją yra išaiškinęs, kad „*„turtas, kuris negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis“ iš esmės reiškia, kad finansiniai šaltiniai turtui įgyti tiksliai nenustatyti, tačiau, patikrinus visus galimus teisėtus šio turto gavimo būdus, aiškiai matyti, jog turtas negalėjo būti įgytas nė vienu iš jų.*“¹⁸⁸. Įtariamojo kaltumui nustatyti, turi būti vertinami „*duomenys apie turto įsigijimo aplinkybes, turto savininko ir jo šeimos narių gyvenimo būdą, darbinės veiklos pobūdį ir stažą, turimus verslus, įtrauktas ir galbūt neįtrauktas į apskaitą pajamas, paimtas paskolas, paveldėtą turtą, išlaidas, ryšius su asmenimis, apie kurių neteisėtą veiklą turima duomenų, ir kt*“¹⁸⁹. Vadinasi, teismas, sprenddamas klausimą dėl asmens kaltumo pagal LR BK 189¹ straipsnį, neįpareigojant kaltinamajam įrodyti, jog jo turimas turtas buvo įgytas teisėtomis pajamomis. Kadangi teismui konstatuoti asmens kaltumo, neužtenka vien tik duomenų, pagrindžiančių, kad oficialiai gaunamos pajamos yra per mažos turimam turtui turėti. Prokuroras turi patikrinti visus įmanomus teisėtus finansinius šaltinius, teisėtus turto gavimo būdus, ne tik kaltinamojo, bet ir jo šeimos narių, bei asmenų su kuriais jis bendrauja (apie kuriuos turima duomenų apie jų neteisėtą veiklą). Ir tik patikrinus visus duomenis, ir įsitikinęs, kad turtas vis tik negalėjo būti įgytas šiais būdais, teismas tai įvertinęs, gali asmenį pripažinti kalto ir įrodinėjimo našta kaltinamajam perkeliama nebus.

Tačiau, anot teisininko Mindaugo Bliuvo, nors Konstitucinis Teismas 2017 m. kovo 15 d. nutarimu ir pripažino, kad BK 189¹ straipsnis neprieštaruja Konstitucijai, tačiau abejoja, kad nekaltumo prezumpcija, nėra pažeidžiama ikiteisminio tyrimo stadijoje, kuomet dar nėra konkrečių duomenų, jog asmens įgytas turtas gali ar negali būti pagrįstas teisėtomis pajamomis. Neretai ikiteisminio tyrimo metu yra apribojama asmens nuosavybės teisė į įtariamai neteisėtos kilmės turtą. Asmuo siekdamas laikino nuosavybės teisės apribojimo ir norėdamas greičiau atgauti apribotą turtą, priverstas visomis teisinėmis priemonėmis įrodyti, kad jo turtas įgytas teisėtai.¹⁹⁰

Laikinas nuosavybės teisės apribojimas yra reglamentuojamas BPK 151 straipsnyje. Vadovaujantis šio straipsnio 1 dalimi, laikinas nuosavybės teisės apribojimas gali būti skiriamas civiliniam ieškiniui ar galimam turto konfiskavimui užtikrinti, prokuroro nutarimu įtariamajam ar

¹⁸⁷ „Lietuvos Respubliko Konstitucinio Teismo nutarimas byloje (Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016)“, *supra note*, 15.

¹⁸⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 29 d. nutartis byloje (Nr. 2K-87-719/2019)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 31 d., <https://eteismai.lt/byla/88971490499393/2K-87-719/2019>.

¹⁸⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 9 d. nutartis byloje (Nr. 2K-147-697/2020)“. Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 31 d., <https://eteismai.lt/byla/37407406773011/2K-147-697/2020>.

¹⁹⁰ Mindaugas Bliuvas, „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl neteisėto praturtėjimo - ko galime tikėtis?“, cobalt.legal, žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://www.cobalt.legal/lt/naujienos-ir-renginiai/lietuvos-respublikos-konstitucinio-teismo-nutarimas-del-neteiseto-praturtejimo-ko-galime-tiketis>.

pagal materialiai atsakingam už įtariamojo veiksmus fiziniam asmeniui (-ims), kuris (-i) turi nusikalstamu būdu gautą ar įgytą turtą¹⁹¹. Paminėtina, kad laikinas nuosavybės teisės apribojimas yra priskiriamas prie procesinių prievartos priemonių ir jos tikslas yra užtikrinti, kad galimai neteisėtu būdu įgytas turtas, nebūtų sunaikintas, sunaudotas ar paslėptas. Tokiu atveju bus apsunkintas arba neįmanomas nuosprendžio dalies dėl žalos atlyginimo ir/ar turto konfiskavimo įvykdymas¹⁹².

Kadangi BPK 151 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės tikslas yra užtikrinti turto konfiskavimą, įstatymas leidžia laikiną nuosavybės teisės apribojimą taikyti ne tik esant neginčijamiems įrodymams, kad turtas yra gautas neteisėtomis pajamomis, bet ir tiesiog esant manymui, kad turtas galimai galėjo būti gautas neteisėtomis pajamomis. Lietuvos Apeliacinis teismas nutartyje yra konstatavęs, kad „*Byloje surinktų duomenų vertinimas yra bylą iš esmės nagrinėjančio teismo prerogatyva, o nagrinėjant skundą dėl procesinės prievartos priemonės – nuosavybės teisės apribojimo termino pratęsimo, kaltinamojo kaltės klausimas nesprenžiamas ir faktinės bylos aplinkybės nevertinamos, todėl išvada dėl aptariamų piniginių lėšų įgijimo teisėtumo šioje bylos nagrinėjimo stadijoje negali būti daroma. Vis dėlto, negalima teigti, jog nesant tokios išvados nuosavybės teisė į šias pinigines lėšas buvo apribota ir šis apribojimas tęsiamas nepagrįstai. Procesinė prievartos priemonė – laikinas nuosavybės teisės apribojimas yra taikoma siekiant užtikrinti galimą turto konfiskavimą ar išplėstinį turto konfiskavimą ir šios procesinės prievartos priemonės taikymui nebūtina turėti tiek duomenų, kiek jų reikia priimant apkaltinamąjį teismo nuosprendį*“¹⁹³. Todėl ikiteisminio tyrimo metu skiriant procesinę prievartos priemonę - laikiną nuosavybės teisės apribojimą, nėra būtina egzistuoti konkreitiems duomenims, jog asmens įgytas turtas gali ar negali būti pagrįstas teisėtomis pajamomis. Pakanka pagrįsto manymo, kad galimai įgytas turtas gautas neteisėtu būdu. Atsižvelgiant į tai, kad asmens kaltės klausimą sprendžia teismas, asmuo nėra įpareigojamas įrodyti, kad jo turtas įgytas teisėtai. Be to, laiku neužtikrinus nusikalstamos veikos dalyko-nuosavybes teise įgyto didesnio nei 500 MGL turto, kuris negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis, apsaugą, jis gali būti sunaikinamas, ar paslėptas, dėl ko konfiskavimas bus neįmanomas, ir tokiu būdu bus pažeistas viešasis interesas.

Kalbant apie turto konfiskavimą, tai yra baudžiamojo poveikio priemonė, kurią skiria teismas, bei kuri padeda įgyvendinti baudmės paskirtį. Išplėstinis turto konfiskavimas, yra reglamentuojamas BK 72³ straipsnyje nurodant, kad tai yra kaltininko turto ar jo dalies, kuris

¹⁹¹ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 4.

¹⁹² „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2017 m. gegužės 17 d. nutartis byloje (Nr. 1S-152-177/2017)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://eteismai.lt/byla/184002789714921/1S-152-177/2017?word=1S-152-177/2017>.

¹⁹³ „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis byloje (Nr. 1S-311-616/2018)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://eteismai.lt/byla/73081157178432/1S-311-616/2018?word=1S-311-616/2018>.

neproporcingas kaltininko teisėtoms pajamoms, paėmimas valstybės nuosavybėn, kai yra pagrindas manyti, kad šis turtas buvo gautas nusikalstamu būdu. Antroje šio straipsnio dalyje yra numatytos šios baudžiamojo poveikio priemonės taikymo sąlygos:

„1) kaltininkas pripažintas padaręs apysunkį, sunkų arba labai sunkų tyčinį nusikaltimą, iš kurio jis turėjo ar galėjo turėti turtinės naudos;

2) kaltininkas turi šio kodekso uždraustos veikos padarymo metu, po jos padarymo arba per penkerius metus iki jos padarymo įgyto turto, kurio vertė neatitinka jo teisėtų pajamų, ir šis skirtumas viršija 250 MGL dydžio sumą, arba per šiame punkte nurodytą laikotarpį kitiems asmenims yra perleidęs tokio turto;

3) baudžiamojo proceso metu kaltininkas nepagrindžia šio turto įsigijimo teisėtumo“¹⁹⁴.

Pastebėtina, kad trečiame punkte nurodyta formuluotė suponuoja, jog kaltininkas turi pagrįsti turto įsigijimo teisėtumą, nes priešingai bus taikomas turto konfiskavimas. Tokiu atveju turto teisėtumo įrodinėjimo našta perkeliama kaltinamajam.

2000 m. Jungtinių tautų konvencijoje prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, 12 sraipsnio 7 punkte nurodyta, kad „Valstybės, šios Konvencijos Šalys, gali apsvarstyti galimybę nustatyti reikalavimą, kad nusikaltimą padaręs asmuo įrodytų teisėtą tariamai nusikalstamu būdu įgytų pajamų ar kito konfiskuotino turto kilmę tiek, kiek toks reikalavimas atitinka jų vidaus teisės principus ir teismo bei kitokio nagrinėjimo pobūdį“¹⁹⁵. Analogiška nuostata yra įtvirtinta ir 2005 m. Tarybos pamatinio sprendimo preambulės konstatuojamosios dalies 6 punkte¹⁹⁶. Tačiau ar galima tai laikyti, nekaltumo prezumpcijos išimtimi?

Eglė Kavoliūnaitė nagrinėdama užsienio praktiką, taikant įrodinėjimo naštos perkėlimą kaltinamajam konfiskavimo atveju, nurodė tokiam reiškiniui būdingą aspektą: perkėlus įrodinėjimo pareigą kaltinamajam, yra taikomi ne baudžiamieji įrodinėjimo kriterijai, o civiliniai. Tai reiškia, kad nėra būtina turto kilmės neteisėtumą įrodyti be jokių pagrįstų abejonių, kadangi užtenka įrodyti (pateikti tokius faktus), kurie parodytų, kad yra didesnė tikimybė, jog turto kilmė yra teisėta nei neteisėta.¹⁹⁷

Lietuvos teismų praktikoje, 2018 m. gruodžio 12 dienos priimta LAT nutartis yra laikoma svarbia, kadangi ji aiškino išplėstinio turto konfiskavimo sąlygas. Pasisakydami teisėjai dėl BK 72³ straipsnio 2 dalies trečią punktą nurodė, kad konfiskuoto turto teisėtumo įrodinėjimo perkėlimas kaltinamajam, suteikia galimybę pagrįsti turto teisėtumą, nepriklausomai nuo to, kad

¹⁹⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas“, *supra note*, 72.

¹⁹⁵ „Jungtinių tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą“, LRS, žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.166679>.

¹⁹⁶ „Tarybos pamatinis sprendimas 2005/214/TVR „dėl abipusio pripažinimo principo taikymo finansinėms baudoms““, lex.europa, žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32005F0214>.

¹⁹⁷ Eglė Kavoliūnaitė, „Turto konfiskavimas: reguliavimo tikslai ir teisinės prielaidos taikyti išplėstinį konfiskavimą Lietuvoje“, *Teisės problemos* 1, 51 (2008): 44, <https://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2008-1-kavoliunaite.pdf>.

kaltinamoji šalis pateikė įrodymų, kad kaltininko turtas yra konfiskuotinas. Tokia taisyklė yra naudinga ir skirta asmenims, kurie iš esmės įgijo turtą teisėtomis pajamomis, tačiau dėl asmens kaltės arba kitų priežasčių, jos nebuvo tinkamai apskaitytos¹⁹⁸. Kaip pavyzdžius galima pateikti pinigų investavimą į kriptovaliutas, kadangi kriptovaliutų veikla Lietuvoje nėra draudžiama, tačiau nėra reguliuojama jokių valstybinių institucijų, gautą pelną žmogus turi savarankiškai deklaruoti. Arba verslo vertinimas neturint verslo liudijimo.

Toks LAT išaiškinimas dėl turto konfiskavimo nurodo, kad iš esmės teismas neperkelia turto įsigijimo teisėtumo įrodinėjimą kaltinamajam, kadangi savininko nesugebėjimas pagrįsti turimo turto teisėtomis pajamomis savaime nėra pakankamas pagrindas kaltumui nustatyti¹⁹⁹. Teismas be kita ko, privalo įrodyti, kad turtas yra konfiskuotinas, o tai reiškia, kad turi būti pateikti duomenys, kurie leido teismui konstatuoti, kad asmens turtas negalėjo būti gautas teisėtomis pajamomis, o kaltinamasis tiesiog negalėjo įrodyti, priešingai - kad pajamos gautos teisėtu būdu. Teismas aiškina tai, kaip saugiklį asmenims, kurie vis tik turtą įgyjo teisėtomis pajamomis, tačiau dėl savo ar kitų kaltės, pajamos nebuvo tinkamai apskaitytos. Iš esmės, logiška, kadangi kaip jau buvo minėta anksčiau, norint įrodyti neteisėtą praturtėjimą, baudžiamąjį persekiojimą vykdančios institucijos turi patikrinti visus įtariamojo ir jo šeimos narių, asmenų, apie kuriuos yra duomenų, dėl jų neteisėtai vykdomos veiklos, ir su kuriais bendrauja kaltinamasis, gyvenimo būdus, ryšius, finansinius šaltinius. Ir tik visą tai patikrinus, teismas gali vertinti, kad nėra teisėtų pajamų šaltinių (kas yra įrodinėjimo dalykas neteisėto praturtėjimo byloje), kurie leistų asmeniui įsigyti turtą didesnę nei 500 MGL vertės. Todėl paliekama galimybė kaltinamajam pagrįsti, kad pajamos buvo gautos teisėtu būdu, jeigu dėl klaidos jos tiesiog nebuvo tinkamai apskaitytos.

Šitoje vietoje, galima būtų bandyti nustatyti turto kilmės teisėtumo pagrindimo reikšmę, t.y. ar kaltinamasis turi pateikti neabejotinus įrodymus, kad jo turtas buvo gautas teisėtomis pajamomis, ar pagrindimui yra taikomi civiliniai įrodinėjimo kriterijai, t.y. pakanka pateikti duomenis, kurie parodytų, kad yra didesnė tikimybė, jog turto kilmė yra teisėta nei neteisėta. Tokiu atveju, visos abejonės turėtų būti vertinamos kaltinamojo naudai.

Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad vienintelė LAT nutartis šiuo išaiškiniu, nėra pakankama, kad būtų galima konstatuoti ar apskritai tokia BK 72³ straipsnio 2 dalies trečio punkto formuluotė nepažeidžia nekaltumo prezumpcijos. 2022 m. lapkričio 21 d. Konstitucinis Teismas priėmė pareiškėjo fizinio asmens prašymą ištirti ar BK numatyto „išplėstinio turto konfiksavimo“ 1 dalies, 2 dalies 3 punktas neprieštarauja Konstitucijos 23 straipsniui, 31 straipsnio 1 daliai.

¹⁹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 12 d. nutartis byloje (Nr. 2K-245-1073/2018)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d., <https://eteismai.lt/byla/128710490754827/2K-245-1073/2018?word=2K-245-1073/2018>.

¹⁹⁹ Dovilė Murauskienė, „Baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą praturtėjimą: pradėta taikyti?“, iš *Lietuvos Teisė. Esminiai pokyčiai II dalis*, Vytautas Sinkevičius ir kt., (Mykolo Romerio universitetas, 2020), 108, [https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/17282/Lietuvos teis%c4%97 II dalis-108-115.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/17282/Lietuvos%20teis%C4%97%20II%20dalis-108-115.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

Pareiškėjas ginčija tokį teisinį reguliavimą, kad baudžiamojo proceso metu kaltininkas turi pagrįsti turto įsigijimo teisėtumą, kadangi jis įtvirtina asmens „kaltumo prezumpcija“. Tokiu būdu yra nesilaikoma *in dubio pro reo* principo, kuris reiškia, kad visos abejonės, kurių nepavyko pašalinti, turi būti vertinamos kaltinamojo naudai²⁰⁰. Šiai dienai dar nėra priimtos Konstitucinio Teismo nutarties, tačiau autorės nuomone, ji turėtų suformuoti teismų praktiką šiuo klausimu.

Remiantis išdėstytu, neteisėto praturtėjimo bylose, nėra perkeliama įrodinėjimo našta kaltinamajam, kadangi sprendžiant asmens kaltės klausimą, teismas nesiremia vien tik oficialiai gaunamų pajamų stoka. Įrodinėjimui taikomas daug platesnis duomenų surinkimas. Procesinės prievartos priemonės - laikino nuosavybės teisių apribojimo skyrimas įtariamajam/kaltinamajam, negali būti vertinamas kaip privertimas asmenį įrodyti savo nekaltumą, kadangi ši prievartos priemonė taikoma, esant pakankamam manymui, jog įtariamojo pajamos buvo gautos galimai neteisėtu būdu, o ne vien tik neginčijamiems įrodymams. Be to laikinas nuosavybės teisių apribojimas yra būtinas ateityje užtikrinant viešąjį interesą. Aiškinant BPK numatyto išplėstinio turto konfiskavimo 2 dalies 3 punkto atitikimą nekaltumo prezumpcijai, pastebimas teismų praktikos trūkumas šiuo klausimu. Vienintelė svarbi LAT nutartis pateikė siaurą paaiškinimą, jog kaltinamajai šaliai pateikus įrodymus, kad turtas yra konfiskuotinas, kaltinamasis turi galimybę įrodyti priešingai - jo teisėtą turto gavimo kilmę, todėl negali jis būti konfiskuojamas. Tikimasi, kad greitai metu Konstitucinis Teismas priims nutarimą dėl išplėstinio turto konfiskavimo, kuriame bus plačiau išaiškintas BPK 72³ straipsnio 2 dalies 3 punkto atitikimas nekaltumo prezumpcijai.

2.4 In dubio pro reo principo problematika

In dubio pro reo principas yra specifinė nekaltumo prezumpcijos principo dalis, kuri įpareigoja teismus, visas pagrįstas abejones ir neaiškumus, kai išnaudojus visas galimybes nepavyksta jų pašalinti, vertinti įtariamojo naudai. Kitaip tariant, neįrodytas asmens kaltumas, lygiagrečiai teisiškai prilygsta įrodytam asmens nekaltumui²⁰¹.

Teismų praktikoje nėra ribojamas sąrašas apie reiškinius, arba faktus, dėl kurių gali kilti abejonių, ir kurios turėtų būti vertinamos kaltinamojo naudai. Abejonės gali kilti dėl bet kurių bylos elementų: dėl faktinių nusikalstamos veikos aplinkybių buvimo, dėl teisinių veikos požymių buvimo, dėl sąlygų būtinų duomenų pripažinimui įrodymais, buvimo, dėl atskirų įrodymų

²⁰⁰ „Konstitucinis Teismas vertins Baudžiamojo kodekso nuostatų, susijusių su išplėstinio turto konfiskavimu, atitiktį Konstitucijai“, *supra note*, 16.

²⁰¹ Jurka ir kt., *supra note*, 10: 110.

patikimumo ir jų įrodomosios reikšmės, dėl įrodymų visumos pakankamumo nusikalstamą veiką padariusio asmens pripažinimui kaltu ir kitų nagrinėjant bylą sprendžiamų klausimų²⁰².

Svarbu pažymėti, kad šis principas gali būti taikomas tik tais atvejais, kai teismas pagrįstai konstatuoja, jog nėra jokių galimybių pašalinti abejonėms ir neaiškumams: „[...] teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad kaltinamojo naudai aiškinamos ne bet kokios abejonės ir ne bet kada, o tik tokios, kurių neįmanoma pašalinti, ir tik tada, kai, išnaudojus visas galimybes, nepavyksta jų pašalinti. Be to, teisėjų kolegijos vertinimu, abejonių pašalinimo būdas yra ne tik BPK nustatytų veiksmų, kuriais tikrinami byloje esantys įrodymai ar gaunami nauji duomenys, atlikimas, bet ir tinkamas, atliktas laikantis įstatyme nustatytų taisyklių, įrodymų vertinimas“²⁰³. Todėl *in dubio pro reo* principo požiūriu, problema gali kilti tuomet, kai teismų sprendimai, kuriais kaltinamasis pripažįstamas kaltu, nėra pakankamai motyvuoti.

EŽTT byloje *Ajdarić prieš Kroatiją*, teismas konstatavo, kad nacionaliniai teismai nepateikė jokių pastabų, dėl tam tikrų bylos aplinkybių. Tokiu atveju, tai gali turėti įtakos ne tik teismo nuosprendžio pagrįstumui, teisėtumui, bet ir nekaltumo prezumpcijai. *“Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta pirmiau, Teismas konstatuoja, kad šioje byloje nacionalinių teismų priimti sprendimai nebuvo tinkamai motyvuoti. Taigi akivaizdūs liudytojų parodymų neatitikimai, bei S. Š. sveikatos būklė nebuvo visiškai arba nepakankamai sprendžiami. Esant tokioms aplinkybėms, galima teigti, kad nacionalinių teismų sprendimai nepaisė pagrindinio baudžiamosios justicijos reikalavimo, kad kaltintojai turi įrodyti savo argumentus be pagrįstų abejonių, ir neatitiko vieno iš pagrindinių baudžiamosios teisės principų, t. y. in dubio pro reo“*²⁰⁴.

Pirmiausia, reikėtų atkreipti dėmesį, kad iš esmės šio principo taikymas bylos teisminiame nagrinėjime reiškia, kad turi būti kokybiškas BPK 20 straipsnio 5 dalies nuostatų taikymas, vertinant bylos duomenis. LAT praktikoje yra pažymima, kad pagal BPK 20 straipsnio 5 dalies nuostatas, esminiu pažeidimu gali būti pripažįstami tokie atvejai, kuomet kasacine tvarka apskųstame nuosprendyje, teismo išvados padarytos nesiėmus įmanomų priemonių, siekiant nustatyti visas bylai teisingai išspręsti reikšmingas aplinkybes. Be kita ko, esminiais pažeidimais gali būti laikomi ir tie atvejai, kuomet nebuvo įvertinti visi proceso metu surinkti bylai išspręsti reikšmingi įrodymai, arba juos vertinant padaryta klaidų dėl jų turinio, remtasis duomenimis, kurie neatitinka BPK 20 straipsnio 1 - 4 dalyse nustatytiems reikalavimams ir negalėjo būti pripažinti

²⁰² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 15 d. nutartis byloje (Nr. 2K-16-942/2022)“, liteko, žiūrėta 2023 m. vasario 19 d., <https://liteko.teismai.lt/viesaspresdimupaiska/tekstas.aspx?id=0cc9ff39-4829-453c-9636-d005604881d1>.

²⁰³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 30 d. nutartis byloje (Nr. 2K-30-689/2018)“, Lat., žiūrėta 2023 m. vasario 19 d., https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/03/lat-aktuali-praktika_sausis.pdf

²⁰⁴ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. birželio 4 d. sprendimas byloje *Ajdarić prieš Kroatiją* (Nr. 20883/09)“, Hudoc, žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-107989%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-107989%22]}).

įrodymais, bei priešingai, nepagrįstai įrodymais nepripažinti duomenys, kurie atitinka minėto straipsnio reikalavimus.²⁰⁵ Visi šie pažeidimai, tiesiogiai yra susiję su *in dubio pro reo* principu.

Grįžtant prie *in dubio pro reo* principo problematikos, LAT 2023 m. balandžio 6 d. nutartimi, panaikino apeliacinės instancijos teismo nuosprendį, kuriuo asmuo buvo pripažintas kaltu, ir paliko galioti pirmosios instancijos teismo išteisinamąjį nuosprendį. Tokią išvadą teisėjų kolegija padarė remdamasi tuo, kad kad apeliacinės instancijos teismas, nesilaikydamas BPK 20 straipsnio reikalavimų ir *in dubio pro reo* principo reikalavimų, netinkamai įvertino įrodymų visumą. Esminis aspektas šioje byloje buvo tas, kad aukštesnės instancijos teismas, nustatydamas byloje neištirtų aiškumų, jais rėmėsi grįsdamas nuteistojo kaltę. Kasacinis teismas pažymėjo, kad tokiu atveju, teismas turi pareigą tokius neaiškumus iširti, o ne jais remtis grindžiant nuteistojo kaltę. *„Iš skundžiamo nuosprendžio matyti, jog dyzelinius degalus kaip kyšį, o ne kaip paramą šventei apeliacinės instancijos teismas vertino remdamasis ne bylos duomenimis, o paties teismo iškeltomis abejonėmis, esą byloje nėra duomenų apie tai, kokias konkrečiai išlaidas organizuojant byloje aptariamą šventę patyrė S. D. ir A. Ž., kodėl jie turėjo patirti asmenines išlaidas, jei šventę organizavo savivaldybės administracija, ir kodėl jas turėjo kompensuoti ne savivaldybė, o UAB „L“, kodėl šventei organizuoti jie naudojo asmeniniu, o ne savivaldybei priklausančiu transportu“*²⁰⁶.

Analogiška situacija pastebima ir kitoje LAT nutartyje, kurioje teisėjų kolegija nusprendė panaikinti apeliacinės instancijos teismo apkaltinamąjį nuosprendį ir paliko galioti pirmosios instancijos teismo išteisinamąjį nuosprendį. Tokį sprendimą kasacinės instancijos teismas priėmė remdamasis tuo, kad apeliacinės instancijos teismas pažeidė BPK 20 straipsnio nuostatas ir *in dubio pro reo* principą. *„Todėl pirmosios instancijos teismas, įvertinęs E. K. parodymus, kad ji galėjo padaryti rankraštinius įrašus ir pasirašyti dokumentus per neatidumą, bei netiesioginių įrodymų visumą, tinkamai taikė in dubio pro reo principą, sprenddamas, kad byloje nėra įrodymų, neginčijamai patvirtinančių E. K. kaltę padarius nusikalstamą veiką. Tokią išvadą pagrindžia šios byloje nustatytos aplinkybės: [...] Teisėjų kolegija sprendžia, kad byloje išnaudotos visos galimybės pašalinti abejones dėl kasatorės tyčios padarant įrašus ir pasirašant dokumentus, todėl, vadovaujantis in dubio pro reo principu, nagrinėjamoje byloje negali būti priimtas apkaltinamasis nuosprendis“*²⁰⁷.

²⁰⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 3 d. nutartis byloje (Nr. 2K-74-976/2017)“, Inforex, žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d., <https://www.inforex.lt/tp/1470035>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. spalio 6 d. nutartis byloje (Nr. 2K-211-628/2022)“, inforex, žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d. <https://www.inforex.lt/tp/2110989>.

²⁰⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 6 d. nutartis byloje (Nr. 2K-111-976/2023)“, inforex, žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d. <https://www.inforex.lt/tp/2156147>.

²⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutartis byloje (Nr. 2K-227-976/2021)“, inforex, žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d. <https://www.inforex.lt/tp/2047478>.

Todėl svarbu pažymėti, kad toks teismo išvadų nuoseklumas, išsamumas ir pagrįstumas yra įgyvendinamas ne tik pripažįstant asmenį kaltu, tačiau ir jį išteisinant dėl pareiktų kaltinimų. Tokiais atvejais, kuomet teismas abejones aiškina kaltinamojo naudai, būtent iš teismo nuosprendžio turi matytis, kokiais argumentais remdamasis teismas, vienais įrodymais remiasi, o kitais - ne. „[...] šiuo atveju skundžiamas L. L. priimtas išteisinamasis teismo nuosprendis grindžiamas tik išskirtinai jį teisinančiais įrodymais, nepateikiant kitų įrodymų vertinimo“²⁰⁸.

Taigi, *in dubio pro reo* principas, kuris yra sudėtinė nekaltumo prezumpcijos dalis, besąlygiškai susijęs su BPK 20 straipsnyje nurodytomis nuostatomis. Baudžiamajame procese, teisingas šio principo taikymas negali egzistuoti be išsamiai byloje ištirtų įrodymų. Būtent dėl to, *in dubio pro reo* principo požiūriu, problema atsiranda, kuomet kaltinamasis pripažįstamas kaltu nepakankamai motyvuotu teismo sprendimu. Tokiu atveju toks pažeidimas gali tapti pačia blogiausia nekaltumo prezumpcijos pažeidimo pasekme - nekaltas asmuo, gali būti pripažintas kaltu.

Išanalizavus nekaltumo prezumpcijos sekmenis Lietuvos Teismų, EŽTT praktikos ir teisinės doktrinos kontekste, galima išskirti pagrindinius, šio principo probleminius aspektus: žiniasklaida informuodama visuomenę apie rezonansines bylas, informaciją pateikia pežeisdama nekaltumo prezumpciją, tačiau teismų praktikoje, toks informacijos pateikimas nėra laikomas pažeidimu, kol tai nepadaro įtakos teisėjui, rezonansinėje byloje priimant sprendimą; visuomenės reakcija apie rezonansines bylas socialiniuose tinkluose yra nesuderinama su nekaltumo prezumpcija, tačiau teismų praktikoje, nėra sprendžiamas klausimas, dėl galimybės viešajai opinijai pažeisti nekaltumo prezumpciją; BK nuostatos įtvirtina, kad nuo baudžiamosios atsakomybės atleisti galima tik nusikalstamą veiką padariusį asmenį, tačiau teismai atleisdami asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, nuosprendyje negali konstatuoti asmens kaltės padarius nusikalstamą veiką; teismui priėmus nuosprendį nutraukti bylą suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui, kyla rizika pažeisti nekaltumo prezumpciją, kadangi nuosprendyje turi būti pasisakyta dėl asmens nusiklastamos veikos padarymo, tačiau negali būti kontstauojama jo kaltė; bendrininkų atskirtose bylose, priimant apkaltinamąjį nuosprendį, taip pat turi būti laikomasi nustatytų taisyklių, kadangi nuosprendyje, negali būti konstatuojama byloje neteisiamo asmens kaltė; be kita ko, bendrininkų atskirtose bylose, priimant nuosprendį negalima remtis vien tik tais faktais, kurie buvo pripažinti įrodymais, byloje, kurioje buvo kaltinami bendrininkai, tačiau įrodymai, turi būti vertinami jau bendrininkų byloje ištirtų įrodymų kontekste; taikant procesinę prievartos priemonę - suėmimą, turi būti atibojamas „pagrįstas įtarimas“ kaip kriterijus taikyti šią priemonę, nuo asmens pripažinimo kaltu; išplėstinio turto konfiskavimo

²⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 23 d. nutartis byloje (Nr. 2K-7-495/2023)“, infolex, žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d. <https://www.infolex.lt/tp/2145277>.

sąlyga, jog kaltinamasis negalėjo pagrįsti įsigyto turto teisėtumo, gali būti vertinamas kaip įrodinėjimo naštos perkėlimas besiginančiai šaliai; teismo priimtas nepakankamai motyvuotas apkaltinamasis nuosprendis, gali reikšti, kad teismas neišnaudojo visų galimybių pašalinti byloje esančias abejones, taip pažeidžiant in dubio pro reo principą.

IŠVADOS

1. Nekaltumo prezumpcijos sampratą siaurąją prasme galima paaiškinti taip – kiekvienas asmuo yra laikomas nekaltu, kol jo kaltumas nėra įrodytas teismo nuosprendžiu. Tačiau nekaltumo prezumpcijos samprata plačiąją prasme, atsispindi jos turinyje - nekaltumo prezumpcija yra baudžiamojo proceso principų sistemos dalis, kuri užtikrina, kad asmens kaltumas būtų pripažįstamas tik teismo įsiteisėjusiu nuosprendžiu, kuriame būtų išdėstytos įrodymais pagrįstos išvados, gaunamos tik išsamiai ištyrus ir išnagrinėjus baudžiamąją bylą. Nekaltumo prezumpcija užtikrina, kad procesinės prievartos priemonės nebūtų traktuojamos kaip bausmė, kad įrodinėjimo pareiga nebūtų perkeliama įtariamajam. Iki nuosprendžio priėmimo nekaltumo prezumpcija neleidžia procesiniuose dokumentuose dėstyti formuluotes apie įrodytą įtariamojo kaltumą, o valstybės institucijoms, pareigūnams ir viešiesiems asmenims viešai įvardinti įtariamąjį ar kaltinamąjį nusikaltėliu. Nekaltumo prezumpcija įpareigoja teismus, remtis įtariamojo (kaltinamojo) prisipažinimu priimant apkaltinamąjį nuosprendį, tik jei toks prisipažinimas grindžiamas byloje surinktais įrodymais bei visas pagrįstas abejones vertinti kaltinamojo naudai.

1.1. Kadangi nekaltumo prezumpcija įtvirtinta svarbiausių asmens apsaugą užtikrinančių Tarptautinių teisės aktų mastu, nekaltumo prezumpcijos reikšmė baudžiamajame procese yra užtikrinti asmens garbę ir orumą, garantuoti žmogaus teises ir laisves.

2. Išanalizavus nekaltumo prezumpcijos sekmenį, jog asmuo gali būti laikomas kaltu tik įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui, pastebima, kad asmens kaltė gali būti pripažįstama tik baudžiamajame procese. Kituose procese priimti teismo nuosprendžiai, kuriuose kontatuojama, jog asmuo nevykdė įsipareigojimų arba tarnybinių patikrinimų sprendimai, kuriuose nustatomi netinkami pareigūnų veiksmai, negali būti laikomi pripažinimais, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką.

2.1. Atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, teismas pasisako apie asmens padarytą nusikalstamą veiką, tačiau nekonstatuoja asmens kaltės. Tokiu atveju susidaro situacija, jog nekalto asmens atžvilgiu, yra sprendžiamas baudžiamosios atsakomybės klausimas.

2.2. Nutraukiant bylą suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui, teismas nuosprendyje negali pasisakyti apie asmens kaltę padarius nusikalstamą veiką, tačiau turi konstatuoti faktą, kad asmuo nusikalstamos veikos padarymu buvo kaltinamas pagrįstai. Formuluojant tokį nuosprendį, padidėja rizika pažeisti nekaltumo prezumpciją.

2.3 Teismų praktikoje, byloje neteisiamų, mirusių, nenustatytų asmenų atžvilgiu inkriminuojamas bendrininkavimas su kaltinamuoju asmeniu, nekaltumo prezumpcijos nepažeis, jeigu teismas formuodamas nuosprendį, laikysis svarbių kriterijų: nuosprendyje negali būti įvardintos bendrininkų pavardės, nuosprendyje turi būti išdėstyti tik tie faktai, kurie reikalingi byloje kaltinančio asmens teisinei atsakomybei įvertinti, tačiau formuoti tokius faktus, neperžengiant „įtarimo būklės“ aprašymo t.y. nekonstatavus asmens kaltės padarius nusikalstamą veiką.

2.4. Pats faktas, kad bendrininkai atsako tik už vykdytojo padarytas nusikalstamas veikas, nesudaro pagrindo atleisti kurstytojus, padėjėjus ir organizatorius nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu vykdytojas yra miręs ar nenustatytas ir jo atžvilgiu nėra priimto apkaltinamojo nuosprendžio. Tokiu atveju teismas konstatuodamas faktines veikos aplinkybes ir aprašant vykdytojo veiksmus, neturi peržengti „įtarimo būklės“ aprašymo.

2.5. Teismas priimdamas nuosprendį, negali remtis vien tik tais faktais, kurie buvo pripažinti įrodymais bendrininko išskirtoje byloje, priešingu atveju bus pažeista ne tik nekaltumo prezumpcija, bet ir asmens teisė į gynybą. Kiekvienoje bendrininkų išskirtoje byloje, teismas privalo iš naujo tirti įrodymus, tačiau vertinant juos bendrininkų byloje ištirtų įrodymų kontekste, tokiu būdu užtikrinant teismo priimtų sprendimų pagrįstumą.

2.6. Žiniasklaida nesilaikydama nekaltumo prezumpcijos, neįsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui, antraštėse įvardija asmenį kaltu. Teismų praktikoje tai nėra laikoma nekaltumo prezumpcijos pažeidimu, kadangi tokie žiniasklaidos pasisakymai neturėjo įtakos teisėjų nešališkumui. Tačiau žiniasklaidos pagrindu formuojasi ir viešoji opinija, ko pasekoje socialiniuose tinkluose visuomenė išreiškia savo nuomonę apie įtariamąjį kaip apie nusikaltėlį. Nors tai akivaizdžiai nedera su nekaltumo prezumpcija, tačiau jos pažeidimas galėtų būti kontsttuotas nustačius objektyvius požymius, kad tokie žmonių pasisakymai turėjo įtakos teisėjo nešališkumui nagrinėjant bylą ir priimant sprendimą.

3. Išanalizavus nekaltumo prezumpcijos sekmenį, jog procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos itin pamatuotai, ir nei viena iš jų negali būti traktuojama kaip bausmė, arba turėti bausmės elementų, nustatyta, kad BPK numatyti suėmimo taikymo pagrindai neperžengia nekaltumo prezumpcijos ribų. BPK 121 straipsnio 2 dalyje numatyta procesinių prievartos priemonių taikymo sąlyga - manymas, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, yra tiesiog kriterijus į kurį reikia atsižvelgti skiriant kardomąsias priemones ir nėra prilyginamas asmens kaltės pripažinimui nuosprendyje.

3.1. BPK 122 straipsnio 1 dalies 3 punkte nurodyta suėmimo taikymui skirta sąlyga-pagristas manymas, kad asmuo darys naujus nusikaltimus, kyla atsižvelgiant ir įvertinus byloje

esančius faktus: 1) asmens neišnykusį teistumą; 2) pakartotiną nusikalstamų veikų darymą; 3) švelnesnių kardomųjų priemonių pažeidimus; 4) nusikalstamų veikų, kurios nukreiptos siekiant gauti finansinės naudos darymą; 5) neturėjimą legalaus pragyvenimo šaltinio. Todėl pagrįstas manymas, kad asmuo darys naujas nusikalstamas veikas negali būti traktuojamas kaip išankstinis teismo nusistatymas dėl asmens kaltumo, kuris pažeidžia nekaltumo prezumpciją.

4. Išanalizavus *onus probandi* problemą, taikant išplėstinį turto konfiskavimą, kaip vieną iš baudžiamojo poveikio priemonių, darytina išvada, kad nėra suformuota pakankama Teismų praktika, aiškinant išplėstinio turto konfiskavimo taikymo sąlygą, jog kaltinamasis baudžiamojo proceso metu nepagrindžia savo konfiskuotino turto įsigijo teisėtumo.

4.1. Įtariamajam skiriamas laikinas nuosavybės teisės apribojimas neteisėto praturtėjimo (BK 189¹ straipsnis) byloje, gali būti taikomas įtariamajam, ir jos taikymui nereikalaujama turėti neginčijamų įrodymų, pakanka tik manymo, kad įtariamąjo pajamos buvo gautos galimai neteisėtu būdu.

5. *In dubio pro reo* principas, kuris yra sudėtinė nekaltumo prezumpcijos dalis, neatsiejamai susijęs su BPK 20 straipsnyje nurodytomis nuostatomis. Būtent dėl to, *in dubio pro reo* principo požiūriu, problema atsiranda, kuomet kaltinamasis pripažįstamas kaltu nepakankamai motyvuotu teismo sprendimu, kadangi tai gali reikšti, kad teismas neišnaudojo visų galimybių pagrįsti byloje esančias abejones, kurios turi būti vertinamos įtariamąjo naudai.

PASIŪLYMAI

1. Atsižvelgiant į tai, kad žiniasklaida ne visada laikosi nekaltumo prezumpcijos principo, kuris įtvirtintas žiniasklaidos veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose (Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnio 3 dalyje, Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodekso 31 straipsnyje), siūlytina, žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai, atkreipti dėmesį apie rezonansines bylas publikuojamus straipsnius, ir fiksuoti profesinės etikos pažeidimus, apie juos informuojant visuomenę.

2. Kadangi Baudžiamojo proceso kodekso 121 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta sąlyga „manymas, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką“, Europos žmogaus teisių Konvencijoje yra įvardijama kaip „pagrįstas įtarimas“, o ši sąvoka yra naudojama ir Lietuvos teismų praktikoje, siūloma pakeisti Baudžiamojo proceso kodekso 121 straipsnį nauja 2 dalimi, nurodant: „2. Kardamosios priemonės gali būti skiriamos tik tuo atveju, kai yra pakankamai duomenų, leidžiančių pagrįstai įtarti, kad įtariamasis padarė nusikalstamą veiką. Kai kardamosios priemonės skyrimo klausimą sprendžia ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas, iki teismo posėdžio asmuo, kuriam skiriama kardomoji priemonė, ir jo gynėjas turi teisę susipažinti su visa prokuroro pateikta medžiaga, kuria grindžiamas pareiškimas dėl kardamosios priemonės skyrimo“.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016-343 „dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo““. Eur-lex.europa. Žiūrėta 2021 m. balandžio 3 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0343>.
2. „Europos sąjungos pagrindinių teisių chartija“. Eur-lex.europa. Žiūrėta 2021 m. kovo 30 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=GA>.
3. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“. LRS. Žiūrėta 2021 m. kovo 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.
4. „Jungtinių tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą“. LRS. Žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.166679>.
5. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. balandžio 28 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555>.
6. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. kovo 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr>.
7. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“. Suvestinė redakcija nuo 2018-01-01 iki 2018-06-30. LRS. Žiūrėta 2023 m. vasario 9 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/mzDDKxsOMb>.
8. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 21, 22, 44, 188, 189, 272 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. sausio 9 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/644f92e07f8311e89188e16a6495e98c>.
9. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3, 233, 235, 254, 303, 305, 307, 309, 327, 331, 387, 444 ir 451 straipsnių pakeitimo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. balandžio 29 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/82ba8680cad011e782d4fd2c44cc67af?jfwid=2r1mjc5c>.

10. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. balandžio 6 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>.
11. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. LRS. Žiūrėta 2021 m. kovo 30 d. <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
12. „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. balandžio 8 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.210318/asr>.
13. „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. vasario 23 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.280580>.
14. „Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas“. Etikoskomisija. Žiūrėta 2023 m. vasario 23 d. <https://www.etikoskomisija.lt/teisine-informacija/etikos-kodeksai/item/215-visuomenes-informavimo-etikos-kodeksas>.
15. „Tarybos pamatinis sprendimas 2005/214/TVR „dėl abipusio pripažinimo principo taikymo finansinėms baudoms““. Lex.europa. Žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32005F0214>.

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

1. „Kauno apygardos Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutartis byloje (Nr. 1S-55-593/2019)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 27 d. <https://eteismai.lt/byla/183572239593882/1S-55-593/2019>.
2. „Kauno apygardos Teismo 2019 m. birželio 7 d. nutartis byloje (Nr. 1s-436-493/2019)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 27 d. <https://e-teismai.lt/byla/260415895883458/1s-436-493/2019>.
3. „Kauno apygardos Teismo 2020 m. rugpjūčio 5 d. nutartis byloje (Nr. 1S-589-919/2020)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 27 d. <https://eteismai.lt/byla/264924793190671/1S-589-919/2020>.
4. „Klaipėdos apygardos Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis byloje (Nr. 1K-103-113/2007)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 29 d. <https://eteismai.lt/byla/217357692566289/1K-103-113/2007?word=1K-103-113/2007>.
5. „Klaipėdos apygardos Teismo 2018 m. gruodžio 27 d. nutartis byloje (Nr.1S-136-462/2018)“. Eteismai. Žiūrėta. 2023 m. kovo 29 d. <https://eteismai.lt/byla/267258244029605/1S-136-462/2018?word=1S-136-462/2018>.

6. „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2015 m. kovo 27 d. nutartis byloje (Nr. 1A-248-518/2015)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 6 d. <https://eteismai.lt/byla/134574411164275/1A-248-518/2015>.
7. „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2011 m. kovo 4 d. nutartis byloje (Nr. 1S-55/2011)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 28 d. <https://eteismai.lt/byla/198829903178244/1S-55/2011?word=1S-55/2011>.
8. „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nuosprendis byloje (Nr. 1A-377/2011)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d. <https://eteismai.lt/byla/117949652391319/1A-377/2011>.
9. „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2016 m. lapkričio 21 d. nuosprendis byloje (Nr. 1A-582-453/2016)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d. <https://eteismai.lt/byla/255439995274919/1A-582-453/2016>.
10. „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2017 m. kovo 6 d. nuosprendis byloje (Nr. 1A-229-197/2017)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 6 d. <https://eteismai.lt/byla/215062482284516/1A-229-197/2017>.
11. „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2017 m. gegužės 17 d. nutartis byloje (Nr. 1S-152-177/2017)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://eteismai.lt/byla/184002789714921/1S-152-177/2017?word=1S-152-177/2017>.
12. „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis byloje (Nr. 1S-311-616/2018)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://eteismai.lt/byla/73081157178432/1S-311-616/2018?word=1S-311-616/2018>.
13. „Lietuvos Apeliacinio Teismo 2022 m. gegužės 4 d. nuosprendis byloje (Nr. 1A-157-1020/2022)“. Liteko. Žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d. <https://liteko.teismai.lt/viesaspredimupaiska/tekstas.aspx?id=f16b8379-e1b1-4707-8c5c-6b2b6f4eeda1>.
14. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 3 d. nutarimas Nr.3 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. balandžio 28 d. <https://www.infolex.lt/tp/35537>.
15. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 11 d. nutartis byloje (Nr. 2K-2/2005)“. Teisės gidas. Žiūrėta 2023 m. kovo 1 d. <https://www.teisesgidas.lt/modules/paiska/lat.php?id=27659>.
16. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 15 d. nutartis byloje (Nr. 2K-586/2005)“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d. <https://www.infolex.lt/tp/56356>.

17. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 16 d. nutartis byloje (Nr. 2K-337/2008)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. vasario 23 d. <https://eteismai.lt/byla/176356053472284/2K-337/2008>.
18. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 6 d. nutartis byloje (Nr. 2K-P-9/2009)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. vasario 28 d., <https://eteismai.lt/byla/102633777178686/2K-P-9/2009>.
19. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 26 d. nutartis byloje (Nr. 2K-190/2011)“. Eteismai. Žiūrėta 2021 m. kovo 1 d. <https://eteismai.lt/byla/55707004275237/2K-190/2011>
20. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 17 d. nutartis byloje (Nr. 2K-217/2011)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. vasario 25 d. <https://eteismai.lt/byla/275006044117848/2K-217/2011>.
21. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 4 d. nutartis byloje (Nr. 2K-619/2012)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 27 d. <https://eteismai.lt/byla/59085397860016/2K-619/2012>.
22. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 18 d. nutartis byloje (Nr. 2K-44/2014)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d. <https://eteismai.lt/byla/13652818612684/2K-44/2014>.
23. „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. birželio 17 d. nutartis byloje (Nr. 2K-325/2014)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d. <https://eteismai.lt/byla/52806956978641/2K-325/2014>.
24. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 2 d. nutartis byloje (Nr. 2K-520/2014)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 2 d. <https://eteismai.lt/byla/262485650015873/2K-520/2014>.
25. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 9 d. nutartis byloje (Nr. 2K-274-511/2015)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 31 d. <https://eteismai.lt/byla/137962905912755/2K-274-511/2015?word=2K-274-511/2015>;
26. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 19 d. nutartis byloje (Nr. 3K-3-395-469/2015)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 25 d. <https://eteismai.lt/byla/251376736998263/3K-3-395-469/2015>.
27. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 19 d. nutartis byloje (Nr. 2K-111-677/2016)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 31 d. <https://eteismai.lt/byla/196733699532392/2K-111-677/2016?word=2K-111-677/2016>.

28. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 14 d. nutartis byloje (Nr. 2K-217-511/2016)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. vasario 27 d. <https://eteismai.lt/byla/181391812750982/2K-217-511/2016>.
29. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 3 d. nutartis byloje (Nr. 2K-74-976/2017)“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d. <https://www.infolex.lt/tp/1470035>.
30. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 30 d. nutartis byloje (Nr. 2K-180-976/2017)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d. <https://eteismai.lt/byla/84869250938500/2K-180-976/2017>.
31. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 30 d. nutartis byloje (Nr. 2K-30-689/2018)“. LAT. Žiūrėta 2023 m. vasario 19 d. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/03/lat-aktuali-praktika_sausis.pdf
32. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 29 d. nutartys byloje (Nr. E3K-3-124-403/2018)“, Eteismai, žiūrėta 2023 m. kovo 25 d., <https://eteismai.lt/byla/264568491157976/e3K-3-124-403/2018>.
33. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 24 d. nutartis byloje (Nr. 2K-7-70-895/2018)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 2 d. <https://eteismai.lt/byla/44116959278655/2K-7-70-895/2018>.
34. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 12 d. nutartis byloje (Nr. 2K-245-1073/2018)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://eteismai.lt/byla/128710490754827/2K-245-1073/2018?word=2K-245-1073/2018>.
35. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 8 d. nutartis byloje (Nr. 2K-56-788/2019)“. Liteko. Žiūrėta 2023 m. balandžio 2 d. <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaijeska/tekstas.aspx?id=ed06abd1-6489-47fe-9ca9-945ed7e1c30e>.
36. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 29 d. nutartis byloje (Nr. 2K-87-719/2019)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 31 d. <https://eteismai.lt/byla/88971490499393/2K-87-719/2019>.
37. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 9 d. nutartis byloje (Nr. 2K-172-788/2019)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d. <https://eteismai.lt/byla/24289491744347/2K-172-788/2019?word=2k-92/2005>.
38. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutartis byloje (Nr. E3K-3-353-313/2019)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 26 d. <https://eteismai.lt/byla/78229874429521/e3K-3-353-313/2019>.

39. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 9 d. nutartis byloje (Nr. 2K-147-697/2020)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 31 d. <https://eteismai.lt/byla/37407406773011/2K-147-697/2020>.
40. „Lietuvos Aukščiausio Teismo 2020 m. liepos 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje (Nr. 2K-174-511/2020)“. LAT. Žiūrėta 2023 m. kovo 1 d. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2020/09/lat_aktuali_praktika_liepa-rugpjutis_2020.pdf.
41. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 26 d. nutartis byloje (Nr. 2K-236-648/2020)“. LAT. žiūrėta 2023 m. vasario 20 d. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2020/12/lat_aktuali_praktika_lapkritis_2020.pdf.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutartis byloje (Nr. 2K-227-976/2021)“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d. <https://www.infolex.lt/tp/2047478>.
43. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 15 d. nutartis byloje (Nr. 2K-16-942/2022)“. Liteko. Žiūrėta 2023 m. vasario 19 d. <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0cc9ff39-4829-453c-9636-d005604881d1>.
44. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. spalio 6 d. nutartis byloje (Nr. 2K-211-628/2022)“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d. <https://www.infolex.lt/tp/2110989>.
45. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 6 d. nutartis byloje (Nr. 2K-249-942/2022)“. LAT. Žiūrėta 2023 m. vasario 20 d. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2023/01/lat_aktuali_praktika_gruodis_2022.pdf.
46. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 22 d. nutartis byloje (Nr. 2K-257-697/2022)“. LAT. Žiūrėta 2023 m. vasario 20 d. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2023/01/lat_aktuali_praktika_gruodis_2022.pdf.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 23 d. nutartis byloje (Nr. 2K-7-495/2023)“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d. <https://www.infolex.lt/tp/2145277>.
48. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 7 d. nutartis byloje (Nr. 2K-47-697/2023)“. Liteko. Žiūrėta 2023 m. balandžio 2 d. <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4978ddc9-431a-4d97-ae50-e063ce90093f>.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 6 d. nutartis byloje (Nr. 2K-111-976/2023)“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d. <https://www.infolex.lt/tp/2156147>.
50. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas byloje (Nr. 10/04-12/04-18/04)“. LRKT. Žiūrėta 2023 m. sausio 10 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta539/content>.

51. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas byloje (Nr. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04)“. LRKT. Žiūrėta 2023 m. vasario 15 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta277/content>.
52. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. liepos 7 d. nutarimas byloje (Nr. 22/2008-31/2008-9/2010-35/2010)“. LRKT. Žiūrėta 2023 m. vasario 3 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta154/content>.
53. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27d., nutarimas byloje (Nr. 3/2015-13/2015-15/2015)“. LRKT. Žiūrėta 2023 m. balandžio 26 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1619/content>.
54. „Lietuvos Respubliko Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas byloje (Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016)“. LRKT. Žiūrėta 2023 m. kovo 9 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1679/content>.
55. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarimas byloje (Nr. 11/2017-5/2018)“. LRKT. Žiūrėta 2023 m. vasario 7 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1927/content>.
56. „Vilniaus apygardos Teismo 2007 m. rugpjūčio 5 d. nutartis byloje (Nr. 1S-369-209-2007)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 29 d. <https://eteismai.lt/byla/276721376816663/1S-369-209-2007?word=1S-369-209-2007>.
57. „Vilniaus apygardos Teismo 2019 m. spalio 23 d. nutartis byloje (Nr. 1S-363-574/2019)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 29 d. <https://eteismai.lt/byla/38401612797619/1S-363-574/2019?word=1S-363-574/2019>.
58. „Vilniaus apygardos Teismo 2020 m. vasario 25 d. nutartis byloje (Nr. 1S-64-574/2020)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 28 d. <https://eteismai.lt/byla/212142159580657/1S-64-574/2020?word=network%20solutions%20llc>.
59. „Vilniaus apygardos Teismo 2020 m. rugpjūčio 26 d. nutartis byloje (Nr. 1S-214-891/2020)“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. kovo 28 d. <https://eteismai.lt/byla/27041352226993/1S-214-891/2020>.
60. „Vilniaus Apygardos Teismo 2023 m. kovo 7 d. nuosprendis, byloje (Nr. 1A-74-312/2023), infolex, žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d., <https://www.infolex.lt/tp/2148241>.
61. „2009 m. birželio 25 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga“. LAT. Žiūrėta 2023 m. kovo 12 d. <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/baudziamuju-bylu-apzvalgos/68>.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

1. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. kovo 27 d. sprendimas byloje Fox, Campbell ir Hartley prieš Didžiąją Britaniją (Nr. 12383/86)“. Žiūrėta 2023 m. kovo 6 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57722%22%5D%7D>.
2. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1992 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas byloje Tomasi prieš Prancūziją (Nr. 12850/87)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. kovo 5 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57796%22%5D%7D>.
3. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1995 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Allenet De Ribemont prieš Prancūziją (Nr. 15175/89)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57914%22%5D%7D>.
4. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. vasario 8 d. sprendimas byloje John Murray prieš Didžiąją Britaniją (Nr. 18731/91)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. kovo 8 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57980%22%5D%7D>.
5. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. balandžio 6 d. sprendimas byloje Labita prieš Italiją (Nr. 26772/95)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. kovo 6 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58559%22%5D%7D>.
6. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. kovo 20 d. sprendimas byloje Telfner prieš Austriją (Nr. 33501/96)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. vasario 10 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59347%22%5D%7D>.
7. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. liepos 26 d. sprendimas byloje Ilijkov prieš Bulgariją (Nr. 33977/96)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. kovo 4 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59613%22%5D%7D>.
8. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. kovo 26 d. sprendimas byloje Butkevičius prieš Lietuvą (Nr. 48297/99)“. LRV. Žiūrėta 2023 m. sausio 10 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/BUTKEVICIUS_2002_sprendimas.pdf.
9. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. liepos 24 d. sprendimas byloje Smirnova prieš Rusiją (Nr. 48183/99)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. kovo 4 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-61262%22%5D%7D>.
10. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. gegužės 4 d. sprendimas byloje Ambruszkiewicz prieš Lenkiją (Nr. 38797/03)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. kovo 4 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-75344%22%5D%7D>.

11. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. birželio 27 d. sprendimas byloje Kuvikas prieš Lietuvą (Nr. 21837/02)“. LRV. Žiūrėta 2023 m. vasario 21 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/KUVIKAS_2006_sprendimas.pdf.
12. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. liepos 17 d. sprendimas byloje Gečas prieš Lietuvą (Nr. 418/04)“. LRV. Žiūrėta 2023 m. vasario 21 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/GECAS_2007_sprendimas.pdf.
13. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. balandžio 14 d. sprendimas byloje Didu prieš Rumuniją (Nr. 34814/02)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. vasario 21 d. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-92175%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-92175%22]}).
14. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. lapkričio 24 d. sprendimas byloje Shannov prieš Latviją (Nr. 32214/03)“. Stradalex. Žiūrėta 2023 m. kovo 7 d. https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_71092-01.
15. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 18 d. sprendimas byloje Mustafa Kamal Mustafa (Abu Hamza) prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 31411/07)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. vasario 24 d., [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-103112%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-103112%22]}).
16. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. gruodžio 20 d., sprendimas byloje G.C.P. prieš Rumuniją (Nr. 20899/03)“. Fra.europa. Žiūrėta 2023 m. vasario 24 d. <https://fra.europa.eu/en/databases/criminal-detention/taxonomy/term/70>.
17. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. sausio 10 d. sprendimas byloje Vulakh iki kt., prieš Rusiją (Nr. 33468/03)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. kovo 2 d. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-108500%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-108500%22]}).
18. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. birželio 4 d. sprendimas byloje Ajdarić prieš Kroatiją (Nr. 20883/09)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-107989%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-107989%22]}).
19. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. birželio 20 d. sprendimas byloje Lavrechov prieš Čekiją (Nr. 57404/08. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. kovo 8 d. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-120969%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-120969%22]}).
20. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. rugpjūčio 30 d. sprendimas byloje Mircea Dumitrescu prieš Rumuniją (Nr. 14609/10)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. vasario 27 d. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-158626%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-158626%22]}).
21. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. vasario 27 d. sprendimas byloje Karaman prieš Vokietiją (Nr. 17103/10)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. kovo 11 d. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-141197%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-141197%22]}).

22. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. vasario 23 d. sprendimas byloje Navalnyy ir Ofitserov prieš Rusiją (Nr. 46632/13 ir 28671/14)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. sausio 8 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-161060%22%5D%7D>.
23. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. kovo 17 d. sprendimas byloje Rasul Jafarov v Azerbaidžanas (Nr. 69981/14)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. kovo 7 d. <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-161416%22%5D%7D>.
24. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. sausio 24 d. sprendimas byloje Paulikas prieš Lietuvą (Nr. 57435/09)“. LRV. Žiūrėta 2023 m. vasario 21 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/PAULIKAS_2017_judgment.pdf.
25. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. gegužės 2 d. sprendimas byloje Lisovskij prieš Lietuvą (Nr. 36249/14)“. LRV. Žiūrėta 2021 m. gegužės 15 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/LISOVSKIJ_2017_sprendimas.pdf.
26. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. spalio 31 d. sprendimas byloje Bauras prieš Lietuvą (Nr. 56795/13)“. LRV. Žiūrėta 2023 m. sausio 8 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/BAURAS_2017_judgment.pdf.
27. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. lapkričio 28 d. sprendimas byloje Merabishvili prieš Gruziją (Nr. 72508/13)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. kovo 8 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-178753%22%5D%7D>.
28. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. gegužės 29 d. sprendimas byloje Ilgar Mammadov prieš Azerbaidžaną (Nr. 15172/13)“. Hudoc. Žiūrėta 2023 m. kovo 6 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-193543%22%5D%7D>.
29. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. lapkričio 10 d. sprendimas byloje Leonienė prieš Lietuvą (Nr. 61264/17)“. LRV. Žiūrėta 2021 m. gegužės 15 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/LEONIEN%C4%96_2020_sprendimas.pdf.

Specialioji literatūra:

1. „Adams’ Argument for the Defense: 3–4 December 1770“. National Archives. Žiūrėta 2023 m. vasario 4 d. <https://founders.archives.gov/documents/Adams/05-03-02-0001-0004-0016#LJA03d031n1>.
2. Aduvavičiūtė, Meda, Monika Frėjutė-Rakauskienė, Erika Leonaitė ir Kristina Šliavaitė. „Presumption of Innocence: procedural rights in criminal proceedings. Social fieldwork research (franet)“. *European Union agency for fundamental rights*. 2020. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/lithuania-2021-country-research-presumption-innocence_en.pdf.

3. „Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 20, 21, 22, 188 ir 189 straipsnių pakeitimo ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto“. LRS. Žiūrėta 2023 m. vasario 9 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=qjs00f6og&documentId=e32e8f900fca11e88a05839ea3846d8e&category=TAK>.
4. Ažubalytė, Rima. „Duomenų, gautų slapto tyrimo priemonėmis, leistinumai“. Iš *Lietuvos teisės 2018 esminiai pokyčiai*. Vytautas Sinkevičius, Toma Birmontienė, Jolita Miliuvienė, Gintautas Vilkelis, Andrejus Novikovas, Eglė Bilevičiūtė, Jonas Juškevičius, Jurgita Stirblienė, Natalija Kaminskienė, Agnė Tvaronavičienė, Salvija Kavalnė, Paulius Pakutinskas, Ažuola Čekanaivičius, Tomas Girdenis, Renata Marcinauskaitė, Raimundas Jurka, Rima Ažubalytė, Justinas Žilinskas, Danutė Jočienė, Saulius Katuoka, Arnas Liauksminas, Loreta Šaltinytė, 47-50. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019.
5. Bučiūnas, Gediminas, Edita Gruodytė ir Marijus Šalčius. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2017.
6. Baranskaitė, Agnė. „Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos“. *Jurisprudencija. Mokslo darbai* 11, 113 (2008): 66-71. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11978/1745-3466-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
7. Bliuvas Mindaugas. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl neteisėto praturtėjimo - ko galime tikėtis?“. Cobalt. Žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d. <https://www.cobalt.legal/lt/naujienos-ir-renginiai/lietuvos-respublikos-konstitucinio-teismo-nutarimas-del-neteiseto-praturtejimo-ko-galime-tiketis>.
8. Diaz, Aaron. „Restoring the presumption on innocent: protecting a defendant’s right to a fair trial by closing the door on 404(B) evidence“. *St. Mary's Law Journal* 51, 4, (2019): 1002-1012. <https://web-s-ebsohost-com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=10&sid=fa749fb0-0e8f-4411-92ee-4b928d638db6%40redis>.
9. Gaidelytė, Dovilė. „Probleminiai nekaltumo prezumpcijos aspektai įrodinėjant jauno pilnamečio nepakankamą socialinę brandą“. *Socialinių mokslų studijos* 5, 3 (2013): 945-969. [file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/%23%23common.file.namingPattern%23%23%20\(31\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/%23%23common.file.namingPattern%23%23%20(31).pdf).

10. Goda, Gintaras. „Baudžiamojo proceso principai“, iš *Baudžiamojo proceso teisė*, Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, 45-68. Vilnius: Valstybės įmonė registru centras, 2011.
11. Goda, Gintaras. „Poligrafas (melo detektorius) kaip įrodinėjimo priemonė baudžiamajame procese“. *Teisė* 76 (2010): 35-45. <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367172965112/J.04~2010~1367172965112.pdf>.
12. Goda, Gintaras. „Nekaltumo prezumpcija: įtvirtinimas Lietuvos teisėje ir kai kurie turinio aspektai“. *Teisė* 44 (2002): 42-53. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367185660745/J.04~2002~1367185660745.pdf>.
13. Goda, Gintaras. „Nekaltumo prezumpcijos principo reikšmė suėjus baudžiamosios atsakomybės taikymo senačiai“. *Teisė* 107 (2018): 24-34. [file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/11679-Article%20Text-13896-1-10-20180702%20\(13\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/11679-Article%20Text-13896-1-10-20180702%20(13).pdf).
14. Gutauskas, Aurelijus. „Nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, kvalifikavimo ypatumai teismų praktikoje“. *Jurisprudencija* 20, 2 (2013): 775-786. <979-1841-3-PB.pdf> (mruni.eu).
15. Hamer, David. „A Dynamic Reconstruction of the Presumption of Innocence“. *Oxford Journal of Legal Studies* 31, 2 (2011): 417-435. https://www.researchgate.net/profile/David-Hamer-2/publication/259886389_A_Dynamic_Reconstruction_of_the_Presumption_of_Innocence/links/58eab9260f7e9b978f840be0/A-Dynamic-Reconstruction-of-the-Presumption-of-Innocence.pdf/.
16. Jovaišas, Karolis. „Kaltės įrodinėjimas baudžiamajame procese: problemos ir paradoksai“. *Teisė* 82 (2012): 225-237. <https://www.journals.vu.lt/teise/article/view/128/96>.
17. Jurka, Raimundas, Rima Ažubalytė, Marina Gušauskienė ir Artūras Panomariovas. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009.
18. Kavoliūnaitė, Eglė. „Turto konfiskavimas: reguliavimo tikslai ir teisinės prielaidos taikyti išplėstinį konfiskavimą Lietuvoje“. *Teisės problemos* 1, 51 (2008): 24-53. <https://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2008-1-kavoliunaite.pdf>.
19. „Konstitucinis Teismas vertins Baudžiamojo kodekso nuostatų, susijusių su išplėstiniu turto konfiskavimu, atitiktį Konstitucijai“. LRKT. Žiūrėta 2023 m. kovo 9 d. <https://lrkt.lt/lt/apie-teisma/naujienos/1331/konstitucinis-teismas-vertins-baudziamojo-kodekso-nuostatu-susijusiu-su-isplestiniu-turto-konfiskavimu-atitekti-konstitucijai:484>.

20. Kvietkauskas, Vytautas. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
21. Murauskienė, Dovilė. „Baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą praturtėjimą: pradėta taikyti?“. Iš *Lietuvos Teisė. Esminiai pokyčiai II dalis*. Vytautas Sinkevičius, Jolita Miliuvienė, Agnė Tvaronavičienė, Vaidas Milius, Rasa Ragulskytė-Markovienė, Greta Česnaitytė, Vaidas Jurkevičius, Vigintas Višinskis, Mykolas Kirkutis, Raimundas Jurka, Renata Marcinauskaitė, Marina Gušauskienė, Egidijus Losis, Dovilė Murauskienė, Saulius Katuoka, Laurynas Biekša, Danutė Jočienė, Vitalija Tamavičiūtė, Raimondas Ališauskas, 106-103, Mykolo Romerio universitetas, 2020. [https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/17282/Lietuvos teis%c4%97_II_dalis-108-115.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/17282/Lietuvos_teis%c4%97_II_dalis-108-115.pdf?sequence=1&isAllowed=y).
22. Panomariovas, Artūras. „Prezumpcija – formalioji įrodinėjimo priemonė“. Iš *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai. Mokslo studija*. Raimundas Jurka, Rima Ažubalytė, Karolina Vozbutaitė, Aurelijus Gutauskas, Linas Belevičius, Eglė Latauskienė, Jolanta Zajančkauskienė, Artūras Panomariovas, Marina Gušauskienė, Egidijus Losis, 272-333. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
23. Panomariovas, Artūras. „Tiesos paieškos priemonė – fikcija, baudžiamojo proceso pavyzdžiu“. Iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*. Vidmantas Egidijus Kurapka, Snieguolė Matulienė, Artūras Panomariovas, Raimundas Jurka, Alvydas Barkauskas, Rima Ažubalytė, Petras Ancelis, Egidijus Losis, Linas Belevičius, Marina Gušauskienė, Eglė Latauskienė, Jolanta Zajančkauskienė, 51-88, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16779/9789955193227.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
24. Pečkaitis, Justinas Sigitas ir Irena Mačirinskienė. *Magistro baigiamojo darbo rengimo tvarka mokomasis leidinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. [file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/2138200%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/2138200%20(5).pdf).
25. Prapiestis, Jonas. „Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės samprata“, iš *Lietuvos Baudžiamoji teisė bendroji dalis 2 knyga*, Gintaras Švedas, Armanas Abramavičius, Jonas Prapiestis, 13 - 60, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2020.
26. Riaubaitė, Eglė. „Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis baudžiamojoje teisėje“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012.
27. Skripkutė, Greta. „Bendrininkavimo su nenustatytu asmeniu problematika Lietuvos teismų praktikoje“. *Teisė* 116, 6 (2020): 92-105. [file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/20258-Article%20Text-35822-1-10-20201006%20\(7\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/20258-Article%20Text-35822-1-10-20201006%20(7).pdf).

28. Širvinskienė, Aušra. *Suėmimas: Policijos, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo teisėjų požiūris. Tyrimas*. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2013. https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Suemimas-praktiku-pozuiuris_LT_Galutinis.pdf.
29. Weigend, Thomas. „Assuming that the Defendant Is Not Guilty: The Presumption of Innocence in the German System of Criminal Justice“. *Criminal Law and Philosophy* 8,2 (2014): 285-299.

Žiniasklaidos šaltiniai:

1. „Garsiojoje Jurbarko byloje nuosprendį priėmusi teisėja sulaukė įžeidimų ir kreipsis į teisėsaugą“. *15min*, 2020 m. kovo 6 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/garsiojoje-jurbarko-byloje-nuosprendi-priemusi-teiseja-sulauke-izeidimu-ir-kreipsis-i-teisesauga-59-1286320?copied>.
2. „Jurbarko prievartautojo byloje – šokiruojančios detalės: dar iki policijos atvykimo pareiškė, jog jį išsuks“. *Lrytas*. 2023 m. vasario 1 d. [Jurbarko prievartautojo byloje – šokiruojančios detalės: dar iki policijos atvykimo pareiškė, jog jį išsuks \(lrytas.lt\)](https://www.lrytas.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/jurbarko-prievartautojo-byloje-sokiruojancios-detales-dar-iki-policijos-atvykimo-pareiške-jog-ji-issuks).
3. „Jurbarko smurtautojui bausmė nebegali būti sušvelninta. O ar gresia įkalinimas?“. *15 min*. 2023 m. vasario 1 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/jurbarko-smurtautojo-byloje-paskutiniai-akordai-59-2002804>
4. „Lietuvos Aukščiausiasis Teismas gražino iš naujo nagrinėti nepilnametės iš Jurbarko sumušimo ir prievartavimo bylą“. *LRT*. 2021 m. gegužės 5 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1402673/lietuvos-auksciausiasis-teismas-grazino-is-naujo-nagrineti-nepilnametes-is-jurbarko-sumusimo-ir-prievartavimo-byla>.
5. „Merginą žiauriai sumušęs Jurbarko politikės sūnus bus teisiamas už nesunkų sveikatos sutrikdymą ir išprievartavimą“. *Delfi*. 2019 m. lapkričio 7 d. <https://www.delfi.lt/news/daily/crime/mergina-ziauriai-sumuses-jurbarko-politikes-sunus-bus-teisiamas-uz-nesunku-sveikatos-sutrikdyma-ir-isprievartavima.d?id=82721373>.
6. „Ministras žada pagalbą Jurbarke žiauriai sumuštos merginos artimiesiems, įtariamasis – laisvėje“. *15min*. 2019 m. gegužės 30 d. [Ministras žada pagalbą Jurbarke žiauriai sumuštos merginos artimiesiems, įtariamasis – laisvėje | 15min.lt](https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/ministras-zada-pagalba-jurbarke-ziauriai-sumusotos-merginos-artimiesiems-itariamasis-laisveje).
7. „Nausėda pasisakė apie Jurbarko įvykį: niekas neturi nieko išsisukti, visi turi gauti pagal nuopelnus“. *LRT*. 2019 m. birželio 12 d.

- <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1068577/nauseda-pasisake-apie-jurbarko-ivyki-niekas-neturi-nieko-issukti-visi-turi-gauti-pagal-nuopelnus>.
8. „Nekaltumo prezumpcija, ką turime žinoti kiekvienas?“. *Kauno.diena*. 2022 m. rugpjūčio 17 d. [Nekaltumo prezumpcija: ką turime žinoti kiekvienas? | KaunoDiena.lt](https://www.kaunodiena.lt/naujienos/lietuvoje/2/1068577/nauseda-pasisake-apie-jurbarko-ivyki-niekas-neturi-nieko-issukti-visi-turi-gauti-pagal-nuopelnus).
 9. „Nepilnametę žiauriai sumušęs jurbarkietis sulaukė teismo nuosprendžio dienos“. *Mlaikas*, 2020 m. vasario 27 d. <https://www.mlaikas.lt/naujiena/kriminalai-ir-nelaimes/nepilnamete-ziauriai-sumuses-jurbarkietis-sulauke-teismo-nuosprendzio-dienos>.
 10. „Nuo...Iki..“, *Lnk*. 2021 m. liepos 27 d. <https://lnk.lt/nuo-iki-2021/111567>.
 11. „Prokurorai apsisprendė dėl Jurbarko smurtautojo: pasakė, kodėl Aukščiausiojo Teismo jam nebus“. *15min*. 2023 m. balandžio 21 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/prokurorai-apsisprende-del-jurbarko-smurtautojo-pasake-kodel-auksciausiojo-teismo-jam-nebus-59-2041504>.
 12. „Sužvėrėjusio Jurbarko gimnazisto likimas paaiškės dar šiemet“. *Ve*. 2021 m. spalio 4 d. <https://ve.lt/kriminalai/suzverejusio-jurbarko-gimnazisto-likimas-paaiskes-dar-siemet>

ANOTACIJA

NEKALTUMO PREZUMPCIJA BAUDŽIAMAJAME PROCESSE

Nekaltumo prezumpcija kaip viena iš svarbiausių efektyvaus ir teisingo baudžiamojo proceso dalių, garantuoja žmogaus teises ir laisves užtikrindama, kad kiekvienas asmuo būtų laikomas nekaltu, kol teismas neįrodo priešingai.

Vertinant nekaltumo prezumpcijos principo įgyvendinimą praktikoje, tyrime analizuojami keturi nekaltumo prezumpcijos sekmenys: asmuo laikomas kaltu tik įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui; Procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos itin pamatuotai, ir nei viena iš jų negali būti traktuojama kaip bausmė, arba turėti bausmės elementų; Asmens kaltumą turi įrodyti baudžiamąjį persekiojimą vykdančios pareigūnai; visos pagrįstos abejonės ir neaiškumai vertinami kaltinamojo naudai. Šių sekmenų tyrimas atskleidė, pagrindinius nekaltumo prezumpcijos probleminius aspektus, taikant šį principą praktikoje.

Pastebima, kad teismų praktikoje nėra suformuotas turto konfiskavimo, kaip baudžiamojo poveikio priemonės taikymo sąlygos, vertinimas *onus probandi* atžvilgiu. Taip pat darbe atkreipiamas dėmesys dar tik į besiformuojančią problemą – žiniasklaida pateikia visuomenei informacija apie rezonansines bylas, įvardijant asmenį kaltu, dar be įsiteisėjusio teismo nuosprendžio, o visuomenės reakcija į tai socialiniuose tinkluose dalinantis įtariamojo/kaltinamojo nuotraukomis kaip nusikaltėlio, nedera su nekaltumo prezumpcijos principu, tačiau teismų praktikoje tai nėra laikoma šio principo pažeidimu.

Reikšmingi žodžiai: nekaltumo prezumpcija, principas, procesinės prievartos priemonės, bendrininkavimas, žiniasklaida, įrodinėjimo naštos perkėlimas, turto konfiskavimas.

ANNOTATION

PRESUMPTION OF INNOCENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The presumption of innocence, as one of the most important parts of an effective and fair criminal process, guarantees human rights and freedoms by ensuring that every person is presumed innocent until proven guilty by a court of law.

When evaluating the implementation of the principle of the presumption of innocence in practice, the study analyzes four contents of the presumption of innocence: a person is considered guilty only after the conviction of the court; Procedural coercive measures must be applied very carefully, and none of them can be treated as punishment or have elements of punishment; The

person's guilt must be proven by the prosecuting authorities; all reasonable doubts and uncertainties are weighted in favor of the accused. The study of these contents revealed the main problematic aspects of the presumption of innocence, applying this principle in practice.

It is noticeable that in judicial practice there is no assessment of the conditions for the application of confiscation of property as a measure of criminal sanctions in relation to the onus probandi. The work also draws attention to a problem that is still emerging - the media provides the public with information about resonant cases, naming a person as guilty, even without a final court verdict, and the public's reaction to this, sharing photos of the suspect/accused as a criminal on social networks, is incompatible with the principle of the presumption of innocence. however, in court practice, this is not considered a violation of this principle.

Keywords: presumption of innocence, principle, procedural coercion, complicity, media, shifting the burden of proof, confiscation of property.

SANTRAUKA

Nekaltumo prezumpcija baudžiamajame procese

Apie nekaltumo prezumpciją, kaip apie svarbų baudžiamojo proceso principą, buvo pradėta kalbėti jau XVIII amžiuje, kuomet 1798 m. per didžiąją Prancūzijos revoliuciją priimtoje „Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje“, ji buvo išreikšta kaip garantija, jog kiekvienas pilietis yra laikomas nekaltu, kol jis nėra pripažintas kaltu. Nuo to laiko nekaltumo prezumpcija buvo įtvirtinta svarbiausiuose asmens apsaugą užtikrinančiuose Tarptautiniuose dokumentuose, tame tarpe ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.

Remiantis doktrina ir teismų praktika, darbe yra atskleidžiama ne tik nekaltumo prezumpcijos samprata plačiaja prasme, kuri susideda iš nekaltumo prezumpcijos turinio elementų, kitaip dar vadinamų sekmenų, tačiau atskleidžiamas ir baudžiamasis procesas, kaip vienintelis procesas, kuriame gali būti pripažinta asmens kaltė. Analizuojant pasirinktus sekmenis, darbe yra nustatomi probleminiai aspektai susiję su nekaltumo prezumpcijos principo įgyveninimu praktikoje, tokie kaip - galimybė žiniasklaidos pagrindu besiformuojančiai visuomenės opinijai pažeisti nekaltumo prezumpciją.

Nuosprendyje negali būti pasisakoma ne tik apie atleidžiamo nuo baudžiamosios atsakomybės asmens, bet ir apie byloje nekaltinamo asmens kaltumą. Todėl šiame darbe, remiantis LAT ir EŽTT praktika, yra nustatomi reikalavimai, kurie keliami teismo nuosprendžio formulavimui, bendrininkų išskirtose bylose, bei įvertinama nuosprendžio motyvavimo reikšmė nekaltumo prezumpcijos atžvilgiu. Darbe taip pat yra atribojamas „pagrįstas įtarimas“ kaip kriterijus taikyti procesinę prievartos priemonę, nuo asmens pripažinimo kaltu baudžiamajame procese teismo nuosprendžiu. Būtent toks atribojimas padeda neperžengti nekaltumo prezumpcijos ribų. Be kita ko, darbe atkreipiamas dėmesys ir į procesinės prievartos priemonės-laikino nuosavybės teisės apribojimo, bei baudžiamojo poveikio priemonės- išplėstinio turto konfiskavimo galimybę pažeisti nekaltumo prezumpciją *onus probandi* atžvilgiu.

SUMMARY

Presumption of innocence in criminal proceedings

The presumption of innocence, as an important principle of the criminal process, was already discussed in the 18th century, when in 1798 in the "Declaration of the Rights of Man and of the Citizen" adopted during the great French Revolution, it was expressed as a guarantee that every citizen is presumed innocent until proven guilty. Since then, the presumption of innocence has been enshrined in the most important international documents ensuring the protection of the individual, including the Constitution of the Republic of Lithuania.

Based on the doctrine and court practice, the work reveals not only the concept of presumption of innocence in the broad sense, which consists of elements of the content of the presumption of innocence, otherwise known as consequences, but also reveals the criminal process, as the only process in which a person's guilt can be recognized. Analyzing the selected results, the work identifies problematic aspects related to the implementation of the principle of presumption of innocence in practice, such as - the possibility of public opinion forming on the basis of the media to violate the presumption of innocence.

The verdict cannot state not only the guilt of the person who is exempted from criminal responsibility, but also the guilt of the person who is not accused in the case. Therefore, in this work, based on the practice of the Lithuanian Supreme Court and the ECtHR, the requirements for the formulation of the court verdict in the cases singled out by accomplices are determined, and the significance of the reasoning of the verdict in relation to the presumption of innocence is evaluated. The work also delimits "reasonable suspicion" as a criterion for applying a procedural coercive measure, from the recognition of a person as guilty in criminal proceedings by a court verdict. It is precisely this kind of demarcation that helps not to go beyond the limits of the presumption of innocence. Among other things, the work also draws attention to the possibility of procedural coercion measures - temporary restriction of property rights, and criminal impact measures - extended confiscation of assets, to violate the presumption of innocence in relation to the *onus probandi*.